

Danske, især københavnske, Tilstande og Stemninger ved og efter Overgangen til det nittende Aarhundrede.

Efterladte Optegnelser

af

E. C. Werlauff.

De her følgende Erindringer af Conferentsraad Werlauff, hvis Meddelelse skyldes hans ældste Son, Fuldmægtig Wilhelm Werlauff, ere ikke blevne nedskrevne af Forfatteren selv. Allerede længe førend Conferentsraad Werlauff endte sine Dage i den høie Alder af 89 Aar (d. 5te Juni 1871), var hans Syn blevet saaledes svækket, at han kun alifor meget saa sig hæmmet i de litterære Sysler, der i saa mange Aar havde opfyldt hans Liv. Da han ikke længere selv kunde læse som forhen, maatte han, der indtil det Sidste gjerne søgte at følge med Litteraturen og Statslivet, nu lade det beroe ved at lytte til Andres Oplæsninger; da han ikke selv kunde skrive som forhen, maatte han lade sig nøie med et dictere Andre. Saaledes ere ogsaa disse Optegnelser blevne til; idet den hoitbedagede Olding i sine sidste Aar søgte at lade nogle af Fortidens Billeder mere samlede glide forbi sig, bleve disse Minder efter hans Dictat nedskrevne af den anden af hans to Sønner, af hans nu (d. 20de Marts 1873) ogsaa afdøde Son, Cand. theol. Børge Werlauff. Hvilende paa sin Sofa pleiede Faderen gjerne, naar Kræfterne tillode det, at anvende en Formiddagstime til Diktatet af Erindringerne, vistnok mere som en Sysselsættelse i den ham lang-

somt skridende Tid, som han ikke kunde udfylde anderledes, end egentlig med nogen bestemt Tanke om deres Offentliggjørelse, om endog en saadan dog vel ogsaa har staaet for ham som Noget, der efter hans Død mulig kunde komme. De ugunstige Forhold, hvorunder disse Erindringer af min afdøde Lærer og Velynder ere fremkomne, have da heller ikke kunnet Andet end efterlade sig Spor i et Arbeide, som Forfatteren hverken selv har nedskrevet eller senere har kunnet gennemlæse. Skjønt Optegnelserne indledes med den Bemærkning, at de naturligviis ville forbigaae, hvad der af trykte Skrifter kan forudsættes som bekjendt, og skjønt Forfatterens hele litterære Virksomhed ogsaa noksom har viist, at han ikke yndede at være blandt dem, der gjentage, hvad der allerede er blevet omtalt paa mange Steder, have disse Optegnelser dog mere end nødvendigt medtaget, hvad der allerede maa ansees for tilstrækkelig bekjendt; i nogle Partier lider Fremstillingen vistnok af for stor Brede, medens dog til samme Tid Overgangene i og mellem dem ei sjældent turde findes altfor bratte; for den Anke, som man har fremsat mod en af Oldtidens Historieskrivere, at hans Skildring gjengiver de folkelige Rygter, uden at ledsage dem med sin Kritik, kunde vel ogsaa disse Erindringer paa et eller andet Sted finde sig udsatte. Naar disse eller lignende Mangler vel kunde nære nogen Betænkelighed ved deres Offentliggjørelse, fattes der imidlertid paa den anden Side heller ikke i dem Vidnesbyrd om en ægte historisk Sands, ogsaa i dem viser sig oftere den opmærksomme og sandhedskjærlige Iagttagers Blik for det historisk Karakteristiske, flere af de meddeelte Træk ville have varig Værd for dem, der særlig interessere sig for Danmarks nyere Historie. Man har meent, at disse historiske Træk ikke længer ville finde deres rette Plads, naar der allevegne bortskares omkring dem. Idet det efter et Ønske af Werlauffs ældste Søn har været mig overdraget nærmere at gennemgaae Haandskriftet og varelage det Fornødne ved Offentliggjørelsen, har jeg indskrænket mig til saadanne Ændringer, som Forfatteren sikkert maatte antages at ville have bifaldet; saaledes til Forandringer i Ordstillingen eller af Ord, hvor Feil utvivlsomt forelaae, til af og til at lade begynde med nye

Linier, som i Haandskriftet altfor ofte savnedes, til at optage nogle Noter i Texten og til ogsaa i denne paa et Par Steder, hvor det med Lethed kunde skee, at forene, hvad der aabenbart horte sammen, men fandtes adskilt ved Indskydelse af nogle af de hyppige Episoder, endelig til nogle Udeladelser, hvor den samme Fortælling, væsentlig uforandret, kom igjen paa flere forskjellige Steder, eller hvor disse historiske Meddelelser paa nogle faa Steder syntes at berøre Nutiden altfor nær. Kun een Tilføielse have de modtaget. Efter at nemlig Forfatteren hen imod Slutningen af Haandskriftet har sagt, at han vil omtale «fem» af ham der nævnte, høiere stillede Personligheder, omtales de fire af disse, hvorimod Haandskriftet derpaa pludselig aldeles standser, uden med noget Ord at have faaet omtalt den femte. De om denne tilføiede Slutningsord ere derfor blevne tagne fra nogle ældre, af Werlauff ligeledes efterladte Optegnelser af en mere privat Natur, hvorom han i Almindelighed — anderledes end Tilfældet har været i Henseende til de her følgende — udtrykkelig har bemærket, at de hverken ved Indhold eller Form egnede sig til at udgives, men som han derhos havde forbeholdt Slægt og navngivne Venner, navnlig ogsaa mig, at gjøre sig bekendte med.

F. Schiern.

Den 1ste Mai 1866. I den lange Række af Aar, Forsynet har forundt mig, som nu nærmer mig det 85de, har jeg oplevet saa mange vigtige og skjæbnesvangre Begivenheder i og udenfor Fædrelandet, seet saa mange Forandringer foregaae i Hovedstadens indre og ydre Tilstand og Forhold og overhovedet i dens hele sociale Liv samt fulgt saa mange Omskiftelser i vort hele akademiske Væsen og kjendt saa mange i en eller anden Henseende mærkelige Personer, som vel faa eller ingen anden Nulevende. Jeg har derfor besluttet i mit Livs sildige Aften at optegne adskillige af

mit Livs Erindringer, som maaskee engang turde interessere saavel mine Nærmeste, som andre Efterlevende, de maatte komme for Øie. Naturligvis forbigaaer jeg, saavidt muligt, hvad der af trykte Kildeskrifter kan forudsættes som bekjendt, og indskrænker mig til det, jeg selv har erfaret, eller hvøraf jeg har modtaget personligt Indtryk.

I min Barndom begyndte den franske Revolution, der i en følgende Tid gav Europa og hele Verden en ny Skikkelse; jeg mindes, at man efter Aviserne talte om Bastillens Erobring i Sommeren 1789. Havde Gustav III's Mord paa Maskeraden i Marts 1792 snarest fremkaldt en vis Tilfredshed, saa vakte derimod Ludvig XVI's Henrettelse den 21de Januar 1793 en dyb Sorg i mange Kredse; jeg saa gamle Folk fælde Taarer ved Efterretningen herom. Jeg kan ogsaa godt erindre den Stemning, som Rædsels-scenerne i den franske Revolution fremkaldte hos Alle. Da alle Europas Nationer og Regjeringer, med Undtagelse af de tre nordiske Riger, forenede sig mod den nye Republik og truede den med Indfald baade tillands og tilvands, ansaaes det for afgjort, at Frankrig tidlig eller seent maatte bukke under, især da Rusland ogsaa erklærede sig paa det bestemteste imod den; man forudsaa ikke, at Katharina II. vilde lade det beroe ved Trudsler og ved Opfordringer til de andre Magter uden selv, før efter flere Aars Forløb, at deeltage i Kampen¹⁾. Hvad der gjorde alle disse Begiven-

---

¹⁾ Under Revolutionen var den diplomatiske Forbindelse mellem Republiken og Danmark ikke afbrudt; der var paa den Tid en fransk Gesandt, Borgeren Grouvelle, en undersætsig, venligt udseende Mand med skaldet Hoved, som jævnlig viste sig paa Gaderne og i Frederiksberg Have med Nationalcocarden bag paa Hatten; da han i sin Tid havde oplæst Conventets Dødsdom over Ludvig XVI.,

heder betydningsfulde ogsaa for vort Fædreland, der ligesom Sverrig trods alle indtrængende Opfordringer holdt sig neutralt, var den Indflydelse, de syntes at kunne erholde ogsaa paa vore indre Forhold. Saa loyal Stemningen end i det Hele var, og saa megen Hengivenhed for Kongehuset Hovedstaden end havde lagt for Dagen faa Aar tilforn ved Kronprindsens Formæling 1790 og Kronprindsessens Indtog den 14de September samme Aar, saa forefaldt her dog enkelte Bevægelser, hvilke man maaskee tillagde større Betydenhed, end de fortjente; saadanne vare f. Ex. Posthuusfeiden i Begyndelsen af 1793 og de saakaldte brabrandiske Uroligheder omtrent paa samme Tid; ligesom ogsaa Haandværkssvendene i flere Laug, for at tiltvinge sig høiere Arbeidsløn forlode deres Arbeide og tilbragte Dagen paa deres Kroer og Herberger¹⁾. Engang i Slutningen af 1793 eller Begyndelsen

blev han af Mange betragtet med en vis Afsky, men i de republikansk sindede Kredse, navnlig hos P. A. Heiberg, var han en stadig og kjærkommen Gæst.

¹⁾ Saavidt jeg mindes var det netop paa denne Tid, Sommeren 1793, at en Begivenhed omtaltes, hvis rette Sammenhæng aldrig blev opklaret. Der kom en Eftermiddag en Kareth kjørende til Frederiksberg Slot, hvor Herskabet dengang residerede; en Person steg ud, som ønskede strax at faae Kronprindsen i Tale, da han havde Ting af yderste Vigtighed at meddele ham. Han berettede da, at han kom fra Kjøbenhavn, hvor et Oprør var udbrudt, at Tøihuset var taget eller nær ved at blive taget. Da der netop paa den Tid herskede Uroligheder af den omtalte Beskaffenhed i Kjøbenhavn, fandt Kronprindsen denne Beretning ikke usandsynlig; man begyndte at indpakke Kostbarheder, lod Vogne gjøre istand og tænkte paa at begive sig til Kronborg; imidlertid havde man glemt at forsikkre sig den omtalte Person, og da en Rideknegt, som strax sendtes afsted, naaede Vognen paa Vesterbro, var Karerthen tom, saa at Vedkommende maatte have fundet Lellighed til uden Kudskens Vidende at forlade Vognen. Der afsendtes nu tillige et paalideligt Bud til Kjøbenhavn, men denne kom tilbage med den Beretning, at Hovedstaden var fuldkommen rolig; det Hele var altsaa en Mystification, hvortil man ikke har let at indsee Grunden.

af 1794 gjorde Holmens Tømmerfolk ogsaa Fordring paa høiere Dagløn og samlede sig i den Anledning en Aften, da Herskahet vilde kjøre til Theatret, ved Holmens Bro; man vendte strax tilbage til Slottet, hvis Port blev tillukket, og kom den Aften ikke i Theatret; af Urostifterne bleve mange fængslede. Alle disse Bevægelser vare dog, som vel var, kun svage Eftervirkninger af det Jordskjælv, der rystede Frankrig og Europa. Imidlertid kan det ikke nægtes, at der i visse Kredse havde dannet sig en temmelig republikansk Stemning, som ved flere Leiligheder kom til Udbrud; i Clubberne og i private Selskaber holdtes undertiden temmelig revolutionaire Taler og hortest revolutionaire Sange; det er bekjendt nok, at P. A. Heiberg, Rahbek, M. C. Bruun, Riegels o. fl. vare alt andet end gode Royalister. Af den lavere Stand var der Mange, som gjorde sig til af at være Jacobinere, skjøndt de ikke vidste, hvad dette Partinavn egentlig havde at betyde. Paa Gaderne hortest Visekjærlingerne hyppigen synge den danske Oversættelse af den franske Marseillaise.

Dog denne for Hoffet og Regjeringen mindre gunstige Stemning veeg snart Pladsen for en mere loyal Tilslutning til Kongemagten efter Christiansborgs Brand 1794. Christiansborg Slot havde indtil dets Undergang en større Omfang end nu for Tiden, det var een Etage høiere, Colonnaden ud til Ridebanen existerede dengang ikke, der fandtes ogsaa en Fløi, og her var en stor Port, i hvilken Slotsvagten havde Plads, og oven over denne Fløi fandtes Slots-taarnet. Om Vinteren residerede her Kongen, Kronprindsen med Gemalinde, Arveprinds Frederik med Gemalinde og Børn, samt den gamle Enkedronning. Alle disse høie Personers Hofstat fra de Øverste til de Ringeste med tilhørende Domestiker boede tillige her, og man kan vel antage, at

Christiansborg om Vinteren indsluttede et større Antal Beboere end flere end een lille Kjøbstad paa den Tid. Mange ville vel nu være tilbøielige til at antage, at i Absolutismens Periode en af saa stort et Hof beboet Kongeborg med dens nærmeste Omgivelser maatte have været en for Offentligheden afspærret Helligdom; men det Modsatte var Tilfældet. Ikke blot Buegangene tjente om Vinteren til Spadseregange for talrige Besøgende, — stundom næsten for lige saa mange; som om Sommeren Volden og Rosenborg Have —, ligesom de kongelige Stalde med deres prægtige Heste og den sunde Staldluft hyppigen befærdedes af Born, men selve Slottet benyttedes ogsaa til Spadseretoure; om Aftenen kunde man nemlig uden videre Ulempe gaae frem og tilbage i de varme og oplyste Gange og stundom kvæge sig ved Madlugten fra Kjøkkenerne, man kunde endogsaa gaae igjennem Værelser, som ikke vare aflaaede, og jeg har selv flere Gange gaaet ind ad en af Slotsportene, enten til Ridebanen eller til Slotspladsen, og gjennem mange labyrinthiske Gange og Omveie kommen ud gjennem Garderkasernen, som for Branden laa i Flugt med Thorvaldsens Museum. Naar Herskaberne ved «Geburtsdage» eller andre festlige Leiligheder holdt Taffel i den store pragtfulde Riddersal, havde Publicum ogsaa Adgang til Galleriet, som omgav hele Salen, og jeg var selv engang der tilstede, da Gustav III var her i et Besøg, hvor jeg kan erindre, at man viste mig ham som «Svenskekongen» iført en blaa Troie med Elephantordenens brede Baand over Skulderen. Slottet med dets rige og kostbare Indhold af Meubler og Malerier og andre Kunstværker samt det kostbare Haandbibliothek gik op i Luer den 26de Februar 1794. Anledningen til Ildens Opkomst er aldrig med Bestemthed angivet; almindelig antoges det, at den hidrorte fra de tal-

rige Kaminrør, der snoede sig i forskjellige Retninger; allerede i flere Dage før Branden skal man have mærket Rog i visse Dele af Slottet, men Ilden udbrod først, medens Herskabet sad ved Taffelet, Onsdagen den 26de Februar. Indtil næste Formiddag var den hele Bygning afbrændt; til Lykke reddedes foruden de nærliggende kongelige Stalde ogsaa det kongelige Bibliothek og Kunstkammer — hvor Vinduerne dog ved den stærke Hede sprang — ved at man anbragte Huder paa Taget, som bestandig besproitedes. Mange Mennesker omkom ved denne ulykkelige Begivenhed, ikke blot af de underordnede Betjente, især af Staldetaten, men ogsaa af Folk fra Byen, som vare gaaede derop, dels for at hjælpe, dels af Nysgjerrighed, men som ikke kunde finde ud af de mange indviklede Gange og bleve kvalte af Røgen. Digteren Pram vilde have udgivet en Beskrivelse over Branden og deri tillige angivet de Omkomnes Antal, men dette blev ham formeent¹⁾. Man antog i Almindelighed, at langt over hundrede Personer vare blevne Offre for Luerne. Uagtet der hele Natten igjennem faldt Ildfunker og brændende Gjenstande især i de nærmeste Gader, ja endog langt udenfor Byen, blev dog ingen Bygning i Staden angreben af Ilden, men i Slottet selv brændte det i Kjælderne og i Grunden i flere Uger, hvorfor der ogsaa i al den Tid vare Sprøiter og Brandfolk tilstede. Da senere

¹⁾ Jeg kan ikke forlade denne sorgelige Begivenhed, der i lang Tid efterlod sig et dybt Indtryk hos mig, saameget mere som min Moder dengang boede i Nærheden nemlig i Compagnistræde mellem Knabrostræde og Raadhusstræde, uden tillige at omtale en Drøm, jeg havde Natten før Branden, og som jeg strax om Morgen fortalte til min Moder og Søster. Det forekom mig nemlig, at jeg saa en stor graa Bygning paa flere Etager staae i lys Lue, medens Ilden slog ud af alle Vinduer, og høie Stiger vare opstillede, paa hvilke Matroser stege op; det er den eneste Drøm i mit Liv, som med Bestemthed kan siges at være bleven opfyldt.

Gruset blev udført, blev dette hærpæet for at opdage de Klumper af sammensmeltet Sølv og andre Kostbarheder, som i Mængde forefandtes. Kongeborgens Ødelæggelse, hvorved det hele Hof var blevet ligesom huusvildt, vakte en almindelig Landesorg og levende Deeltagelse. Fra begge Riger og fra Hertugdømmerne nedsendtes rigelige Gaver til Slotets Gjenopførelse, hvorpaa man allerede tænkte. I Kjøbenhavn søgte Rodemesterne at opmuntre Alle, som ikke vare aldeles forarmede, til i den Anledning at yde sin Skjærv, og min Moder maatte af sine kun tarvelige Indtægter yde 10 Rdlr. Men den i det følgende Aar indtræffende Ildebrand i Kjøbenhavn, de aarlige Søudrustninger og senere Krigen 1801 og 1807 gjorde det umuligt at lægge Haand paa et saa vidtløftigt og kostbart Foretagende før efter et Par Decenniers Forløb.

I det følgende Aar indtraf den Ildebrand, der fortærede over 900 Huse i Hovedstaden; denne Ildebrand kaldtes fra nu af fortrinsviis den store Ildebrand, ligesom man tidligere paa denne Maade havde betegnet Ildebranden i October 1728¹⁾. Ilden udbrød Fredagen den 5te Juni 1795 og rasede indtil næste Søndag. Jeg var netop paa Gaden, da jeg horte Nikolai Kirkes Klokker klemte, jeg løb igjennem Kirkegaarden og erfarede da, at Ilden var paa Gammelholm. Den udbrød i den saakaldte Dellehauge og fortærede tillige med en Deel af Hovedmagasinet de fleste af Holmens Bygninger. Om Aftenen antændtes Nikolai Taarn, og da det i flere Dage ikke havde regnet og det blæste temmelig, kunde det snart forudsees, at alle omkring Kirken liggende Gader, hvis Bygninger for det meste bestode af Bindings-

---

¹⁾ Der levede paa den Tid endnu her gamle Folk, som havde oplevet hiin store Ildebrand.

værk, ikke vilde kunne reddes. Ilden udbredte sig nu hele Natten og den paafølgende Dag og standsede først Søndag Formiddag ved Nørrevold. For min Moder, som i den foregaaende Flyttetid var flyttet til Hjørnet af Vestergade og Smedebakken, brændte det ogsaa, og hun tabte en ikke ubetydelig Deel af sit Indbo, skjøndt hun rigtignok i den lange Tid, inden Ilden naaede saa langt, havde Tid at redde en Deel. Da saa mange baade velhavende og fattige Familier af alle Classer nu bleve huusvilde, og mange Huuseiere benyttede Leiligheden til at fordre en ublu Leie, maatte det anses næsten for et Held, at Christiansborg i det foregaaende Aar var afbrændt, thi Ruinerne bleve nu for en Deel indrettede til Boliger for flere fattige Familier, og her forefaldt i den nærmeste Tid baade Barnefødsler og Dødsfald; tillige opfortes paa Slotspladsen en stor Mængde Smaabygninger, som dannede hele Gader; her fortsattes forskjellige Næringsveie baade af Haandværkere og Handlende, her fandtes Urteboder, navnlig Sundorphs, Høkerboutiker og Beværtningssteder, der, saavidt jeg mindes, for en stor Deel henstode i eet Aar eller længere efter Branden. Ogsaa paa Volden bleve Telte opsatte for Fattige, og i den nærmeste Tid uddeelttes her Brød og andre Fornødenheder; paa Nørre-Fællid opreistes ligeledes Telte til Beboelse. Da imidlertid Tolden paa allehaande Bygningsfornødenheder blev ophævet, og Kjøbenhavn ved dens blomstrende Handel paa den Tid nød en god Velstand, varede det ikke længe, før man tænkte paa at oprette Skaden. I Sommerens Lob bleve mange Tomter ryddede, man begyndte at lægge Grund til nye Bygninger, og flere saadanne vare allerede inden Aarets Udgang temmelig langt fremrykkede; det varede ikke mange Aar, før vel den største

Deel af det Afbrændte var gjenopført¹⁾, med Undtagelse af enkelte Steder især ved Volden, som her stode ubebyggede mange Aar. Ligesom man ved flere af de ulykkelige Begivenheder i vor sidste Krig har villet forklare disse af Forræderi, saaledes antog Mange ogsaa dengang, at Ildebranden nærmest var foranlediget ved Fjendehaand. Da Danmark stadigen negtede at deeltage i Krigen mod Frankrig og aarlig udsendte en Neutralitets-Eskadre, og Ilden netop var udbrudt paa Gammelholm, troede man, at den var paasat eller i det ringeste forøget ved Pitts Agenter. Denne Forestilling udbredte sig saa vidt, at Regjeringen saa sig foranlediget til at udsætte en betydelig Pengebelønning for Den, som kunde angive Aarsagen til Ildens Opkomst, der forøvrigt aldrig er bleven oplyst. Denne Mistanke vedvarede i lang Tid, og da jeg i denne Sommer forberedtes til Confirmation af Sognepræsten til Helliggeistes Kirke, Professor Hansen, som samlede sine Confirmander i et Locale ved Helliggeistes Kirke, mindes jeg, at Graveren en Middag kom ind for derfra at gaae op i Taarnet, da man troede at have opdaget Røg som af en Ildebrand i nogen Frastand; det opdagedes snart, at det var en Misforstaaelse, men Præsten lod ved denne Leilighed, ligesom ubevidst, nogle Yttringer falde om «Ildesindedes Anslag», ligesom om han selv deelte den blandt Mange herskende Tro. Enhver ubetydelig Skorsteensild undlod derfor ikke at fremkalde en almindelig Skræk og Sammenstimlen af Folk. Faa Uger efter Ildebranden udbrod en Ild hos Justitsraad Fridsch, der, saavidt jeg mindes, dengang boede i Kronprindsensgade²⁾, hvor hans Tjener havde antændt Ild i et Værelse for

¹⁾ Dette kan vel for en stor Deel tilskrives den endnu bestaaende Creditkasse for Kjøbenhavn, hvortil Professor Abraham Kall havde lagt Planen.

²⁾ Justitsraad og Hølesteretsassessor Fridsch boede ifølge Veiviseren for Aaret 1795 (S. 60) i Bredgade Nr. 123. P S

at skjule et af ham der begaaet Tyveri; da dette skete ved høilys Dag og Ilden strax blev slukket uden at anrette videre Skade, vilde han upaatvivlelig til enhver anden Tid have sluppet med Tugthusstraf, men nu var den almindelige Stemning saa oprørt, at han, uagtet hans Herskab interesserede sig for ham, blev dømt efter Lovens Streng-
hed til at miste Livet og hans Legeme at opbrændes. Det var sidste Gang, at en saadan Dom er exekveret, og jeg saa det selv ude paa Fælleden. Det var den ældste Deel af Kjøbenhavn, som ved denne Leilighed gik tilgrunde; Nikolai Kirke var den ældste, i den havde der baade fundet katholsk og luthersk Gudstjeneste Sted. Jeg mindes den endnu med dens høie majestætiske paa forgyldte Kugler hvilende Taarn, næst Fruekirkes det høieste i Hovedstaden; baade det Indvendige og Udvendige af Kirken havde endnu tildeels et katholsk Præg, man saa hist og her enkelte Helgenbilleder, mange gamle Malerier, ogsaa af danske Konger, fandtes ophængte i Kirken; paa Gulvet fandtes flere gamle Liigstene over adelige Personer ligesom endnu i Roskilde Domkirke og andre af vore gamle Kirker. Ligesom Kirken vare alle de omliggende Gader blevne uberrørte af Ildebranden 1728; da disse alle vare mere eller mindre smalle og for største Deel bestode af Bindingsværks Bygninger, bleve flere af disse Gader aldeles nedlagte. Den nuværende Høibroplads indsluttede saaledes i det mindste tre nu forsvundne Stræder, nemlig Høibrostræde ligefor Høibro, store Færgestræde og lille Færgestræde, af hvilke de sidste især vare meget smalle; Høibrostræde var især opfyldt med Handlende af enhver Art, her vrimlede det af Jøder, som solgte de dengang brugelige Pidskebaand, af Kjærlinger, som solgte Kamme, og af Visekjærlinger, her fandtes ogsaa mange Frugtkoner, saa denne smalle

Gade stundom næsten var ufremkommelig¹⁾. Den øvrige Deel af Staden overgik ved denne Ildebrand ikke nogen væsentlig Forandring, uden forsaavidt flere Gader bleve bredere, og alle Hjørnebygninger bleve afstumpede; nedlagte bleve kun faa Gader, saasom Henrik Fuirens Gang, der strakte sig fra Mikkelbryggersgade til Volden, og det saakaldte Endeløsstræde, der gik fra Knabrostræde til Bro-læggerstræde. Hvorledes de simplere i Nikolai Kvarteer værende Boliger saae ud, kan man tildeels danne sig en Forestilling om efter de endnu i Holmensgade eller, som den dengang kaldtes, Ulkegaden eksisterende Huse nærmest op til lille Kongensgade; dog fandtes der ogsaa enkelte anseelige Bygninger, som i en ældre Tid vel kunde ansees som Pragtbygninger, saasom Skippernes Laugshuus i lille Kongensgade mellem Holmensgade og Kirkestræde, der i en senere Tid er aldeles ombygget, men især den saakaldte Steenbukkens Gaard, senere Fridericis Gaard, paa Hjørnet af Høibroplads og Fortunstræde; Navnet havde den deraf, at den svenske General Stenbock under sit Fangenskab der i nogen Tid havde haft Bolig, men oprindeligt havde det været en adelig Gaard, paa hvilken endnu fandtes et Taarn. Alle de i Nærheden af Nikolai Kirke beliggende nu afbrændte Gader kaldtes i Almindelighed «Smaagaderne» og vare især berygtede ved de mange der indrettede Bordeller af den

¹⁾ En Handel, som for flere Aar siden er ophørt, var den, at slesvigske Kniplingskræmmere gik omkring med firkantede Læderkasser med tønderske Kniplinger, som de faldede i Husene. Da Varerne tildeels vare dyre, antoges det, at en saadan Kasse undertiden kunde indeholde en Værdi af flere hundrede Rigsdaler. Disse Kniplingshandlere vare ofte skjæve eller paa anden Maade vanføre, hvilket man forklarede deraf, at de tønderske Kniplingspiger, indtil de i en ældre Alder bleve gifte, maatte føre et indsluttet og stillesiddende Liv, og at denne deres Levemaade, der ogsaa sjældent lod dem blive gamle, derfor havde Indflydelse paa deres Afkom.

laveste Art. Blandt disse udmærkede sig især et i Holmensgade ikke langt fra Viingaaardstræde, hvis Eier og Vært var almindelig bekendt under Navn af Prinds Kjørud, han nævnes endog i Oehlenschlägers Erindringer og ansaaes næsten som en af Kjøbenhavns Notabiliteter; hans rette Navn var Winther, og han kaldte sig selv Professor Winther paa Grund af de Forelæsninger, han der holdt for de Besøgende. Efter Ildebranden flyttede han med sin hele Besætning ud i et Telt paa Nørre-Fæled.

Begge Ildebrande medførte tildeels Omflytninger i forskjellige Classer af Stadens Befolkning. De nærmest Christiansborg beliggende Gader havde hidtil især været beboede af de til Hoffet hørende eller i Forbindelse med dette staaende Familier, disse søgte nu efterhaanden ud til Nærheden af Amalienborg, hvorimod dette ikke blev nødvendigt for Høiesterets Personale, da Retten nu fik Plads i Prindsens Palais. Da Raadhuusbygningen, beliggende mellem Gammeltorv og Nytorv, foruden Magistratslocaler tillige havde indsluttet Politikammeret med dertil hørende Arrester og nu aldeles var afbrændt, flyttede mange af Politiets Personale til Nærheden af Charlottenborg, hvor Politikammeret nu fik Sæde. Derimod vedbleve Jøderne, der i mange Aar havde fortrinsviis boet i Læderstræde, hvor deres Synagoge fandtes, og de nærliggende Gader, selv efter at Synagogen var afbrændt, at opholde sig i disse Gader, som derfor stundom kaldtes Jødegader, og i det Væsentlige blev Befolkningen paa samme Maade som hidtil fordeelt i de forskjellige Dele af Staden. Dengang som endnu fandtes Manufacturhandlere især paa Østergade, store Kjøbmagergade, Amagertorv og Vimmelskaflet; at nogen enkelt Gade fortrinsviis skulde være søgt af enkelte Næringsdrivende, kan jeg ikke erindre, med mindre det skulde være Nørre-

gade, hvor der i min Ungdom fandtes ikke mindre end 30 Bryggergaarde ¹⁾). Enkelte Reminiscenter af denne Art kunne dog endnu maaskee paavises fra denne Periode; saaledes existerede endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede i Skindergade imellem store Kjøbmagergade og Klosterstræde Slagterboder, som maaskee kunne have været en Fortsættelse af den Handel, der i en ældre Tid var drevet paa Kjøbmagergade, hvis oprindelige Navn var Kjødmangerstræde, fordi der handledes med Kjød, hvilket senere forvandlede til Kjøbmagergade, som aldeles ingen Betydning har. I min Barndom boede ogsaa flere Skomagere i Klosterstræde, ligesom allerede i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, hvilket maaskee hidrørte fra det ikke langt derfra beliggende Stræde, Skoboderne, det nuværende Skoubogade, altsaa ogsaa et aldeles forvansket Navn.

De fleste Haandværkere havde dengang betegnet deres Boliger med Skilte, saaledes havde Skrædderne en aaben Sax, Skomagere en Støvle, Kleinsmedene en Nøgle, Grovsmedene en Hestesko, Bogbinderne en Bog, Handskemaagerne en Handske, Farverne et fra Loftslugen udhængt langt Klæde, Barbererne fra eet til tre Bækkener, det sidste Antal kun de, som havde underkastet sig Examen; endogsaa mange Jordmødre havde et Skilt, forestillende en Kone med et spædt Barn paa Skjødets. Dengang bestod Laugsvæsenet i sin fulde Udstrækning, hvert Laug havde sit eget Laugshuus, som det eiede, tildeels store anseelige

---

¹⁾ Paa Kjøbmagergade fra Rundetaarn til Landemærket fandtes der i Begyndelsen af dette Aarhundrede en Række Boutiker, mest for Høsekræmmere og Lærredshandlere, ligesom de endnu i lille Hellegiststræde existerende, og paa den dengang saakaldte Ulfeldts Plads falholdtes allehaande mindre kostbare Gjenstande, f. Ex. gamle Klæder og gamle Bøger, saaledes at Pladsen dengang næsten kunde kaldes et Pjaltetorv.

Bygninger. De vigtigste blandt disse vare det før omtalte Skippernes Laugshuus i lille Kongensgade og især Bryggernes Laugshuus paa Hjørnet af Skindergade og Klosterstræde, hvor der i det forrige Aarhundrede jævnlig opførtes Concerter — til hvilke man har enkelte Cantater af Ewald — og senere stundom afholdtes Auctioner. Haandværkssvendene samledes i deres Kroer eller Herberger, hvis Vært kaldtes Herbergsfader; blandt disse Kroer, var Tømmersvendenes i Adelgade. Det var dengang almindeligt, at Haandværkssvendene, især Sønner af Mestere gik, som det kaldtes, ud paa Vandring eller opholdt sig og søgte Arbeide i Udlandet; jeg har i min Ungdom kjendt en gammel Skrædder, der som Svend havde tilbragt 10 Aar i Tydskland, Holland, Frankrig og England. De, som derefter vendte tilbage, nøde visse Forrettigheder her hjemme fremfor deres Standsfæller. Efter den franske Revolutions Udbrud, da Krigen rasede i Tydskland og flere Lande, bleve disse Vandringer stedse sjældnere og ophørte tilsidst for en stor Deel. Derimod kom paa den Tid, som længe efter, mange fremmede, især tydske Svende hertil, af hvilke flere nedsatte sig her for bestandig; disse maatte ved Ankomsten indfinde sig paa Herbergerne, og før de kunde vente at erholde Arbeide, maatte de legitimere sig som oplærte i Professionen deels ved skriftlige Certificater, deels ved et Slags Examen, som de underkastedes af Oldgesellen eller en anden gammel Svend, der kjendte alle de didhørende Formaliteter; de maatte nemlig besvare visse vedtagne ved gammel Brug hævdede Spørgsmaal, og den, som anstillede denne Prøve med dem, kaldtes i Udlandet Parleur eller den Talende, hvilket her senere blev forvandsket til Polerer, saasom endnu Tømmer- og Muurpolerer, som altsaa i sig selv Intet har med Polering eller Politur at bestille. I det forrige

Aarhundredes Midte fandt høitidelige Optog Sted, naar et Svendelaug flyttede sit Skilt, som det kaldtes, til et nyt Herberg, og endnu i min Tid bleve Læringerne gjorte til Svende med mange latterlige og stundom endogsaa grusomme Ceremonier.

Ved at fornye mine Erindringer om de forskjellige Classer af Samfundet er det naturligt, at jeg nærmest dvæler ved Universitetet og hvad dertil hørte. Jeg mindes endnu den Tid, da Vinduerne i Regentsens Stueetage vare forsynede med Jernstænger, og de herværende Alumner nøde det Privilegium at bortbære Liig af de høiere Stænder og Borgerstanden samt af andre med Undtagelse af Militaire; de nøde derfor en reglementeret Betaling. Til fornemme Liig blev dem leveret hvide Handsker, og her viste de sig da i en sømmelig Dragt, hvorimod de ved de fattige Liig vare temmelig lurvet paaklædte, og stundom havde uldne Strømper i Støvler, der næsten hang i Krøller ned til Hælene. De bleve i Liighuset beværtede ligesom hele Liigfølget, men jeg har dog seet, at ved en saadan Leilighed et Bord blev udstillet paa Gangen, hvor de da maatte indtage de tilbudte Forfriskninger. Ligesom Regentsalumnerne bortbare Liig, saaledes sang Frue Skoles Disciple ved Liig og Bryllupper, derfor fandtes ogsaa ved Skolen en ansat Cantor. Paa Regentsen deelte to Studerende to Værelser, men kun det ene havde Kakkelovn, og, om jeg mindes ret, vare der Værelser, som havde Flisegulv. Da Regentsporten blev lukket til et vist bestemt Klokkeslet, paahvilede efter fælles Overenskomst et Værelse paa Hjørnet af Krystalgade og Kjøbmagergade den Servitut, at Vinduet efter den Tid, at Porten var lukket, skulde staae paa Klem, saaledes at senere Hjemkomne ved Hjælp af Vægterens Ryg kunde komme ind paa Regentsen. I Nærheden

af Universitetet og Collegierne søgte naturligviis mange Studerende ogsaa private Boliger, navnlig var der paa Hjørnet af store og lille Kannikestræde, hvor senere Holbergs Minde havde sit Locale, et Huus, som paa Grund af de mange derboende Studenter kaldtes den lille Regents.

Examen artium var, da jeg underkastede mig den i October 1796, hverken hvad de befalede Pensa eller selve Examinationen angik, synderlig streng. I Latin krævedes blandt Andet Cicero de officiis og Brutus, 3 Bøger af Quintilian, 1ste, 2den og 6te Bog af Æneiden samt Horats's Oder med nogle flere af hans Digte; i Græsk 1ste Bog af Iliaden, Epiktet samt 2 Bøger af Herodot; i Hebraisk Genesis. De Faa, som ikke angave Hebraisk, maatte i Stedet derfor examineres i 10 Bøger af Livius. Adskillige opgave mere end det Befalede, saaledes jeg 3die, 4de og 5te Bog af Æneiden samt noget mere af Horats. Ved Examinationen krævedes ikke stort mere end den blotte Oversættelse med enkelte grammatikalske Bemærkninger, om antikvariske eller historiske Oplysninger var der ikke Tale. Det Spørgsmaal, som gaves i Theologien, til mig i det mindste, af Examinator Professor Münter, gik ikke synderlig videre, end hvad der kunde kræves ved en Confirmation. Af den sphæriske Astronomi gjordes kun nogle faa almindelige Spørgsmaal. Professorerne i de nævnte Sprog samt i Historie examinerede ogsaa til den philologiske Deel af 2den Examen, som jeg underkastede mig i April 1797. Ved Examens philosophiske Prøve i October s. A. examinerede Riisbrigh i den theoretiske Philosophi, Gamborg i den praktiske, Wøldike i Mathematik, Bugge i Astronomi og Aasheim i Physik; foruden disse vare der endnu to examinerende Professorer, nemlig Kjerulf i Historie og Wolf i Mathematik, men ingen af disse vedkom mig. Examina-

tionen var heller ikke her synderlig streng, naar man undtager Riisbrighs. Da Mathematik dengang ikke lærtes i de lærde Skoler, maatte de Fleste, medens de læste til denne Prøve, have Veiledning hos en Manufacteur. Ved denne Prøve fandt i mine første Studenteraar en betydelig Uskik Sted, som man i en følgende Tid ikke vilde tænke sig som mulig; Aasheim examinerede nemlig som sidste Professor om Aftenen ved Lys i Consistoriets Sal, hvor alle disse Examina holdtes; der trængte sig da saa mange Tilhorere omkring Bordet, at der var Leilighed for en eller anden at bukke sig ned til Jorden og sufflere Candidaten Svarene, naar denne ikke selv var istand dertil — en Misbrug, som engang endogsaa blev paatalt i et offentligt Blad.

De fleste af de nævnte Professorer holdt Forelæsninger til 2den Examen i deres respective Boliger, som dengang almindelig kaldtes Professor-Residentser. Jacob Badens Residents var paa Hjørnet af Kannikestræde og Fiolstræde, hvor nu Metropolitanskolen er; ved Siden af hans Gaard paa Hjørnet af Fiolstræde og Skindergade boede Riisbrigh; Wøldike i Kannikestræde ved Siden af Borchs Collegium; Abraham Kall boede i St. Pederstræde, hvor nu den polytekniske Anstalt er, og hans Broder Nicolai Kall i den til hans stødende Gaard i Studiestræde, hvor nu ligeledes en Deel af den polytekniske Lærestanstalt findes; Bugges Residents var i Kannikestræde ved Siden af Universitetsbygningen; Professor i det græske Sprog Sahl, som boede paa Frue Skole, hvis Conrector han var, holdt sine Forelæsninger paa Universitetet, ligeledes Gamborg, som boede paa Regentsen, hvis Provst han var, og Aasheim i sin private Bolig, der, om jeg mindes ret, var paa Ulfeldts Plads¹⁾.

¹⁾ Paa Ulfeldts Plads Nr. 123 ifølge Veiviseren for Aaret 1796 (S. 2).

Saaledes var der da ikke nogen betydelig Afstand imellem de forskjellige Auditorier.

Professorernes Lægaver og Foredrag vare temmelig forskjellige; Badens var grundigt men noget trættende, ligeledes Abraham Kalls; Riisbrighs var meget grundigt, ligeledes Gamborgs, men paa Grund af hans svage Stemme havde man stundom Vanskelighed ved at følge med; de bedste vare uden Tvivl Bugges over Astronomi og Aasheims over Physik. Sahl, som var meget pedantisk og paa Grund af sin Nærighed streng mod dem, som ikke kunde betale ham hans Forelæsninger, og hvis Fortolkning af græske Classikere tillige var høist smagløs, var i det Hele den meest ringeagtede, og ved hans Forelæsninger tillod man sig mange meget usømmelige Optøier. Tildeels var dette dog ogsaa Tilfældet hos Bugge, uagtet dennes ypperlige Foredrag, og det ligeledes paa Grund af det store Hensyn, han tog til den Omstændighed, om han fik Honorar for sine Forelæsninger eller ikke. Det almindelige Honorar for et Cursus var dengang 4 Rd. med Undtagelse af Forelæsningerne over Physik og Astronomi, som betaltes med 5 Rd.; Forelæsningerne betaltes altid til vedkommende Examinator selv Dagen før Examen. Til den philologiske Prove opgav jeg extra, som det kaldtes, Persii Satirer, som Rector Worm i Horsens havde gennemgaaet for sine Disciple, og hvis Dictata vare mig meddeelte af mine Venner fra denne Skole. I Hebraisk opgav jeg foruden Salomons Ordsprog, hvorover der var holdt Forelæsninger, tillige de to smaa Propheter Hoseas og Joel. Ligesom Sahl var den meest ringeagtede af alle de examinerende Professorer ved disse Examina, saaledes var Riisbrigh den meest agtede paa Grund af sin fuldkomne Uegennyttighed og strenge Upartiskhed; man kan overhovedet neppe tænke

sig noget ædlere Menneske end ham. Ogsaa Gamburg var ved sin Karakter og Uegennyttighed almindelig afholdt. Uagtet han jævnlig holdt Forelæsninger over Pædagogik, formaaede han imidlertid ikke paa den rette Maade at opdrage sine egne Børn, som efter hans Theori skulde gaae længe, inden de begyndte at lære noget; han var ogsaa i sit Ydre paa en Maade en Særling, han gik almindelig med en blaa Kappe ligesom Glarmestersvendene paa den Tid, hvorfor der fortaltes, at en Student engang kaldte ham ind for at faae en Rude indsat; ogsaa brugte han jævnlig Gamascher istedetfor Støvler. Aasheim havde et godt Foredrag og gjorde ypperlige physiske Experimenter. Han og Abraham Kall havde begge det Særegne, at de hyppigen tilfoiede: «Hr. Kammerherren bemærker», hvorved Kall sigtede til Suhms Danmarks Historie og Aasheim til Hauchs Physik, som laa til Grund for hans Forelæsninger.

De fleste Professorer vare dengang ordinarii, kun faa extraordinaire ansattes Tid efter anden. Blandt de førstnævnte valgtes Universitetets Rector og Faculteternes Dekaner, dog ikke efter noget frit Valg, men efter visse vedtagne Regler, ifølge hvilke det theologiske Facultet var det mest begunstigede, ligesom det juridiske og medicinske det mindst begunstigede, idet begge disse to Faculteter med Hensyn til Rectoratet kun udgjorde eet, hvoraf der da vexelviis valgtes enten Jurister eller en Mediciner. Som Følge heraf kunde en Professor, naar Theologerne undtoges, sjældent gjøre sig Haab om mere end een Gang i sit Liv at erholde denne Værdighed. Rectoratets Omskiftelse fandt Sted hvert Aar i Juni. Lige indtil Branden 1807 havde Rector en egen Høitidsdragt, bestaaende af en rød Fløiels Kappe og derover en hvid do., saaledes at det Hele, saavidt jeg endnu mindes, lignede en Præsts

Messedragt. Foran Rector gik ved høitidelige Leiligheder de to Universitetspedeller med Sølvceptre i Hænderne, den førstes var forgyldt, den andens ikke. Ved Branden 1807 fortæredes disse Klenodier hos den daværende Rector Professor Treschow, som havde opteret Residentsen paa Hjernet af store og lille Kannikestræde; ligeledes tabtes ved samme Leilighed en Sølvpocal, som Kong Jacob VI af Skotland ved sit Besøg i Kjøbenhavn i Anledning af hans Formæling med Christian IV's Søster havde skjenket til Universitetet. Rectorkaaben blev ikke erstattet ved nogen lignende, hvorimod Regjeringen skjenkede Universitetet en forgyldt Kjæde, som Rector ved alle festlige Leiligheder skulde bære; heller ikke fik Pedellerne igjen Sceptre; men nogle Aar senere skjenkede den medicinske Professor Schumacher en Sølvpocal, som skulde træde i den tabtes Sted og som siden tømtes, naar et nyt Medlem indtraadte i Consistorium. Det var en gammel Vedtægt, at enhver Professor, der første Gang blev Universitetets Rector, gjorde et Gilde for samtlige sine Collegaer; den Sidste, som iagttog dette, var uden Tvivl Bang (Fader til den nuværende Prof. medicinæ), der 1806 blev Rector og i denne Anledning gav en Diner paa Skydebanen. Det kan endnu tilføies, at man lagde Professor Treschow Tabet af de omtalte Gjenstande meget til Last, da Ilden saa seent naaede til hans Bolig, at han baade kunde og burde have flyttet disse Sager enten til Kjælderne under Consistorii Sal eller til Rundetaarn.

Universitetsbygningerne havde for Branden ikke det Omfang eller den Skikkelse, som de senere fik. De strakte sig ikke som nu lige fra Norregade til Fiolstræde; tæt op til Universitetet stødte nemlig en Professor-Residents, dengang Bugges, og ved Siden af denne igjen Frue Menigheds

Capellanbolig paa Hjørnet af Kannikestræde og Fiolstræde. Naar man kom ind ad Porten i Kannikestræde, som var omtrent paa samme Sted som nu, var der tilvenstre en Bolig for Communitets-Pedellen, en Betjent, som nu ikke mere eksisterer, paa høire Side var ligesom nu en Bygning, der indesluttede i nederste Etage flere Auditorier og over disse Universitetets Solennitetssal eller, som det dengang kaldtes, det store Auditorium, hvor alle akademiske Høitideligheder tilligemed Doctorpromotioner fandt Sted. Ved alle Leiligheder holdtes Talerne her paa Latin; naar undtages de Taler, Hertugen af Augustenborg som Universitetets Patron holdt ved den aarlige Præmieuddeling efter Kongens Fødselsdag, er neppe nogen Tale ved Universitetet i nogensomhelst Anledning holdt i Modersmaalet før i October 1836, da jeg som Universitetes daværende Rector indviede den nye Universitetsbygning, ligesom ogsaa kort efter Professor Clausen holdt Talen i Anledning af Reformationens trehundredaarige Jubilæum paa Dansk; dette skete efter en speciel Bestemmelse af Universitetsdirectionen og var vistnok i det ringeste som en Undtagelse mere hensigtsmæssigt end de latinske Taler, der af mange høitstaaende Personer, som af en eller anden Grund maatte være nærværende, ikke kunde forstaaes. Paa dette store Auditorium foretoges ogsaa Doctorpromotionerne, der vare hyppigst i det medicinske Facultet, men sjeldnere i det theologiske; i det juridiske Facultet fandt, saavidt jeg mindes, ingen saadan Promotion Sted i mine Studenteraar. Jeg horte flere Gange Professor Tode som Promotor, altid til megen Morskab for Tilhørerne paa Grund af hans lunefulde Foredrag af Talen og de mange deri forekommende komiske Indfald, som den høist vittige Mand end ikke i det latinske Sprog kunde holde tilbage. Enhver Candidat havde ved denne

Leilighed en Respondens, hvis Hverv det var at gjentage for Doctoranden de fremsatte Oppositioner, men naar stundom denne ikke var meget stærk i sit Fag eller ikke havde Øvelse i at tale Latin, hørte man Respondenten mere tale end den, der skulde promoveres. Da den gamle Professor Bang engang promoverede En ved Navn Thor Peckel, der, om jeg mindes ret, senere kom til Norge, og denne lod Respondens næsten ene besvare Opponenternes Argumenter, hviskede Bang ned fra Kathedret til ham i sin sædvanlige gemytlige Tone: «Loquere lille Peckel!» Ved Promotionen paasatte Promotor Doctoranden en Hat, som efter Faculteterne var af forskjellig Farve, og lod ham dernæst lægge Haanden paa en Bog, som for Theologerne altid var Biblen, og for Medicinerne Hippokrates eller en anden berømt ældre eller nyere medicinsk Forfatter; derpaa fremkaldte Promotoren første Pedel, som rakte Candidaten det gyldne Scepter, paa hvilket han maatte sværge Universitetet Lydighed; efterat Sceptrene, som anført, vare brændte 1807, erholdt den første Pedel dog et Gebyr for denne Funktion, som kaldtes «pro sceptro aureo». Til alle akademiske Høitideligheder, saavel de af Universitetet selv foranstaltede som til Doctorpromotionerne, blev indbudt ved et latinsk Program, hvori en eller anden videnskabelig Gjenstand behandlede, der ofte stod i aldeles ingen Forbindelse med Anledningen. Forelæsningerne til Embedsexamen afholdtes i Almindelighed i det danske Sprog, kun Moldenhawer i det theologiske Facultet holdt sine Forelæsninger over Dogmatik og Moral samt stundom de exegetiske paa Latin, da han som Tydskfødt ikke kunde have den danske Udtale i sin Magt; ved hans klaré Fremstilling og klassiske Latin ansaaes han dog dengang med Rette som den første Docent ved Universitetet. Selv over Romerretten holdtes Forelæsningerne paa Dansk.

Da jeg selv aldrig har frekventeret nogen offentlig Skole undtagen i min tidlige Barndom en Pugeskole, kan jeg om Skolelivet og Skoleunderviisningen i min Ungdom kun meddele, hvad jeg paa anden Haand har kunnet erfare. Den nuværende Metropolitanskole kaldtes dengang Vor Frue lærde Skole; dennes Rector var i mange Aar Skule Thorlacius, en Islænder af Fødsel, tidligere Rector ved den lærde Skole i Kolding. Han var en Mand af mange Kundskaber, kan altid ansees som en af vore første nordiske Oldkyndige og besad en udmærket Færdighed i det latinske Sprog. Faa have maaskee hos os skrevet i dette Sprog med større Lethed og Elegants. Men da han var streng og pedantisk, vare der mange af hans Disciple, især de mindre begavede, af hvilke han aldeles ikke var afholdt. Han tiltalte alle Disciplene med «I» ligesom Skolens Custos; legemlige Straffe vare ikke usædvanlige under ham. Conrectoren var den ovenfor nævnte Professor Sahl. Ligesom de fattigere Disciple søgte til Frue Skole, hvor Underviisningen var fri, og hvor de endog kunde gjøre sig Haab om Stipendier, søgte derimod de mere bemidlede til den saakaldte Borgerdydskole, stiftet i Slutningen af det forrige Aarhundrede. Bestyreren af denne Skole var Professor Abraham Kall, men den første Lærer og egentlige Styrer var en aldrende Student — thi jeg veed ikke, om han var Candidat — Bertel Møller¹⁾. Denne blev i sin Tid omtalt som en udmærket Skolemand baade hvad Underviisningen og Disciplinen i Skolen angik, hvorfor han af alle sine Disciple, baade under Skoletiden og efterat de vare komne til Akademiet, blev omtalt med Agtelse og Kjærlighed. Blandt Lærerne ved denne Skole

¹⁾ Den i Aaret 1825 som Rector ved den lærde Skole i Helsingør afdøde Professor Jens Bertel Møller havde de to første Examinier, ingen Embedsexamen. Molbech, Historisk-biographiske Samlinger. S. 221—235. Hundrup, Lærerstanden ved Helsingørs lærde Skole. S. 13—14. F. S.

udmærkede sig en Peter Bergenhammer, almindelig kaldet den skidne Bergenhammer, fordi han altid gik i en og samme luvslidte Frakke uden Halstørklæde og med en meget lurvet Hat; men han var et godt Hoved, besad mange især Sprogkunderskaber, havde fortrinlige Gaver til Underviisning og besad i sjelden Grad Disciplenes Hengivenhed; man saa ham hyppigen komme fra Skolen med en stor Discipel under hver Arm og nogle mindre bagefter; han blev i Begyndelsen af dette Aarhundrede Lærer og siden Overlærer ved Kathedralskolen i Odense, hvor han døde. Skolen havde dengang sin egen Eiendom paa Hjørnet af Nørregade og Krystalgade; men der existerede tillige paa Christianshavn en Filial af Borgerdydskolen, som indtil nu kaldes Borgerdydskolen paa Christianshavn. Efterat Møller i en fremrykket Alder var bleven Rector ved den lærde Skole i Helsingør, forfaldt den kjøbenhavnske Borgerdydskole mere og mere og var nærved at opløses, indtil først en theologisk Candidat Wøldike, siden Præst, og efter ham Professor Nielsen kom til at bestyre den. I Efterslægtselskabets Skole paa Østergade undervistes blot i Realvidenskaber og i de levende Sprog; i min tidlige Ungdom omtaltes med megen Aerkjendelse Digteren Edvard Storm, som den, der til sin Død 1794 her havde været baade Lærer og Inspector. Da først længere ind i Aarhundredet de levende Sprog bleve optagne blandt Underviisningsgjenstandene, lærtes disse kun i Borgerdydskolen og Efterslægten; det var altsaa kun undtagelsesviis, at enkelte af dem, som i Slutningen af forrige Aarhundrede eller i Begyndelsen af dette dimitteredes til Universitetet, forstode noget andet levende Sprog end deres Modersmaal. Allerede i mit 13de Aar havde min Moder ladet mig undervise i Engelsk af en daværende dygtig Sprogkærer Bay, Udgiver af et engelsk-dansk

Lexikon; i Tydsk har jeg derimod aldrig havt nogen Underviisning og ikke havt andre Hjælpemidler end en gammel Grammatik fra det forrige Aarhundrede og Reislers tydsk-danske Ordbog; imidlertid kan jeg knap mindes den Tid, da jeg begyndte at læse og forstaae Tydsk. Jeg var bevandret deri strax efterat jeg var bleven Student, jeg kunde allerede dengang med Lethed læse og forstaae ethvert prosaisk Skrift, og snart ogsaa de poetiske; jeg kunde altsaa næsten sige, som Rahbek pleiede: «Det gaaer med Tydsken som Arvesynden, vi blive fødte dermed». Min første, skjøndt meget kortvarige, Underviisning i det franske Sprog erholdt jeg hos Rahbek i Forening med en yngre Halvbroder af ham, som var bleven Student et halvt Aar efter mig, og med hvem jeg havde megen Omgang. I en følgende Tid havde jeg undertiden en fransk Parleur, men har aldrig drevet det synderlig vidt i dette Sprog, hvorimod jeg i yngre Dage med temmelig Færdighed talte Engelsk, ligesom det heller ikke kunde mangle paa Leilighed til at høre og tale Tydsk, da den kongelige Bibliothekar Moldenhawer ofte talte dette Sprog, og en af Secretairerne, Ekkard, var fra det sydlige Slesvig. Det kan let indsees, at der paa den Tid ikke som nu kunde gjøres Forslag til Underviisning i svensk Sprog i nogen Skole, men uagtet jeg neppe nogensinde har havt en svensk Grammatik i min Haand, har jeg dog allerede fra mine første Studenterdage kunnet læse og forstaae ethvert Værk i dette Sprog, især saadanne, som hørte til den nordiske Historie, med hvilke jeg naturligviis begyndte; ogsaa enkelte af dengang berømte Digteres Arbejder, f. Ex. Kellgrens og Leopolds, baade læste og forstod jeg.

Ligesaalidt som de levende Sprog var Gymnastik optaget som Lærefag i Skolerne; men omtrent paa den Tid, da jeg var bleven Student eller kort efter, fremstod Nach-

tegall, der 1794 dimitteredes til Universitetet fra det Schouboeske Institut og faa Aar efter samlede en Kreds af yngre Studerende, som han i sin egen Bolig underviste i gymnastiske Øvelser og i Fægtning. Flere af mine Samtidige deeltog heri, Antallet af de Deeltagende forøgedes efterhaanden, og i Aaret 1799 oprettede han et eget gymnastisk Institut, hvorfra Gymnastiken senere udbredtes saavel til de videnskabelige som militaire Underviisningsanstalter. Blandt dem, som besøgte hans Institut, var ogsaa den siden berømte svenske Digter Ling, som opholdt sig her i Kjøbenhavn fra 1800 til 1804, i hvilken Tid han var en af mine fortroligste Omgangsvener. Efter sin Tilbagekomst til sit Fædreland stiftede han et gymnastisk Institut i Lund og blev siden Gymnastiklærer ved det militaire Akademi i Carlberg. Han søgte at danne Gymnastiken efter videnskabelige Grundsætninger og blev saaledes Skaber af den saakaldte svenske Gymnastik, der med Hensyn til Sundhedens Vedligeholdelse kom i saa stor Anseelse og senere er bleven udbredt ikke blot i Danmark, men selv i Tydskland. Uden Nachtegalls Institut og Lings Nærværelse her paa den Tid vilde uden Tvivl denne hele Virksomhed bleven ukjendt i Sverrig, og Ideen dertil kan altsaa siges at være udgaaet fra Danmark.

Som levende Sprog og Gymnastik hørte heller ikke Tegnekunsten paa den Tid til Læregjenstandene i Skolerne. De Børn eller andre Unge, som skulde forberedes til denne Kunst, vare altsaa henviste enten til privat Veiledning eller til Underviisning ved Kunstakademiet paa Charlottenborg. I min Barndom omtrent i en Alder af 12 til 13 Aar frekventerede jeg i et Aars Tid en af Skolerne der, den saakaldte Ornament-skole. Denne blev for det meeste besøgt af Haandværksdrengene, saasom Snedkerdrengene eller Smededrengene, og man kan altsaa

let tænke sig, hvorledes Tonen her var; en Opvarter, som stedse var her tilstede, var da ogsaa forsynet med en Lineal, med hvilken han undertiden maatte stifte Fred mellem de Urolige. Skolen havde iøvrigt to Afdelinger, af hvilke den ene var bestemt for de mere Dannede, og i denne kom jeg da ind i den sidste Tid. Efter min Udgang fra Akademiet opgav jeg for det meeste al Tegning, hvortil jeg efter Fleres Udsagn dog ikke ganske skal have manglet Anlæg. Akademiets Directeur var, dengang jeg blev optaget som Elev, Abildgaard; han var berømt som Historiemaler og tillige som en høist genial Allegorimaler. Professor Clemens fortalte om ham, at han i sin Ungdom havde lagt sig noget efter Billedhuggerkunsten, og han troede, at han maaskee som Billedhugger vilde være bleven en ligesaa stor Kunstner som i Malerkunsten. Ogsaa var han anseet som den lærdeste Kjender af Kunstens Theori og af Kunsthistorien. Derimod var han fra Karakterens Side mindre anseet, man antog og har stedse antaget, at han i høj Grad var Egoist og derfor søgte at fjerne eller nedtrykke alle fremspirende Talenter, i hvilke han troede at kunne befrygte nogen Rival. En anden af Akademiets Professorer, paa den Tid ligesaa berømt som Abildgaard, var Juell, udmærket i Portrait- og Landskabsmaleriet; det sidste Kunstfag skal han især have yndet, men hans økonomiske Kaar nødte ham til for det meeste at beskæftige sig med Portraiter, stundom af de ubetydeligste Personer, som kunde og vilde betale et Arbeide af den paa den Tid i sit Fag meest ansete Kunstner; hans Priis for et almindeligt Brystbillede skal have været 80 Rdl., hvad der naturligviis dengang dog betød langt mere end nu. Før Thorvaldsen har Danmark ikke havt nogen mere berømt Billedhugger end Wiedevelt, som almindelig paa den Tid kaldtes Danmarks Phidias. Han

drukne sig eller antoges at have druknet sig i Peblingesøen 1802; uagtet han var ugift og levede sammen med to aldrende Søsken, og uagtet han ved sine Arbejder, især Gravminder til Assistentskirkegaarden, ikke kan have tjent ubetydeligt, blev det dog almindelig antaget og endogsaa offentlig udtalt, at han havde taget Livet af sig; imidlertid nærede dog Clemens, som nøie kjendte ham, i denne Henseende en Tvivl, da han vidste, at Wiedewelt i sin Alderdom havde Disposition til Svimmelhed, og derfor troede, at han mulig ufrivillig kan være falden i Vandet. Om en anden ligeledes anseet Kunstner er det derimod afgjort, at han begik Selvmord; dette var Maleren Erik Poulsen, berømt som Portrait- og Historiemaler, der i Aaret 1790 dræbte sig ved at springe ud af Vinduet i sin Bolig. Jeg mindes godt, at dette Dødsfald blev almindelig omtalt og gjorde megen Opsigt, men om den formodede Anledning dertil mindes jeg ikke at have hørt noget. En samtidig Kunstner og Professor ved Akademiet var Stanley — i mange Aar før hans Død næsten en almindelig Gjenstand for Medlidenhed. Uagtet han ikke skal have manglet Kunstart og i sin Tid havde vundet Akademiets Guldmedaille, forfaldt han dog efterhaanden, og i mange Aar før hans Død saa man ham gaa i en høist ussel og lurvet Dragt, selv midt om Vinteren, i Frost og Søl, med Strømper og Skoe og altid med en Skjødhund under Armen; han undsaa sig ikke for at bede, hvem han kjendte noget til eller traf, om en Understøttelse; jeg har selv, medens jeg var paa Bibliothekets Læsesal, og senere, ofte givet ham en Mark. Han havde forovrigt et høist godmodigt Udseende, og uagtet det usle Liv, han i mange Aar havde ført, opnaaede han dog en Alder af over 80 Aar, da han døde i Aaret 1813. Her kan endnu, om endog ikke egentlig som Kunstner, nævnes

Kobberstikkeren Farenholtz; hans Virksomhed i hans Kunst var ikke meget fortjenstfuld, foruden Vignetter og andet deslige gav han sig især af med at stikke satiriske Kobbere, af hvilke han kunde vente sig nogen Fortjeneste, thi han var meget forfalden og levede altid i trykkende Kaar. I Aaret 1798 bebudede han en Udgave af uværdige Danske og Tydske, men dette Foretagende blev standset; derimod mindes jeg et Kobber af ham forestillende Enkedronning Juliane Marie med Flere, som skaffede Penge ud af Landet.

Ved at omtale disse plastiske Kunstnere fra min første Ungdom kan jeg ikke undlade ogsaa at opbevare nogle Erindringer om enkelte dramatiske Kunstnere fra den Tid. Der var paa den Tid en Skuespiller Kemp, der udmærkede sig som en Mester i det lavkomiske eller burleske Fag; da han stedse var i Pengeforlegenhed og hengiven til Sviir, fristedes han i Aaret 1792 til paa Theatret at begaae et Tyveri i daværende Madam Berthelsens (siden Madam Frydendahl) Paaklædningsværelse, hvor han skal have taget endeel Pretiosa, som hun pleiede at føre med sig i Theatret. Tyveriet blev strax anmeldt i Adresseavisen, og det opdagedes snart, at Kemp var Gjerningsmanden¹⁾. Pluraliteten af hans Collegaer var enig om, at han uagtet sine øvrige Fortjenester, paa en Tid, da Standen ikke nød nogen almindelig Agtelse, oieblikkelig maatte have sin Afsked; dette blev ogsaa Tilfældet, og han døde faa Aar efter af et ulykkeligt Beenbrud; men jeg mindes godt, at Mange

---

¹⁾ Den egentlige Sammenhæng var den, at han i Foyeren havde fundet en af Madam Berthelsen tabt Pung, som indeholdt foruden endeel Ducater og andre Mønter ogsaa nogle Pretiosa, og istedetfor at oplyse dette havde anvendt nogle af Ducaterne til sin egen Brug.

fandt det uhensigtsmæssigt og lidet svarende enten til Theatrets Tarv eller Publicums Fornoieelse for en saadan Forseelse at berøve Skuepladsen en af dens bedste Kræfter. En af de meest berømte Skuespillere paa den samme Tid, men som jeg ligeledes kun kjender af Rygte — da jeg, skjønt jeg i min Barndom nogle Gange var paa Komædie, dog er uvis om jeg har seet ham, eller i ethvert Fald ikke kan have nogen bestemt Erindring om ham, — var Preisler, Søn af en berømt Kobberstikker. Da han var Student og Volontair i det tydske Cancelli, skal Faderen have næret Haab om, at han ved sine Forbindelser engang kunde skaffe ham ind paa den diplomatiske Bane; han tog sig det derfor meget nær, da Sønnen 1778 gik til Theatret af Kjærlighed til en Skuespillerinde, Jomfru Devegge. Preisler skal især have udmærket sig i Cavalleerroller og i det høiere komiske Fag; jeg horte hans Udførelse af en fransk Haarskjærers Rolle i et dengang yndet Stykke, «De forliebte Haandværksfolk», omtales som et Mesterværk. Han var uden Tvivl en af de første Skuespillere, som med offentlig Understøttelse har foretaget sig en Kunstreise; han besøgte nemlig 1788 tilligemed Rossing og, om jeg mindes ret, Saaby Tydskland og Frankrig og udgav senere en Journal over denne Reise¹⁾. Men fire Aar derefter flygtede han bort fra Theatret i Selskab med en Skuespillerinde Jomfru Fredelund og begav sig til Tydskland. Aarsagen angaves tildeels at have været hans økonomiske Stilling, da han var hengiven til Sviir og altid var i Gjæld; der fortaltes om ham, at naar han skulde udføre en Rolle, hvorved han maatte have Uhr i Lommen, laante han et saadant af en

¹⁾ I Preislers «Journal over en Reise igjennem Frankrige og Tydskland i Aaret 1788. 1—II Deel. Kjøbenhavn. 1789» nævnes begge de anførte «Ordensbrødre» som Rejsesæller. F. S.

Kammerat eller i Nødsfald af en Statist eller anden underordnet Person; men denne maatte da passe paa ham, naar han kom ud i Coulissen, da han ellers kunde være udsat for ikke at faae Uhret tilbage. I Tydskland skal han have gjort Tjeneste ved flere Theatre, tilsidst kom han her tilbage og blev for en Tid ansat som Souffleur ved Theatret. Jeg mindes flere Gange at have seet ham i Studenteruniform, da han var indtraadt i Studentercorpset af 1801, og efter at dette ikke længe efter var bleven opløst, vedblev han ligesom flere andre, der manglede andre Klæder, at gaae i Uniformen, Frydendahl skal, efter hvad jeg mindes at have hørt i min Barndom, tidligere have ført et meget uregelmæssigt Liv, han havde endog engang været arresteret, men i hvilken Anledning mindes jeg ikke. Som bekjendt varede det længe, inden hans udmærkede Talent begyndte at vise sig. Paa den Tid, han kom til Theatret, var det vedtaget, at enhver ny Skuespiller eller Skuespillerinde skulde debutere tre Gange, og efter Udfaldet af disse tre Forsøg afgjordes det da, om Debutanten kunde antages eller ikke. Frydendahls to første Debuter modtoges med saa lidet Bifald, at man spaaede, at han i det høieste vilde drive det til, som det hed i Theatersproget, at bringe Breve ind. Der levede imidlertid her paa den Tid en Bedemand Bagge, en rig Ungkarl, som deeltog meget i Selskabslivet og især havde mange Bekjendtskaber blandt Theatrets Personale; han interesserede sig meget for Frydendahl, og den tredie afgjørende Aften indfandt han sig derfor i Parterret, henvendte sig til sine mange Bekjendte og formaaede dem til at skjænke Debutanten et taaleligt Bifald, for at ikke hans tilkommende Skjæbne skulde blive aldeles sørgelig; det lykkedes ham ogsaa, Frydendahl fik et taaleligt Bifald og

blev derefter antaget. Ligesom de i en ældre Tid berømte Skuespillere Londemann, Clementin og Rose vare i min Ungdom mange af Personalet oprindelig Studenter, saaledes Rosing, Preisler, Lindgreen, Heger, Eegholm og maaskee Flere; derimod vare vel, og dertil af de meest Udmærkede, endnu Flere ustuderede, som tidligere havde havt en tildeels aldeles ukunstnerisk Virksomhed. Schwarz havde været Figurant ved Theaterdansen, Gjelstrup Malersvend og Knudsen Muursvend; den Sidste havde en personlig Ulykke at takke for sin fremtidige Stilling. Som Muursvend havde han arbeidet paa Sorgenfri Slot, her kom han til Skade og brækkede et Been; Herskabet lod ham pleie og helbrede i Nærheden af Slottet; da han kom sig, modtog han jævnlig Besøg af Hoffets underordnede Betjente, som han morede ved sine komiske Indfald, Sang og deslige; dette kom tilsidst Herskabet for Øre, og da det i det Hele syntes godt om hans Person, opmuntrede det og hjalp ham til, at han efter sin Helbredelse kom til Skuepladsen. Han var ikke blot en komisk Skuespiller af første Rang, men havde tillige Evne til ogsaa at udmærke sig i alvorlige og rørende Roller; jeg har seet flere fælde Taarer ved hans Spil, navnlig i et Stykke «Jøden», hvor han spillede Hovedrollen. Han var tillige af en meget ædel Karakter og gjorde meget godt efter sin ringe Evne. Jeg kjendte selv en fattig Student, der hverken var synderlig begavet eller flittig, men som logerede ligeoverfor Knudsen, og da denne tilfældigviis erfarede hans store Nød og Trang, gik han af sig selv til ham, tilbød og ydede ham Understøttelse.

I min tidlige Ungdom hørte jeg to Skuespillerinder omtale som de meest berømte og udmærkede, nemlig Madam Gjelstrup og Madam Preisler, men ingen af disse mindes jeg at have seet. Preislers Hustru var paa den Tid

en af de mest udmærkede Kunstnerinder ved Theatret, især i Dameroller og det høiere komiske Fag, det samme, hvori Fru Heiberg er kommen til at glimre. Hun var tillige en udmærket Skjønhed, men tildeels ved det ulykkelige Ægteskab og paavirket af Manden faldt hun efterhaanden tilbage saavel i økonomisk, som i andre Henseender. Efter at Manden var reist bort, levede hun for en stor Del af Gjæld, og man fortalte i den Tid flere Træk i denne Anledning. Hun fik et Gravminde paa Assistentskirkegaarden, uden at jeg kan mindes, hvem der kan have bekostet det; paa dette fandtes hendes meget lignende Brystbillede; men det forekommer mig, at jeg for flere Aar siden har hørt, at dette skal være reent forsvundet. Nogle meente endogsaa, at det kan have været bortrøvet af Englænderne 1807, skjønt det ligeledes er berettet, at flere lignende Gravminder Tid efter anden skulde være blevne savnede, uden at noget nærmere derom er blevet opdaget. Alle Ældre vare enige om at nævne Madam Walter, tidligere Jomfru Caroline Halle, som aldeles mageløs baade ved sin Skjønhed og sit Talent som Sangerinde og Skuespillerinde. Man kan vistnok ikke ubetinget fæste Lid til de Domme, der saaledes fældes over længst bortgangne Kunstnere, som ikke kunne sammenlignes med de nulevende, men der ere dog Grunde, som i mine Tanker tale for, at hun virkelig har fortjent den Berømmelse, som her blev hende til Deel. Omtrent 1782 eller 1783¹⁾ forlod hun Skuepladsen og flygtede bort fra sit Fædreland, hvor hun blev tilsidesat og forurettet af daværende Overkammerherre Eickstedt, som havde et Slags Overopsyn over Theatret og paa hendes Bekostning begunstigede Jomfru Møller (senere Madam Berthelsen og Madam

---

¹⁾ Den 28de April 1780. Overskou, Den danske Skueplads. III, 196. F. S.

Frydendahl), i sin Tid en meget udmærket Sangerinde, til hvem han stod i et intimt Forhold. Madam Walter begav sig til Sverig i Selskab med en tydsk Capelmester Müller, som hun der ægtede. Hun blev snart ansat ved den af Gustav III oprettede store Opera i Stockholm; her vandt hun baade som Sangerinde og Skuespillerinde ligesaa megen Anseelse som i Kjøbenhavn. Ligesom Ewald, Rahbek og Flere af vore Digtere her havde besunget hende, saaledes skreve de svenske Digtere Leopold og Kellgren der til hendes Ære. Flere Svenske, blandt Andre Digteren Ling, omtalte hende for mig med en sand Begeistring; naar man nu betænker, at hun, skjønt hun naturligviis havde til-egnet sig det svenske Sprog, dog neppe aldeles har kunnet aflægge den danske Accent, som aldrig har lydt godt i svenske Øren, og at paa den Tid skandinaviske Sympathier vare aldeles ukjendte, men derimod Levninger af det gamle Nationalhad hyppig fandtes i begge Lande, kan man vel med nogen Sikkerhed antage, at hun virkelig maa have været i Besiddelse af Talenter og Fortrin, som overalt maatte gjøre hende beundret. Af andre Skuespillerinder mindes jeg fra min Ungdom især Madam Rosing, Jomfru Winther, der var udmærket deels som ædel Moder deels ogsaa i gamle Fruentimmerroller, Jomfru Morthorst, siden Madam Dahlén, lige udmærket ved sin Skjønhed, sin Sang og sit Spil, endelig ogsaa Jomfru Astrup, Datter af Portneren ved Theatret, der især i sin Ungdom havde været meget smuk og lige til sine sidste Dage var udmærket i Elskerinde- og Dameroller. Hun blev i sin Tid meget misundt af sine Collegaer paa Grund af den Begunstigelse, der altid vistes hende af Hauch, saalænge han var Chef; i hende havde han en Elskerinde, og lige til hendes Død vedblev han at

besøge hende og vise hende al mulig Opmærksomhed; ved sit Testament indsatte hun ham ogsaa derfor til sin Arving.

Kongelig Balletmester var i mange Aar den berømte Galeotti. Skjøndt han i mange Aar havde levet her i Kjøbenhavn og daglig maatte undervise og omgaaes med dansktalende Personer, lærte han dog aldrig noget andet Sprog end en Jargon af Italiensk, Fransk, Tydsk og Dansk, selv sit Modersmaal skal han ikke have kunnet tale fuldkommen rigtig. Han var af en smuk og tiltalende Personlighed og i sine yngre Dage udmærket som Karakterdanser; hans Balletter holdt sig lige til en nyere Tid paa Scenen. Af Dandsere fra den Tid udmærkede sig især Bournonville, Dahlén, Poulsen og Weyle, de to Første ved deres smukke Personlighed, og den førstnævnte især som Karakterdanser, hvorfor han ofte i Balletterne havde Hovedpartierne; Poulsen var især komisk Danser og udmærket ved sin sjeldne Muskelkraft; som komisk Danser udmærkede sig dog fortrinligen Weyle, hvorfor han ogsaa kaldtes Dandsens Gjelstrup, han viste tillige en sjelden Færdighed i høie og dristige Spring, hvori Ingen overgik ham. Af Dandsere minder jeg især Solodansereinderne Madam Bjørn og Madam Schall; den første, født Lorentzen, var gift med Theatersecretair Bjørn, der en Tidlang havde Privilegium paa at opføre offentlige Maskerader paa Hoftheatret. Madam Bjørn var meget smuk og havde en junonisk Figur, hvorfor hun ogsaa glimrede i mange Hovedpartier i Balletterne, især som Semiramis og den forladte Dido. Madam Schall var ikke smuk og havde en mindre Figur, men var meget velskabt og gratios; hun udmærkede sig især som komisk Danserinde, hed oprindelig Schleuter og blev givet med en Broder til Concertmester Schall, ogsaa en Musiker, men fra ham blev hun skilt et Par Dage efter Brylluppet.

Hendes mangeaarige Elsker var Statsministeren og Cancellipræsidenten Kaas, der købte en Eiendom til hende i Lyngby. Han omgikkes med hende aldeles uden Sky, besøgte hende endog om Aftenen paa Theatret i hendes Paaklædningsværelse, ved hvilken Leilighed da, efter min Svigermoders Beretning, Skuespillerne modtog ham men den største Respect og Opmærksomhed. Jeg saa dem engang Begge paa en af Bjørns Maskerader. En anden Notabilitet, som hyppigen besøgte disse Maskerader, var den keiserlige Gesandt Grev Kaunitz Rietberg¹⁾ her noksom bekjendt ved sin Rigdom og sine Udsvævelser; han indbød ved denne Leilighed flere af sine Elskerinder, især af Theatrets Dandsepersonale, og man saa ham ofte med en af disse under Armen.

Da de theatralske Præstationer udgjøre den sidste Række af Kunsterne, især af de plastiske Kunster, er det tilfældigt, at mine Erindringer fra Skuepladsen gaae umiddelbart over til Geistligheden. I alle kirkelige Forhold, som i de religiøse Anskuelser, er der i min lange Levetid indtruffet de største Omskiftelser. Med den franske Revolution i Slutningen af forrige Aarhundrede opstod en høj Grad af Irreligiositet, som her ogsaa fremmedes ved den næsten uindskrænkede Trykkefrihed, der fandt Sted indtil Slutningen af Aaret 1799. Biskop Balle og Otto Horrebov stode ligeoverfor hinanden, den Første som den positive Religions Forsvarer med sit Tidsskrift «Bibelen forsvarer sig selv»; den Anden i modsat Retning ved sit Religions-Blad «Jesus og Fornuften», der ophørte, efterat Forordningen af 27de September 1799 var udkommen. I mine første Studenteraar deelte de Studerende sig i Orthodoxe og Heterodoxe, de Første, i Antal de ringeste, vare de, som fulgte Balles

¹⁾ Som den romerske Keisers herværende Minister nævne Hof- og Statskalenderne for Aarene 1802—1804 Grev Kaunitz-Rietberg og -Questenberg F. S.

Fane, de Sidste, som udgjorde Flertallet, fulgte Horrebov. Denne Stemning, fremmedes for en Deel ved den første theologiske Professor Hornemans Indflydelse, der var meget populair blandt de Studerende, og hvis i det . . . heterodoxe Forelæsninger stundum endog skulle have nærmet sig det Frivole. I Aaret 1805 skrev han i det skandinaviske Litteratur-Selskabs Skrifter en Sammenligning mellem Christus og Sokrates, som vakte megen Opsigt, og hvorfor man endog vilde vide, at han var nærved at blive tiltalt. Alle disse kirkelige Forhold og vexlende Stemninger ere udførligen behandlede i Helvegs danske Kirkehistorie og i N. M. Petersens Litteraturhistorie, hvorfor jeg her vil indskrænke mig til mine Erindringer om Geistlighedens Stilling i Samfundet og Træk af enkelte Geistliges Karakter fra det sidste Decennium af forrige og de to første Decennier af nærværende Aarhundrede. Communalbestyrelsen havde ikke dengang, som nu, opfordret Befolkningen til at angive, hvad de vilde yde i Bidrag til de kirkelige Embedsmænds og Betjentes Underholdning, dette var en aldeles frivillig Sag, men foruden det, der erlagdes ved ministerielle Forretninger, gave de fleste nogenlunde velhavende eller da ikke altfor trængende Familier ved Nytaarstid et saakaldet Offer til deres Sjælesorger. Min Moder gav saaledes til Sognepræsten ved Helliggeistes Menighed efter hver Nytaar 10 Rd. Uden Tvivl havde ogsaa de fleste, om ikke alle Præster paa den Tid Embedsbolig; Sognepræsten til Helliggeistes Menighed havde saaledes Gaarden paa Hjørnet af store og lille Helliggeiststæde, som nu eies af Selskabet Kjæden; Stiftsprovsten havde, ligesom nu, dengang Gaarden paa Hjørnet af store-Kannikestræde og Fiolstræde; paa det modsatte Hjørne havde dengang Capellanen ved Frue Menighed sin Bolig; Sognepræsten til Trinitatis Menighed havde dengang

den nuværende Præstegaard i store Kannikestræde, som senere efter Bombardementet for en Tid var bleven benyttet af Metropolitanskolen; Sognepræsten for den tyske Menighed boede som nu paa Hjørnet af St. Pederstræde og Larsleistræde; af de underordnede Kirkebetjente havde i det mindste Klokkeren og to Gravere ved Helliggeists Menighed ligesom nu Boliger i Kokkegaden¹⁾. Af Præsterne paa den Tid kunne her enkelte nærmere omtales. Sognepræsten til Helliggeists Menighed var Professor Hansen, af hvem jeg i October 1795 blev confirmeret. Han var en Søn af en i Klosterstræde boende Skomager, men hans Moder havde været Amme for Kong Christian VII, hvilket man for en Deel tilskrev den Forfremmelse, han saavel som hans Broder, den siden berømte Arkitekt Conferentsraad Hansen, opnaaede. Man fortalte, at hans Moder, naar hun i sin Tid med sit kongelige Pleiebarn kjørte ud i en kongelig Kareth, med Rideknegt foran og Løbere bagpaa, altid sørgede for, at de kjørte igjennem Klosterstræde, for at hun der for Beboerne kunde vise sig i sin Herlighed. Hansen var en Mand af en meget imponerende Personlighed, men tillige af en temmelig despotisk og herskesyg Karakter; man fandt det derfor meget betegnende, at han engang udgav et Skrift «om en Religionslærers Gravitet», da han selv ved enhver Leilighed iagttog denne. Af egentlig theologisk Lærdom besad han ikke meget, og man antog, at hans største Fortjeneste som geistlig Embedsmand var af Det, man dengang kaldte almeen Oplysning, idet han især sørgede for Skoleunderviisningen. Omtrent et Aars Tid eller noget længere efter, at jeg var bleven confirmeret af ham, blev han Biskop i Christiansand²⁾; her lagde han især

¹⁾ Siden Aaret 1859 Store Helliggeiststræde. F. S.

²⁾ 1 Aaret 1793. F. S.

Vind paa Skolevæsenets Fremme, men var paa Grund af sin anmassende Karakter ikke synderlig afholdt. Under den korte Krig med England 1801 holdt han patriotiske Prædikener i sit Stift, der dog undertiden skulle have været mere blodtørstige, end det egentlig sømmede sig for en Kirkens Lærer. Capellanen til Helliggeists Menighed var samtidig Müller, en blid, from og streng religiøs Mand; hans Broder, Skræddermester Müller, var Fader til den som geistlig Taler og ved sin elskværdige og ædle Karakter siden saa anseete Biskop i Ribe Tage Müller. Hansens Efterfølger som Sognepræst ved Helliggeists Menighed var daværende Slotspræst Kofod, han havde Ord for at besidde lærde Kundskaber og stod vistnok ogsaa i den Henseende over alle sine samtidige Standsfæller i Kjøbenhavn; han havde den theologiske Doctorgrad fra Universitetet i Göttingen, og det var især tre Arbeider, der syntes at vidne om hans Lærdom, nemlig en Afhandling om «Musikens Indflydelse paa Mennesket», «om Slanger» og «om Høskrekker». Imidlertid er jeg overbevist om, at han til disse Arbeider især havde havt Hjælp ved de Notitser, som meddeelttes ham af den kundskabsrige Bibliotheks-Secretair Ekkard, der jævnlig kom i hans Huus¹⁾. Som geistlig Taler og Sjælesorger var han derimod ikke meget anseet, og ved sin personlige Karakter var han heller ikke godt anskrevet, da han var bekendt for temmelig megen Lidenskabelighed og Hidsighed, der var ubehagelig for alle dem, som stode i nærmere Forhold til ham. Der indtraf ogsaa en Begivenhed, som vakte megen Efterklage;

---

¹⁾ Til denne, som til Nyerup og Moldenhawer, er Særtrykket af Afhandlingen «om Slanger i Almindelighed og om de forgiftede Slanger, Biblen berører», der stykkevis var meddeelt i Iris og Hebe for Aarene 1793—1799, blevet dediceret med Erkjendtlighed for idelig ydet Understøttelse. F. S.

en af hans Tjenestepiger druknede sig nemlig, man paa-
stod, at det var, fordi han havde mishandlet eller i det
mindste med Uret mistænkt hende; det blev omtalt i Blade,
og, om jeg mindes ret, maatte han fralægge sig det offent-
lig. Efter sin første Kones Død ægtede han i sit 57de Aar
en ung Pige, som han kort tilforn selv havde confirmeret.
Samtidig med disse to nævnte Sognepræster var Stifts-
provsten Bast Sognepræst til vor Frue Menighed; heller
ikke han nød nogen Anseelse som geistlig Taler, men
havde forøvrigt gjort sig bekjendt ved flere Skrifter og havde
tillige, skjøndt med ringe Held, forsøgt sig i Poesien. Han
var en Mand af et smukt og temmelig imponerende Ydre,
men havde tillige noget forføngeligt og affecteret i sin hele
Optræden, som gav Anledning til adskillige paa den Tid
almindelige Anekdoter om ham. Saaledes skal han engang
have spurgt en Dame, som ikke havde det bedste Rygte
paa sig, hvorledes hendes Mænd levede? men undskyldte
sig strax dermed, at han, som beskæftigede sig meget med
det engelske Sprog, hvoraf han endog havde oversat Ad-
skilligt, lettelig kunde komme til at forvexle a med æ, da
han vilde have spurgt, hvorledes hendes Mand befandt sig.
Damen tilgav ham Feiltagelsen, men spurgte ham tillige:
Hvorledes udtaler da Deres Høiærværdighed Deres eget
Navn? (nemlig Bast som Bæst). Ikke længe før hans Død
1803 fortælles der, at en theologisk Candidat henvendte sig
til ham for at erholde Oplysning om et Landsbykald, som
Bast engang havde havt; Bast angav ham da, hvor stort
Kaldet i Almindelighed kunde være, og tilfoiede: «Lykkes
det Dem, at gjøre Dem meget yndet af Menigheden, kan
De vel drive Indtægterne til omtrent 1000 Rdl.; jeg havde
over 1200». Capellanen ved Frue Kirke var indtil Aaret 1797
Jens Winther Bentzon, som da heller ikke var anset syn-

derlig som geistlig Taler, men var Forfatter til flere theologiske Skrifter; som Medarbejder i et kritisk Tidsskrift («Kritik og Antikritik»), der ansaaes som et Organ for Obscurantisme og cras Orthodoxy, var han meget ilde anseet af den yngre Slægt, der dengang forte Ordet. Sognepræsten til Trinitatis Menighed paa den Tid, Holst, gjorde sig ikke synderlig vel bekendt hverken i den ene eller den anden Retning. Den tydske Garnisonspræst Chemnitz havde gjort sig berømt som en af de første Conchyliologer i Europa, og efterlod sig flere værdifulde Arbejder i denne Deel af Naturvidenskaben; som geistlig Taler nød han derimod kun ringe Anseelse, og der fortaltes dengang adskillige skandaløse Træk om, hvorledes de tydske Soldater, der bleve tilsagte til at bivaane Gudstjenesten ligesom til den militaire Tjeneste, ofte viste en usømmelig Opførsel under hans Nærværelse paa Prædikestolen, ja, som det paastodes, endog skal have spillet Kort under Prædikenen, hvorfor da Præsten lydelig irettesatte dem. Var imidlertid end ingen af de her nævnte Geistlige udmærket som Prædikant eller Sjælesorger, eller som saadan Gjenstand for nogen fortrinlig Agtelse, saa kunde det dog ikkun om to af Hovedstadens Geistlige siges, at de næsten vare til Forargelse. Den Ene var den mangeaarige Capellan til Nikolai Menighed Rørbye, som prostituerede sig ved flere Leiligheder og vakte endog Skandale; saaledes indfandt han sig engang paa Tømmersvendenes Kro i Adelgade, da disse i Aaret 1793 havde vakt Uroligheder, og vilde ved sine Formaninger søge at stifte Orden, men disse agtede ikke meget paa hans Tale, og der udkom i den Anledning foruden Viser tillige et Kobberstykke, som forestillede ham nærværende i Tømmerkroen, hvor en Svend vilde nøde ham til at drikke Punsch; faa Aar efter udkom et lignende Kobberstykke,

som forestillede ham viende den forhen omtalte berygtede Bordelvært Prinds Kiørud i dennes andet Ægteskab. Han blev dog siddende i sit Embede lige til sin Død. Den anden endnu mere forargelige var Kruse, Præst til St. Hans Hospital udenfor Kjøbenhavn; uagtet han som Student aldrig havde udmærket sig, blev han dog Alumnus paa Borchs Collegium, hvad der dengang anstaaes for en stor Ære for enhver Studerende; man meente, at hans Slægtskab med Professor Bang i det medicinske Facultet, hvis Søstersøn han uden Tvivl var¹⁾, skal have skaffet ham denne Gunst. Men her prostituerede han sig paa en særegen Maade; hans Kammerater indbildte ham nemlig, at den unge Werther, om hvem Goethe har skrevet sin berømte Roman, var kommen til Kjøbenhavn, og da dennes Fader, den berømte Theolog Jerusalem, nylig var død, fandt man det passende, at Borchs Collegium i denne Anledning aflagde Wertber Condolencebesøg; som bekjendt er Goethes Roman grundet paa en virkelig Tildragelse med Jerusalems Søn. Kruse, som var uvidende om, at Werther af Goethe angives som død ved Selvmord, lod sig overtale til at gjøre Besøget, og en anden Student forestillede da den unge Werther; det vakte en saadan Skandale, at Kruse maatte forlade Collegiet, men siden opnaaede han dog at faae det omtalte Embede ved St. Hans Hospital. Som Præst ved denne Menighed besøgte han jævnlig forskjellige Borgerfamilier af den simple Klasse, hvor han kunde erholde et godt Maaltid med behørig Drikkevarer, hvortil han efterhaanden mere og mere hengav sig; tillige beskyldtes han for uden Vanskelighed at

¹⁾ Som en Slags Fætter nævnes han af Mynster, Meddelelser om mit Levnet, S. 19—20, hvor han ogsaa nærmere omtales ligesom hos Steffens, Was ich erlebte, II, 38—40, 189—192. Mystificationen fortæller Steffens, Mynster og nu her Werlauff hver paa forskjellig Maade. F. S.

vie saadanne Ægtepar, som andre Præster ikke vilde vie; endelig blev han selv mere og mere sindssvag, hvilket man ansaa for hidfort ved, at han i saa mange Aar havde levet med og omgikkes saadanne Ulykkelige. Han endte med selv at blive Lem i det Hospital, hvis Sjælesorger han havde været, og i Aaret 1807, da Hospitalets hele Befolkning blev bortflyttet, tildeels ved Hjælp af Englænderne, saa man Kruse, skjeldende og bandende, bunden paa en af Vognene; faa Aar efter maa han være død, jeg mindes ikke, at han har været gift eller har efterladt sig noget Afkom.

Blandt de nævnte Præster udmærkede sig ingen som geistlig Taler. I min tidlige Ungdom hørte jeg kun Bastholm og Provst Schmidt til Holmens Kirke berømmes som saadanne. I Slutningen af Aarhundredet bleve derimod Flere her ansatte i geistlige Embeder, som snart erhvervede sig megen Popularitet ved deres Prædikener. Disse vare efter Tidsfølgen: Marezoll ved Petri Menighed 1794—1803, Liebenberg, 1794 Præst ved Tugthuset, siden Slotspræst og tilsidst kongelig Confessionarius, Hjort, der 1796—1811 var ansat ved Holmens Menighed, Clausen og Brorson, der 1797 bleve ansatte, den Første ved Frue Menighed, den Anden ved Garnisonens, Pavels, der 1799 blev Capellan ved Nikolai Menighed, og Gutfeld, der 1811 blev Præst ved Holmens Menighed. Af disse hørte Marezoll aldeles til den rationalistiske Skole, medens Liebenberg syntes at gaae en Mellemsvei mellem den ældre og den nyere theologiske Skole; Marezolls Prædikener bleve meget søgte af de høiere Classer; Clausen, som lærte i samme Retning, blev især søgt og yndet af de Studerende; ogsaa Brorson, Pavels og Gutfeld vare alle meget yndede Talere, og deres Prædikener, særdeles Pavels og Gutfelds, besøgte især af yngre Personer af det andet Kjøn. Ved sin Veltalenhed var dog Gutfeld den mest

Ansete; Brorson, der besad et meget tiltalende personligt Ydre, udmærkede sig ved sit skønne Organ, men lagde maaskee altfor megen Vægt paa Declamation og Gesticulation, i hvilke Henseender han antoges at have valgt Skuespiller Rosing som sit Mønster. Jeg hørte selv engang en Tydsker, der flittig besøgte hans Prædikener, rose ham med Tilføiende: «Er ist nicht allein Prediger, sondern gewissermaszen auch Acteur».

Det var paa den Tid let forklarlig, at de fleste her nævnte Geistlige, ligesom flere andre, skjønt ved deres Karakter og Forhold i det Hele aldeles respectable, dog ikke iagttog den Strenghed i deres ydre Optræden, som de ældre og tidligere Geistlige. Skjøndt Stiftets Geistligheds Overhoved, Biskop Balle aldrig viste sig udenfor sit Huus uden i sit geistlige Ornat, om Vinteren med trekantet Hat og om Sommeren med den for Geistligheden sædvanlige runde Paruk og med Bonnet i Haanden, fulgte dog faa eller ingen af hans Embedsbrødre dette Exempel; jeg mindes ikke nogen Geistlig paa den Tid, som man altid mødte i Embedsdragt, uden maaskee Sognepræsten Holst til Trinitatis Menighed, Capellan Müller ved Helliggeists Menighed og den tydske Garnisonspræst Chemnitz. De andre vare næsten alle Medlemmer af en eller anden af Hovedstadens Clubber, i al Fald Liebenberg og Pavels tillige af det Borupske dramatiske Selskab, hvor jeg selv har seet Pavels tilstede, men som Præster deeltog de dog ikke i de der opførte Skuespil; Hjort var en jævnlig Besøger og meget ivrig Billardspiller i Dreyers Klub. Præsten Thye, Sognepræst ved Garnisonens danske Menighed, saa man jævnlig paa Gaden med en Landsofficer under Armen, ligesom Hjort med Søofficerer. Jeg mindes endnu et Træk, som gjorde et stærkt Indtryk paa mig, da jeg i Aarene 1812 eller 13 i et Sel-

skab saa Præsten Paysen ved Petri Menighed, den reformerte Præst Hudtwalcker og den østerrigske Legationspræst Pater Brachtesende i al Fortrolighed spille en L'Hombre; hvilke Omskiftelser i religiøse og politiske Anskuelser maatte ikke have fundet Sted, før tre Geistlige af Confessioner, der et Aarhundrede tilbage i Tiden havde forkjættret og forfulgt hinanden, og hvis Troesfæller for et Par Aarhundreder siden havde bekæmpet hinanden i lange og blodige Krige, saaledes kunde forene sig om en Tidsfordriv, som i en tidligere Tid var Geistligheden aldeles forbudt!

Af kirkelige Secter fandtes dengang her ingen uden de mæhriske Brødre eller Hernhutterne, som almindelig kaldtes de Hellige, og som havde deres Forsamlingssted i en deres Menighed tilhørende Eiendom i Stormgade, hvor den, saavidt vides, endnu bestaaer. Af mere ansete Personer mindes jeg, at Cancellipræsidenten Geheimeraad Brandt antoges at høre blandt disse; ligeledes Stadens første Borgermester, Conferentsraad Hjorthøi, Fader til flere Sonner, blandt hvilke een, Justitsraad og Cancelliarchivar Hjorthøi, ligetil sin Død i flere Henseender udmærkede sig ved sin Særhed og besynderlige Optræden, men forøvrigt var en høist respectabel Karakter og en meget virksom og fortjent Embedsmand. Han forsømte aldrig nogen Gudstjeneste hverken til Froprædiken, Høimesse eller Aftensang, heller ikke Gudstjenesten ved andre Leiligheder; han havde en saa stærk og gjennemtrængende Stemme, at han i Sangen kunde skjelnes fra den øvrige Menighed. Hans Klædedragt var ogsaa noget besynderlig, han gik altid med to Uhre i Lommen, baade Sommer og Vinter med Skoe og Strømper, og da han var meget udsat for Svimmel, gik han altid med meget opreist Hoved. Faa Aar før hans Død blev han paa Skuepladsen copieret af den ansete komiske Skuespiller Foer-

som, som dog derfor fik en Irettesættelse af Directionen. Forøvrigt horte de fleste Medlemmer af denne Menighed til den høiere eller lavere Borgerstand. Blandt dem vare Boghandlerne Buch og Malling, den Første Faderen til den i Aaret 1865 afdøde ædle Olding Etatsraad Buch; Boghandler Buch havde som theologisk Candidat manuduceret Digteren Ewald til theologisk Embedsexamen.

I Begyndelsen af dette Aarhundrede optraadte her en høist mærkelig litterair Personlighed, som vel nærmest burde have været omtalt i det Foregaaende blandt mine akademiske Erindringer, men som ogsaa her passende kan omtales, da han navnlig i religiøs og kirkelig Henseende udøvede en ikke ringe Indflydelse. Herved menes den berømte Henrik Steffens. Hans oprindelige Videnskabsfag havde været Naturvidenskaben, især Mineralogien, men i Tydskland, hvor han i flere Aar opholdt sig, havde han ogsaa dyrket Philosophien, og i Aaret 1802 ankom han her til Kjøbenhavn, hvor han opholdt sig fra 1802—4. I de to Vintersemestre 1802—3 samt 1803—4 holdt han her offentlige Forelæsninger, deels over Naturphilosophi, deels over Goethes Faust; ved disse var jeg flere Gange tilstede; om han har holdt flere og da hvilke Forelæsninger, mindes jeg ikke¹⁾. De holdtes paa Ehlers Collegiums Auditorium for en Kreds af Tilhørere, til hvilken man dengang endnu ikke havde seet Mage her; Mange maatte gaae bort uden at komme ind; her samledes Tilhørere af alle Aldre og Classer, ogsaa mange Ustuderede. Ved sin Indtrædelse i Auditoriet fulgtes han næsten altid af to Personer, som man derfor kaldte hans Drabanter, nemlig Oehlenschläger og en

¹⁾ Naar de første af de angivne Forelæsninger henføres til Vintersemestret 1802—1803, stemmer dette med Universitetets Lections-catalog for det nævnte Semester; urigtig henføres de første Forelæsnings Begyndelse af Steffens selv til October 1803, i Was ich erlebte. V, 51. F. S.

Musiker, Professor Darbes¹⁾. Hvad der især fængslede mange Tilhørere, som ikke kunde fatte eller følge hans Tankegang, var hans udmærkede Foredrag forenet med et høist imponerende Ydre og et melodiest og klangfuldt Organ. Det var ved disse Forelæsninger, at den af Schelling begyndte saakaldte Naturphilosøphi først blev kjendt her i Danmark, og disse Forelæsninger gjorde i det Hele her en stærk Revolution i den hele aandelige Røtning. Steffens bekæmpede i høi Grad den saakaldte Rationalisme, dadlede Voltaire og Rousseau og omtalte paa flere Maader den katholske Kirke med en saadan Anerkjendelse, at Mange næsten ansaae ham for en hemmelig Katholik. Som sine Lærere og Mestere nævnte han især tre litteraire Notabiliteter Spinoza, Goethe og Schelling, hvilken sidste han betragtede som en af Verdens største Aander. Da han priste, hvad man dengang kaldte Mysticisme, blev han derfor stærkt dadlet, vel endogsaa forfulgt af dem iblandt Geistligheden eller Andre, der tilhørte den nye Skole, og var aldeles ikke yndet af Universitetets Patron, Hertugen af Augustenborg. Var han kommen hertil med det Ønske eller Haab at blive ansat som Universitetslærer, maatte dette aldeles glippe; og, saavidt vides, blev det, da han anden Gang, 1824, kom til Kjøbenhavn, formeent ham her at holde offentlige Forelæsninger. Efter at han 1804 havde forladt Kjøbenhavn, blev han Professor ved Universitetet i Halle. Blandt dem, paa hvilke han her udøvede en afgjørende Indflydelse og som dannede sig i hans Retning, kunne vel især nævnes Oehlenschläeger og Schack-Staffeld; hvad den Første skyldte ham, har han selv udførlig udviklet i sine Erindringer. Mange især tyske Forfattere, man indtil

¹⁾ Denne er nærmere omtalt af Overskou, Den danske Skueplads. III, 188—192, 221—226. F. S.

den Tid ikke havde agtet, ja knap kjendt af Navn, kom nu pludselig i Ry, og deres Skrifter bleve nu hyppigen søgte i de offentlige Bibliotheker; af saadanne kunne nævnes den bekjendte geniale Mystiker fra det 17de Aarhundrede, den tydske Skomager Jacob Böhme, og Steffens's Samtidige, den berømte tydske Digter Tieck. Mod den franske Aandsretning og moderne Litteratur var Steffens saa indtaget, at han ikke engang vilde tillægge Voltaire egentlig Vittighed, og Rousseau for ham ikkun var en rhetorisk Prosaist. Ogsaa flere af Tydsklands nyere Digtere, som ellers havde et stort Navn, dadlede han, og især kunde Mange ikke forsones sig med den ringe Anerkjendelse, han viste Schiller i Sammenligning med Goethe. Den Maade, paa hvilken han saaledes allerede i Aarhundredets Begyndelse omtalte Frankrig og den franske Litteratur, blev ogsaa mærkelig, naar man sammenholder den med hans Optræden mod de Franske mange Aar senere, 1813—14, under Krigen mod Napoleon.

Hvad vort Forsvarsvæsen angaaer, undergik dette, især Landmagten, i Tidsrummet fra Slutningen af det forrige Aarhundrede til omtrent Midten af nærværende, altsaa i et Tidsrum af henved to Generationer, flere væsentlige Forandringer, saavel hvad Hærens Organisation som Personalets Stilling i Samfundet og dets Forhold til de øvrige Borgerclasser angaaer. Landhæren bestod fra ældre Tid dels af hvervede Tropper, dels af Mandskab, som efter visse Regler blev udskrevet. Begge disse Elementer dannede Kjøbenhavns Garnison. Hvervingen foretoges aarlig i Tydskland af dertil udsendte Officerer og Underofficerer; de Hvervede vare vel af forskjellige Nationaliteter, men Hovedstyrken af dem vare dog Tydske, og Fleertallet af Underofficerer hørte næsten altid til denne Nation. Naar man derfor om Aftenen passerede forbi Vagthusene indenfor en-

hver af Byens Porte, sang det udenfor siddende Mandskab altid kun tydske Sange, og ved den Musik, der om Sommeren Søndag Eftermiddag opførtes i Rosenborg Have af Regimenternes Musikcorps, hørte man stedse de Musicerende tale Tydsk. Det var naturligt, at den største Deel af disse Hvervede mere eller mindre hørte til Udskuddet, og mange af dem vare Deserteurer fra tydske Hære. Det var derfor begribeligt, at én streng Disciplin maatte finde Sted, og at Executioner næsten hørte til Dagens Orden. Soldaterne vare dengang yderst slet lønnede; saavidt jeg mindes havde Musketererne, foruden Brød, Kvarteer og Beklædning, i Penge ikke mere end 4 Skilling om Dagen. Det er derfor ofte hændet mig i min Barndom, naar jeg passerede paa Volden forbi en Skildvagt, at denne sagde i en klynkende Tone: «Lieber junger Herr, Geben Sie nicht einem armen Soldaten einen Stüber». Det nationale Mandskab tjente efter dets Indkaldelse i eet eller to Aar i Garnisonen, hvorefter det hjemsendtes, men om Sommeren blev det i en Maanedstid indkaldt til Exercits og Garnisonstjeneste, og blev for dette Tidsrum indkvarteret hos Stadens Borgere. De Indkaldte ankom alle paa een Tid, og man saa dem drage ind i Byen i et Costume, som man nu vilde ansee for alt andet end militairt; de vare alle iførte den dengang sædvanlige Bondedragt, bestaaende af en eller flere Kofter over hinanden, om det endogsaa var aldrig saa hedt, paa Hovedet havde de de sædvanlige Bondekabudser, og de Fleste vare forsynede med Træskoe¹). Paa Ryggen havde Alle en

¹) Indtil ind i nærværende Aarhundrede var de sjællandske Bønders Dragt aldeles forskjellig fra den nuværende. Naar Bønderne kom her til Staden, vare de altid iførte mange Kofter eller Troier, den ene over den anden. Det antages, at Farven i Almindelighed var forskjellig i de forskjellige Egne af Sjælland. Paa Hovedet bare

meget stor Vadsæk for deres Klædningsstykker og især for deres Proviant. I min tidlige Barndom mindes jeg, at enkelte af disse Afdelinger havde et Par Violinspillere i Spidsen, med hvilke de drog ind i Byen. Ved Portene modtoges de af Rodemestrene og Underofficerer; efterhaanden som de drog igjennem en Gade, eftersaa Rodemesteren i sin Liste, hvormange Mand hvert Huus skulde have, hvorefter en Underofficer greb et Par af Hoben og stødte dem ind i det betegnede Huus; selv det allermindste Huus fik een Mand i Indkvartering, og der var større Eiendomme, som fik indtil fem eller sex. For Spækhøkere og andre Smaahandlende vare disse fire Uger meget glædelige, da de Indkaldte altid vare forsynede med Penge, som de her fortærede. Naar de havde tilbragt fire Uger med Exercits og Garnisonstjeneste, holdtes den saakaldte Kongerevue paa Nørrefælled, som altid var et Slags Fest for Stadens Ind-

---

de den saakaldte Kabuds, som de i haardt Veir kunde slaae ned over Ørene; og paa Fodderne havde de som oftest Træskoc. Denne Dragt synes at have været eiendommelig for Sjællænderne; thi jeg mindes, at jeg i Aaret 1803, da jeg første Gang var i Fyen, saa Bønderne der næsten i samme Costume, som de sjællandske Bønder nuomstunder, nemlig med Frakker. Fruentimmernes Dragt i Bondestanden var ogsaa forskjellig fra den nuværende; de bare flere Skjorter over hinanden, de yderste altid af Klæde eller Vadmel, og paa Hovedet de sædvanlige Bønderhuer. Amagerne bare en aldeles særegen Dragt; Mændene sorte Klædes-Troier og meget vide og udstaaende sorte Beenklæder; Fruentimmerne mange Skjorter, det ene over det andet, som naaede dem kun lidt nedenfor Knæerne og for det meste af sort eller blaa Farve; paa Hovedet havde de en særegen Hue, aldeles forskjellig fra de sjællandske Bønderkvinders; ogsaa vare de Vogne, hvormed de kom herind paa Torvet, af en særegen Art, lange og smalle. I de nærmeste Landsbyer paa Amager ernærede Kvinderne sig for en stor Deel ved at væve Lærreder for Hovedstadens Befolkning, da, saavidt jeg mindes, Fruentimmer her dengang lagde mere Vind paa Hørspind, end i en senere Tid; nu kunne Lærreder mulig havees billigere ved at kjøbes, end ved selv at forarbeide dem.

vaanere. Her vare Telte opreiste for det kongelige Herskab, og hvert Regiment defilerede med Musik foran Teltet, hvori Kongen med det øvrige Hof befandt sig. Dagen efter denne Revue droge de Indkaldte hjem, og man saa dem da med synlig Glæde forladde Byen i samme Costume, i hvilket de vare ankomne¹⁾. Det maa bemærkes, at de Hvervede her blot afgaves til Infanteriregimenterne og i Provindserne tildeels til Cavalleriet. Ved Artillericorpset fandtes ingen Hvervede, og naturligviis endnu mindre ved nogen af de kongelige Garder. Ligesom man ved Vagterne indenfor Stadens Porte næsten blot hørte tydske Sange og Soldaterne indbyrdes tale dette Sprog, saaledes hørte man ved at passere Christiansborg Slot eller senere Amalienborg altid gjerne Norsk, da saa mange til Garden Udskrevne vare Nordmænd, især sagde man fra Gudbrandsdalen, som meentes at udmærke sig ved Beboernes høie Væxt og smukke Udseende.

Det var en almindelig Mening, at Kronprindsen, senere Frederik VI, fortrinsviis skjænkede Krigsstanden sin Opmærksomhed, hvilket igjen fremkaldte en vis Misundelse hos den borgerlige Stand. Uagtet de fleste Officerer vare af Landets egne Born og vare oplærte ved Cadet-Academiet, tillagde man dem i Almindelighed dog ikke synderlig Dannelse, og da de ved flere Leiligheder dog vilde tilegne sig en Slags Overvægt, og de ringere Graders økonomiske Kaar derhos vare meget knappe, saa at de hyppigen vare i Gjæld til deres Skræddere og Skomagere, node de i Almindelighed ingen synderlig Agtelse. Den samme Rivning imellem

¹⁾ Ved den saakaldte Hostmanøvre, i nogle faa Miles Afstand fra Kjøbenhavn, foretoges et fingeret Angreb paa Kjøbenhavn, med tilhørende Forsvar, ved hvilken Leilighed Kongen altid commandede den ene Part og en af Prindserne, tidligere Prindsen af Würtemberg, den anden Part. Man sagde dengang, at Kongens Parti almindelig blev det tabende.

Officeersstanden og de Borgerlige, som man paa Holbergs Tid kunde spore, fandt endnu Sted i min Barndom og langt ind i nærværende Aarhundrede. Saaledes fandt i Aaret 1787 den saakaldte Philosophgangsfeide Sted, som var opstaaet ved en Fornærmelse, som en Officeer skulde have tilføiet en Borgerlig, og som tildeels ved den daværende Politimester Fædders Malconduite vedvarede i længere Tid og endog foraarsagede, at Philosophgangen, som indtil den Tid havde været en yndet Spadseregang, senere blev forladt. I Januar 1793 fandt den saakaldte Posthuusfeide Sted, ligeledes foranlediget ved en Strid mellem en Officeer og en Student. Ogsaa den foranledigede en Tumult, da Studenten blev arresteret af Politiet, men Studenterne samlede sig ved Lyden af Regentskirkens Klokke og tiltvang sig Studentens Løsladelse. Vinduerne bleve ved denne Leilighed indslaaede saavel paa Politikammeret, som hos Politimesteren Flidt, der boede paa Hjørnet af Raadhuusstræde og Farvergade, hvorfor vi i vor Bolig i Compagnistræde kunde høre saavel Rudernes Klirren som Folkeskarens Angreb paa Porten; Tumulten endte ved Ankomsten af et Detachement af Hestgarden, en Commission blev nedsat, og Officeren, der havde foranlediget denne Skandale, saavidt jeg mindes en Romeling, erholdt i nogen Tid Arrest¹⁾. Ved denne Leilighed mistede Regentskirken sin Klokke. Lignende Optøier mindes jeg ikke senere at være forefaldne, skjøndt det nær var kommet dertil under den saakaldte Jødefeide i September 1819. En fortroligere Tilnærmelse mellem Officeerstanden og de Borgerlige fandt

¹⁾ Den tilsigtede Officeer, den daværende Gardelieutenant C. v. Kamelink blev af Commissionen dømt til at betale en Maanedes Gage til Krigshospitalet, den Studerende, hvormed han havde sit Sammenstød, men som var forskjellig fra den anholdte og igjen løsladte Student, til en Bøde af 30 Rd. til Politikassen. N. Secher, hvorledes Regentisen mistede sin store Klokke, i For Romantik og Historie, IV, 409—420. F. S.

derfor i Almindelighed ikke Sted, og de Skribenter, som dengang førte Ordet, undlod ikke af og til at gjøre Officerstanden til en Skive for deres Vittighed. I Aaret 1791 opførtes P. A. Heibergs «De Vonner og Vanner», hvori han paa en Gang spottede Adelen, Tydskerne og Officererne, Stykket blev modtaget med meget Bifald, men efter tre Forestillinger blev det efter høiere Ordre henlagt.

Hvad der for en stor Deel maatte bidrage til den ringe Anseelse, hvori Krigsmagten stod, var naturligviis den Inaktivitet, hvori Hæren i en saa lang Tid havde staaet. I et Aarhundrede havde Danmark ikke havt nogen egentlig Krig; thi den Krig, som truede 1762, blev forebygget ved den russiske Keiser Peter III's Død, og Indfaldet i Sverrig 1788 under Kronprindsens og Prinds Carls Anførsel for at hjælpe Rusland, som var angrebet af Sverrig, havde intet videre hæderligt Resultat og ophørte snart, da Rusland frivillig opgav sin Fordring paa den Hjælp, som Danmark ifølge en bestaaende Traktat skulde yde det under et Angreb fra Sverrigs Side. Den korte Krig med England i Aaret 1801 var kun en Søkrig, og under Revolutionskrigene i alle de foregaaende Aar var det lykkedes Danmark at bevare sin Neutralitet, ligesom dette ogsaa fandt Sted i de følgende Aar lige til 1807. Den Krig, hvori Danmark 1808 geraadede med Sverrig, førtes blot fra Norge og med norske Tropper. Den paa Sjælland og i Kjøbenhavn tilstedeværende ringe Militairstyrke formaaede ikke at hindre Englændernes Landgang eller Kjøbenhavns Bombardement, og det var derfor ikke før i Vinteren 1813—14 at den danske Hær i Holsten fik Anledning til at gjøre en hæderlig Modstand imod den under den svenske Kronprindses Anførsel staaende allierede Hær, men uagtet dens Tapperhed og enkelte fordelagtige Affairer kunde dog Kielerfreden ikke undgaaes. Det var altsaa først

i Midten af nærværende Aarhundrede og under vore aldeles forandrede saavel indre som ydre Forhold, at vor Armee kom til at opnaae en høiere Grad af Anseelse. Fra Aaret 1803, da Krigen paany var udbrudt mellem Frankrig og England, hvorefter den snart udbredte sig til Tydskland, ansaaes det for nødvendigt at holde en stor Deel af den danske Hær samlet i Holsteen, i hvilken Tid Kronprindsen næsten stadig opholdt sig her i Kiel; man antog ogsaa, at Kronprindsessen styrkede ham heri, da hun derved fik Anledning til stedse at være i Nærheden af sine Forældre. Nu viste rigtignok Erfaringen efter Slaget ved Jena og Lübecks Bestormelse af de Franske, hvorved der skete et Indbrud over vor Grændse, at der vel havde været Grund til at holde denne besat af en tilstrækkelig Styrke; men senere dadlede man ogsaa, og vel ikke uden Grund, at Regjeringen ikke strax efter Tilsiterfreden i Begyndelsen af Juli 1807 havde trukket Hæren tilbage til Sjælland, hvilket man sagde, at Napoleon, som kjendte Englands Planer, havde tilraadet, hvorved maaske Englændernes Landgang og de derpaa følgende Ulykker kunde have været forebyggede. Efter at Englænderne i Slutningen af Aaret havde rømmet Sjælland og bortført vor Flaade, kom rigtignok Hæren tilbage og Sjælland fik nu en meget stærk Besætning, da man dels kunde befrygte et Angreb fra Sverige, dels ogsaa til en Tid selv tænkte paa en Landgang i Skaane; men under den hele næsten syvaarige Krig blev der dog for den danske Hær, som bemærket, ingen Anledning til at udmærke sig for i Vinteren 1813—14.

Under Perioden fra Slutningen af det 18de Aarhundrede til ind i det nærværende dannedes enkelte nye militaire Corps, som dog strax efter Fredslutningen med England og tildeels før denne vare opløste. I min tidlige Ungdom

mindes jeg saaledes det saakaldte Bosniakcorps, der var udtaget af Husarregimentet, havde en særegen Uniform og forte Landser forsynede med smaa Flag. Dette Corps havde Kvarter i Kjøge, hvor det, fordi det vel var dannet af Udskuddet blandt Husarerne og stod under en fremfusende og despotisk Chef, var Beboerne næsten til ligesaa megen Plage, som i Christian V's Tider den paa Møen indkvarterede Garde havde været for denne Øs Beboere, men Corpset forblev ikke saa længe i Kjøge, som Garden paa Møen. Bosniakcorpset existerede endnu 1793, men faa Aar efter blev det aldeles ophævet¹⁾. Under Krigen mod England oprettedes her i Kjøbenhavn et saakaldt Marinecorps, som nærmest skulde gjøre Tjeneste ved Søbefæstningen, f. Ex. Trekrøner, og paa Krigsskibene; da dette Regiment meest bestod af Udskud fra de andre Regimenter og enkelte Hvervede, var det ligeledes i meget ringe Anseelse, og Mariner gjaldt blandt de øvrige Militaire næsten som et Skjældsord²⁾. Ved samme Leilighed oprettedes tillige et saakaldt Sapeurcorps, som ikke havde nogen egentlig Uniform, men blot en Slags Arbejdsdragt; ogsaa dette bestod af allehaande Udskud af Hovedstadens Befolkning, Officererne vare heller ikke af de meest udmærkede, og Corpset blev derfor ligesom Marineregimentet opløst efter Freden³⁾.

Som en skadelig Virkning af Kronprindsens lange Ophold ved Armeen i Holsteen ansaa man det, at han her stedse var omgivet af sine Adjutanter, som man antog

¹⁾ Den i Aaret 1791 oprettede Bosniakeskadron, der havde til Chef først Major Carl Christian v. Derschau indtil dennes Afskedigelse i Aaret 1797, derpaa Ritmester Arnoldus v. Juul indtil Udgangen af Aaret 1807, fik i Aaret 1808 Navn af Uhlaneskadronen, og denne ophævedes i Aaret 1815. *F. S.*

²⁾ Af Marinecorpset, der allerede blev oprettet i Aaret 1798, og af det sjællandske Infanteriregiment dannedes i Aaret 1803 Marineregimentet, der blev opløst i Aaret 1810. *F. S.*

³⁾ Det i Aaret 1808 oprettede og i Aaret 1814 ophævede Sapeurcorps bestod deels af Udskrevne fra Kjøbstæderne paa Sjælland, Møen, Lolland og Falster, Kjøbenhavn og Helsingør undtagne, men deels ogsaa af frivilligt Mandskab. Kjerulf, Samling af Parotbefalinger. V. 21. *F. S.*

ikke virkede heldigt paa ham. Denne Indflydelse maatte naturligviis tiltage, efterat Kongen var kommet tilbage til Kjøbenhavn, og antoges at vedvare, saalænge Krigen med England vedblev. Blandt Adjudanterne var det især den første, Kongens Generaladjutant, Bülow, som man tillagde den største Indflydelse. Han var neppe nogen aldeles ubegavet Mand og skal have besiddet megen Virksomhed og Administrations-Talent. Da han var Chef for det saakaldte Commando-Contoir, ansaaes at komme ind i dette næsten for eensbetydende med en kongelig Ansættelse, da Personalet ofte erholdt Gratialer og ved hans Indstilling lettelig befordredes i andre Stillinger. Af Adjudanterne var Rømeling hengiven til Spil og havde flere kvindelige Forbindelser, om de øvrige Adjudanter Lindholm, Oppen, Gøssel m. Fl., vidste man egentlig ikke noget Ondt, men man beskyldte dem stedse for Egennyttighed, og man antog endogsaa under de sidste Aar af Krigen med England, at de vidste at forskaffe sig de saakaldte Handelslicencer fra England, som de her afhændede til deres egen Fordeel — Noget, hvorfor imidlertid ogsaa Statsminister Kaas blev beskyldt. Bülow, som fra sine Lieutenantsdage havde været meget yndet af Kronprindsen og i det Hele besad en vindende Personlighed, behandledes af Alle, som søgte Hoffet, med megen Udmærkelse. Naar han kom ind i Kongens Forgemak paa Audientsdage med sin Portefeuille under Armen, gik han strax ind til Kongen, saasnart En kom ud, og i Forgemakket vege Alle med Ærbødighed til Side for ham. Ved Taflerne talte han høit og ugeneert og befalede over de Opvartende, som om han kunde være Herre. Mod Slutningen af Krigen var det et Rygte, at han med de øvrige Adjudanter havde afholdt Kongen fra at tage nogen activ og virksom Deel i Krigen paa Napoleons Side. Blandt de

ynge Adjudanter havde især Abrahamson megen Indflydelse, og det var ham, som bragte Kongen til at interessere sig saa varmt for den saakaldte indbyrdes Underviisning, hvorfor enhver Præst eller Skolelærer, som ivrig arbejdede paa denne, var vis paa at blive decoreret. I Slutningen af Frederik VI's Levetid aftog dog denne Indflydelse, og kort efter Kongens Død saa jeg ogsaa Bülow i Christian VIII's Forgemak gaae alene frem og tilbage, uden at Nogen lagde synderlig Mærke til ham. Det var især efter Kielerfreden, at man betegnede Regjeringen som en Adjudantregjering, ligesom Adjudanterne selv betegnede med Øgenavnet Rødtopper, fordi de havde en rød Top i deres Hattefjer.

Armeens Uniform var fra Slutningen af det forrige Aarhundrede indtil langt ind i nærværende meget forskjellig fra, hvad den i tidligere Tid havde været, og hvad den senere blev. I min tidligere Barndom mindes jeg, at Soldaterne alle havde Kjoler og uden Tvivl ogsaa trekantede Hatte, navnlig Musketererne; Grenadererne havde spidse Messinghuer. Men tidlig, uden Tvivl allerede i Slutningen af Aarhundredet, bleve Uniformerne sandsynligviis af økonomiske Grunde meget forandrede, Soldaterne fik da istedetfor Kjoler afstumpede Trøier, som kun kunde yde liden Varme, og i den daglige Tjeneste graae Lærreds Beenklæder, Infanteriets Uniform var rød, men Jægernes, som laae i Garnison i Citadellet, var grøn; Artilleriets var mørkerød, og ogsaa Artilleristerne havde ligesom Infanteriet korte afstumpede Trøier. Paa Hovedet havde Musketerer og Jægere nu temmelig spidspullede Hatte, Grenadererne derimod et Slags Hue, kun de bare ogsaa bestandig Sidegevær, hvorimod Musketererne kun havde Bajonetten i en Skede. Garden havde imidlertid under den hele Periode røde Klæder med

Solvbesætning, trekantede Hatte samt Sidegevær. Om Vinteren havde Soldaterne intet Overtøi, undtagen Skildvagterne, saalænge de stode paa Post. Forinden en Overenskomst blev sluttet med Sverrig om en gjensidig Udlevering af Deserteurer, som maaskee allerede fandt Sted i de sidste Aar af Aarhundredet¹⁾, bleve der i Vintermaanederne, naar Sundet var aldeles tillagt, som dengang ikke indtraf saa sjældent, udstillet Iisposter, der om Natten maatte patrouillere ude paa Iisen; disse bleve da i denne Anledning forsynede med varmere Beklædning. Deserteurerne fra ethvert af Rigerne bleve strax hvervede ved Ankomsten til det andet og ombyttede kun et Slaveri med et andet, Udsigten til at modtage Haandpenge lokkede dog Flere til at vove Liv og Helbred eller til at udsætte sig for den strenge Straf, som ventede dem, dersom det ikke lykkedes dem at undslippe. Jeg har dengang oftere seet svenske Husarer i deres tynde blaa Troie ankomme hertil og strax blive førte til Hovedvagten, hvor de bleve antagne til et af Garnisonens Regimenter.

Foruden den egentlige Garnison fandtes der tillige flere Corpser her i Kjøbenhavn, som ene vare bestemte til Hovedstadens Forsvar i paakommende Tilfælde. Det ældste og største af disse var Kjøbenhavns Borgervæbning eller, som det dengang slet hen kaldtes, Borgerskabet. Det har bestaaet allerede fra det 17de Aarhundrede og havde, som bekjendt, udmærket sig i Kjøbenhavns Beleiring. Efter denne Begivenhed var der kun Anledning for det til at vise sig offentlig ved hoitidelige Leiligheder, saasom kongelige Indtog, Begravelser eller deslige; dets Udseende og hele ydre Optræden var ikke heller i nogen Henseende

¹⁾ Udlevering af Deserteurer vedtoges i Separatartiklen til Fredstractaten med Sverrig af 10de December 1809. F. S.

militairisk. Mandskabet havde ikke Uniformer, det gik selv ved høitidelige Leiligheder i sin daglige Dragt, Kjole eller Frakke, og betegnedes kun som det borgerlige Militair ved de Cocarder, der af Enhver bares paa Hatten, og som var forskjellige efter Stadens tolv Kvarterer. Kun Officererne havde røde Uniformer. Den Øverstcommanderende var den saakaldte Stadshauptmand, altid en Borger; den første, jeg mindes, var en Brygger Mylius. Med Corpsets Vaabenøvelser toges det meget lempeligt, og Flere af det søgte under allehaande Paaskud at unddrage sig Tjenesten, hvorfor der heller ikke lagdes dem synderlig Hindring i Veien. Ligesom Kjøbenhavns Studerende under Beleiringen i Frederik III's Tid havde dannet et særegent Corps under en egen Anfører, saaledes dannedes nu henved 150 Aar senere et eget Studentercorps, da Kjøbenhavn i Aaret 1801 truedes af et engelsk Overfald. Det oprettedes ifølge en speciel Opfordring af den daværende Kronprinds, som udnævnte Overhofmarskal Hauch til dets Chef. Under Hovedstadens i saa høi Grad patriotiske Stemning paa den Tid, hvortil den da levende Slægt ikke havde seet Mage, og som maaskee i en følgende Tid ikke er blevet overgaaet, var det naturligt, at en saadan Opfordring mødte almindelig Deeltagelse. Efter Opfordringen lode over 1,100 Studerende, baade Ældre og Yngre, sig indtegne. I Landcadetacademiets Gaard, hvor de samledes for at blive ordnede i Compagnier, saae man flere akademiske Veteraner, endogsaa Embedsmænd; de Fleste af disse bleve da Officerer af høiere eller lavere Grad, saaledes Rahbek, Assessor Falsen i Hoiesteret, den senere Professor, Digteren T. C. Bruun o. Fl. Den senere Biskop P. E. Müller, Juristen, senere Professor Bornemann og Flere i lignende Stilling vare Underofficerer. Corpsets Musik besørgedes af det kongelige Capels Medlemmer. Da det

ved Compagniernes Inddeling blev overladt, til hvem der vilde at attraae Underofficers-Poster, bleve dog mange af disse besatte med temmelig maadelige Subjecter. Corpset fik strax ved sin Stiftelse en særegen Uniform, der lige saa lidet som den egentlige Hærs enten var meget militairisk eller smagfuld; den bestod af en mørkeblaa Trøje med sort Krave og Opslag samt lange graae Beenklæder og rund Hat med en hvid Cocarde; Sidegevær havde de Alle. Hvor uskjen Uniformen i det Hele endog var, bares den dog af Alle, som hørte til Corpset, fra Chefen af indtil den Yngste, ja man saa Hertugen af Augustenborg som Universitetets Patron enkelte Gange vise sig i den. Der var endogsaa nogle faa Damer, blandt hvilke den nævnte T. C. Bruuns Kone, som anlagde en egen tilsvarende Dragt, bestaaende af blaa Trøje og graat Skjort med en rund Hat forsynet med den hvide Cocarde. De første Vaabenøvelser, eller rettere Exercitsen, lærtes paa Christiansborg Ridebane, hvorved da Officerer af Garnisonen ledede Øvelserne; senere da de Alle vare blevne nogenlunde indøvede, foretoges Exercits og Maneuvre paa Nørre-Fæled. Kronprindsen skjenkede enhver af Corpsets to Batailloner en Fane, hvis Overlevering foregik paa Amalienborg med megen Høitidelighed, idet enhver af Officererne maatte indslaae et Søm i Fanen; den ene af disse Faner blev baaret af Oehlenschlaeger. Da flere Ældre af Corpsets Officeerspersonale efterhaanden trak sig tilbage, bleve de ældste af Underofficererne antagne i deres Sted, hvorved nu enkelte mindre hæderlige Elementer ogsaa indkom blandt Officererne. Ved Vaabenøvelserne paa Fæleden indfandt sig gjerne en stor Deel af Hovedstadens Befolkning, og det var ikke sjeldent, at der efter Øvelsernes Slutning improviseredes en Dands, da der naturligviis aldrig manglede Damer. Naar Studenterne droge tilbage til

Byen, istemte de altid nogle af de Sange, som i Tidens Anledning vare forfattede, især den bekjendte af Abrahamson: «Vi Alle dig elske, livsalige Fred». Efter at den korte Krig var til Ende, og Freden var gjenoprettet, aftog naturligviis Interessen for den hele Sag mere og mere, Flere udtraadte af Corpset, og dette gik efterhaanden ind. Om det blev formelig opløst og afskediget, mindes jeg ikke¹⁾. Imidlertid saa man endnu længe efter Enkelte i Uniformen, nogle brugte denne af Mangel paa andre Klæder, men En og Anden, f. Ex. Rahbek, bar den ogsaa flere Aar efter ved høitidelige Leiligheder. Sex Aar efter denne kortvarige Krig udbrød en længere, mere alvorlig og faretruende, nemlig Krigen med England 1807—14, ogsaa ved denne Leilighed opfordrede Kronprindsen igjen det akademiske Borgerskab til at væbne sig for Hovedstadens Forsvar, og ogsaa dennegang under Hauchs Anførsel. Det første Studentercorps havde ført Navn af Kronprindsens Livcorps, dette nye førte i Begyndelsen samme Navn, men det blev siden til Kongens Livcorps. Ligesom Forholdene, under hvilke det nu oprettedes, vare aldeles forskjellige fra de tidligere, saaledes blev der ogsaa draget mere Omsorg for Corpsets Organisation i det Hele. Det erholdt en mere hensigtsmæssig Uniform end det foregaende, den bestod nu af en sort Kjole med røde Opslag og Rabatter. Der sørgedes med mere Omhu for Officeerspladsernes Besættelse, som der overhoved lagdes Vind paa en alvorligere Disciplin. Under Kjøbenhavns Beleiring havde Corpset Post paa Volden, hvorved nogle Faa satte Livet til; tillige blev Mandskab af Corpset beordret til Vagt paa Universitets-Bibliotheket, det store kongelige Bibliothek og i Universitetsbyg-

¹⁾ Ved kongelig Resolution af 17de Juli 1801 blev det forordnet, at Corpsets Øvelser udsættes, indtil samme Omstændigheder maatte udkræve lige Midler. Engelstoft, Universitets- og Skole-Annaler. 1808. I, 221. F. S.

ningen. Da Krigen efter Kjøbenhavns Capitulation fortsattes, blev ogsaa Studentercorpset bestaaende, og det blev tilsidst gjort til en Pligt for alle Studerende, som ankom til Universitetet, at indtræde i Corpset. Aarlige Vaabenøvelser fandt Sted, skjønt vel stedse efter Fredens Slutning med mindre og mindre Interesse, og Corpset selv er tilsidst efter den almindelige Værnepligts Indførelse bleven anset for overflødig. Samtidigt med det første Studentercorps oprettedes ogsaa i Anledning af Krigen med England 1801 det saakaldte kongelige Livjægercorps. Dette fik mere Anledning til at udmærke sig end Studentercorpset, da det i Aaret 1807 blev brugt ved flere Udfald fra Kjøbenhavn, hvorved Corpset i det Hele taget bestod sin Prøve og vel ogsaa tabte Flere af sin Midte. Foruden disse egentlig militaire Corpser fandtes i Kjøbenhavn tillige et særeget Brandcorps, som gjorde Tjeneste ved enhver Ildebrand; dets Officerer havde alle Uniform og vare for det meste henhørende til Tømrer-, Muurmester- eller Smedeprofessionen. En Ildebrand bekjendtgjordes om Dagen ved Klokkernes Klemten og, naar Ilden var af nogen Betydenhed, tillige ved Allarmtrommen, om Natten ved Klemten, ved Vægternes Piben og ved Allarmtrommen. Ved en saadan Leilighed maatte da hele Brandcorpset samles, Bryggere, Bagere og andre Handlende, som holdt Hest og Vogn, maatte sende en forspændt Sluffe med Vand, og saavel i Gaden, hvor Ilden var opstaaet, som i de tilstødende maatte Huuseierne udsætte Kar med Vand. Da ved en i Nærheden af Amager-Port opstaaende Ildebrand de Brandfolk, som boede ved Vester- eller Nørre-Port, maatte indfinde sig, og omvendt, medførte naturligviis denne Indretning en stor Besvær for alle Vedkommende, og den i den nyeste Tid stedfundne Omorganisation af vort hele Brandvæsen kunde

derfor ikke andet end være alle Vedkommende til stor Lettelse.

Var vor Landmagt til visse Tider ikke synderlig agtet, og Officererne i det Hele ikke meget populaire, fandt derimod det Modsatte Sted med Hensyn til vor Sømagt og dennes hele Personale. Nærmest hidrørte vel dette fra, at Sømagten var aldeles national, saavel Mandskabet som de Befalende vare Alle af Rigernes egne Børn; til Mandskabet fandt ingen udenlandsk Hverving Sted, Officererne havde alle her erholdt deres Uddannelse; neppe er i hele denne Periode nogen Udlænding bleven ansat i den danske Søtjeneste. Hertil kom endnu, at medens vor nyere Krigshistorie næsten ikke kunde opvise nogen afgjort Seier tillands, skjønt der vel ofte var viist Tapperhed ved flere Leiligheder, og heller ikke kunde fremvise nogen meget udmærket Feltherre af egentlig dansk Herkomst, bevarede derimod Historien Traditioner om mange glimrende Søbedrifter, om Seire, der havde haft en afgjørende politisk Indflydelse, og om Anførere, der kunde sættes ved Siden af de fortrinligste i Udlandet. Der var derfor altid en langt bedre Forstaaelse imellem Søetatens Personale og Stadens øvrige Befolkning, end imellem denne og Landmagten. Ved Rivninger, der i det Foregaaende ere omtalte, imellem enkelte Borgerclasser her, f. Ex. de Studerende og Landofficererne, var det endog saa et Sagn, at den saakaldte Holmens Magt skulde have tilbudt Studenterne sin virksomme Assistance. Da Rigerne ved Aarhundredets Begyndelse havde haft Fred i næsten et heelt Aarhundrede, havde der vel heller ikke for Sømagten været betydelig Anledning til at udmærke sig, men der gaves dog ved Aarhundredets Slutning nu og da for Marinen Leilighed til at vise Mod og Dygtighed, saaledes i Aaret 1797, da Steen Bille bestod Affairen ved Tri-

polis med meget Held, en Bedrift, som af M. C. Bruun blev besunget i et skjønt Digt. Havde den danske Landhær ingen Anledning til militaire Øvelser uden ved den aarlige Høstmanøvre og de sjeldnere større Troppesamlinger i Leire, havde derimod vor Flaade Anledning til god Øvelse ved de aarlige Tog især i Nordsøen, som af den og den svenske Flaade i Forening foretoges til Beskyttelse af Rigernes Handel mod fremmede Krydsere. Senere forefaldt ved Convoyeringen af vore Handelsskibe enkelte Sammenstød, i hvilke de danske convoyerende Krigsskibe, især Fregatter, hæderligen bestod Kampen med engelske Orlogsmænd, saavel i Nordsøen og Middelhavet som i de vestindiske Farvande. Enhver saadan Begivenhed modtoges naturligviis her med megen Jubel, skjønt de Danskes Tilbøielighed til Selvroes ogsaa ved slige Leiligheder lagdes for Dagen, som naar der i et Digt af M. C. Bruun i Anledning af en saadan for vort Flag hæderlig Affaire, der dog paa ingen Maade kunde kaldes afgjørende, forekom følgende Stropher:

•Frygtbare Danmark, Dronning paa Havet*,
Gjenlyde Themsens skjelvende Bred.¹⁾

Især maatte Søslaget paa Kjøbenhavns Rhed den 2den April 1801 bidrage meget til vor Sømagts Anseelse. Uagtet det i egentlig Forstand neppe kunde kaldes et Søslag, da den ene af Parterne, den danske nemlig, ikke kunde manøvrere, maatte dog selv Englænderne med Roes

¹⁾ Her har Hukommelsen svigtet. De tilsigtede Stropher, der ere tagne fra Malte Conrad Bruuns «Orlogssange» (Poetiske Forsøg af M. C. Bruun. Kjøbenhavn. 1797. I, 24), og der her lyde saaledes:

«Seirende Danmark, Dronning paa Havet»
Gjenlyde Themsens skjelvende Bred,

nedskreves under den store skandinaviske Sødrustning i Aaret 1794 og gjaldt ikke noget foregaaende Sammenstød med engelske Skibe, men Muligheden af en forestaaende Krig mod England. F. S.

anerkjende den af de Danske udviste Tapperhed, og medens Mandskabet paa de danske Blokskibe for en stor Deel vare frivillige eller pressede Folk, vare Befalingsmændene alle af Marinens Officeercorps. Folkets Tilbøielighed til at overvurdere sine Bedrifter viste sig dog ogsaa her derved, at man almindelig antog, at vi egentlig vare de Seirende, paa Grund af, at den engelske Admiral først havde tilbudt Vaabenstilstand. Hele vor sydlige Defensionslinie var imidlertid bleven tagen eller opbrændt, dog er det siden beviist og erkjendt, at Regjeringen her, navnlig Kronprindsen, begik en Feil ved at tilstaae Nelson Vaabenstilstand, uden hvilken den engelske Flaade vilde have tabt to eller flere Krigsskibe. Men man vedblev her at betragte dette Slag som en Seir paa dansk Side, og hele Aaret igjennem blev dette udtalt offentlig overalt baade i Prosa og paa Vers, i Ugeblade og i Gadeviser. Faa Mænd have maaskee her til en Tid nydt en større Popularitet end Chefen for Blokskibet «Provesteen», som aabnede Kampen, Capitain Lassen; naar han i Sommeren derefter gik igjennem en Gade, standsede Alle og saae efter ham, og Sælgekonerne ved Gammelstrand eller paa andre Steder reiste sig og neiede for ham. Da en stor Deel af de i Slaget Faldne nogle Dage efter bleve begravne paa Holmens Kirkegaard, indfandt der sig uagtet det slette Veir og den stærke Regn et overordentligt Følge.

Da Danmark ifølge Fredslutningen med England havde maattet fratræde den bevæbnede Neutralitet, blev der ingen videre Anledning for vor Sømagt til at vise sig, Inden Flaaden tabtes ved det engelske Overfald 1807. Tabet af Flaaden, som var hidført ved Bombardementet fra Landsiden, vakte derfor overalt i Riget, og man kan vel sige i begge Riger, en dyb og almindelig Sorg og Forbittrelse, men denne Ulykke virkede ikke til at forringe Sømagtens

Anseelse. Der havde ikke været Anledning for vor Flaade til at gjøre blot nogen Modstand, og det regnedes Somagten til en Hæder, at Steen Bille var den Eneste, der ikke vilde underskrive Kjøbenhavns Capitulation og Flaadens Omgivelse, men tvertimod havde stemt for med hele saavel Land- som Somagten at gjøre et fortvivlet Udfald mod Fjenden, hvilket dog siden erkjendtes kun at ville have ført til et endnu ulykkeligere Resultat. Det var en Sorgens Dag for Kjøbenhavns Befolkning, da den danske Flaade efter syv Ugers Forløb blev bortført af de Engelske, det var ingen Trøst, hvad der er blevet oplyst, at Flaaden i det Hele ikke havde den Størrelse, som den egentlig efter Planen skulde have. Jeg mindes endnu, med hvilke sørgelige Følelser man Dagen efter at Englænderne havde rømmet Castellet og Holmene gik ud paa Nyholm, som tilforn havde været for det meste utilgængelig for Andre end dem, som der havde Noget at forrette, men nu overalt stod aaben. Paa det store saakaldte Takkelloft var der forskjellige Afdelinger, i hvilke Takkeladsen til hvert Orlogsskib havde været opbevaret; Navnene «Valdemar», «Norge», «Kronprindsesse Marie» og saa fremdeles stode endnu over enhver Afdeling, men den var aldeles tom, og kun ubetydelige Rester af Tougværk laae der udsprede. Hist og her havde raae Englændere skrevet haanende Yttringer paa Væggene.

Umiddelbart efter Flaadens Tab begyndte man her ved patriotiske Gaver og frivillig Opoffrelse paa forskjellige Maader at tilveiebringe en betydelig Deel Kanonbaade og Kanonjoller. Disse tilføiede den engelske Handel især i Ostersøen en ikke ringe Skade, skjønt de tillige ogsaa forulempede den amerikanske Handel, hvilket, som bekjendt, i en følgende Tid har paadraget os ubehagelige Rivninger med den amerikanske Union. Ogsaa havde vore Kanon-

baade undertiden heldige Sammenstød med enkelte engelske Krigsskibe, et Par saadanne bleve endogsaa tagne, og Kjøbenhavns Befolkning har maaskee sjeldent været i en mere levende Stemning end engang i October 1808, da ogsaa et engelsk Linieskib «Africa», som conveyerede en Handelsflaade fra Østersoen, i Nærheden af Dragør blev under stille Veir angrebet af den danske Kanonbaadflotille. Man fulgte her i Kjøbenhavn med Spænding den stærke, flere Timer vedvarende Kanontorden, og Linieskibet led saa meget, at det enten vilde være blevet skudt isænk eller havde maattet overgive sig, dersom ikke Veiret havde begyndt at blæse op, hvorved Linieskibet da kunde slippe bort.

Medens Regjeringen ved Kanonbaadene og ved andre mindre Krigsfartøier søgte at tilføie den engelske Magt i vore Farvande saa megen Skade som muligt, søgte Private ogsaa snart efter Krigens Udbrud at skaffe sig en Deel Erstatning for det Tab, Englænderne havde tilføiet vor Handel ved de mange Handelsskibes Opbringelse for Krigserklæringen, idet man her udrustede Kapere. Saadanne fandtes i Mængde, baade større og mindre, endogsaa blotte Baade eller Barkasser forsynede med en enkelt Kanon eller blot med bevæbnet Mandskab. Disse Kapere udrustedes for en Deel ved Actier; enkelte af dem bleve vel tagne af Englænderne, men i det Hele havde de formedelst vore Farvandes Beskaffenhed Fordelen paa deres Side. I andre Henseender virkede denne Industri eller mindre Krig ikke til vor Fordeel. De Fleste af dem, som i Begyndelsen havde beriget sig ved disse Kaperier, tabte snart for det meste ved deres egen Skyld det Vundne, og man nævnede dengang Flere, som havde erhvervet sig betydelig Formue ved enkelte heldige Fangster, men som inden faa Aar bleve

aldeles forarmede. Mandskabet paa disse Kapere bestod for en stor Deel af Hovedstadens Bærme, og om Vinteren forodte ogsaa Folkene, hvad de om Sommeren eller Efteraaret, som egentlig var den gunstigste Aarstid for dem, havde fortjent ved deres Kaperier.

Det Foregaaende kan for en Deel danne en Overgang til Erindringer om det Forhold, hvori Folkestemningen, især i Hovedstaden, stod til fremmede Nationaliteter. I Kjøbenhavn dannede den tyske Befolkning et betydeligt Element. Da Hertugdømmet Holsteen og Hertugdømmet Slesvig, af hvilket en stor Deel var tydsktalende, udgjorde Dele af det danske Monarki, var det naturligt, at mange tydske Embedsmænd af høiere eller lavere Grad her maatte forefindes; til visse Tider vare flere af vort Statsraads Medlemmer tydskfødte eller i det ringeste af tydske Dannelse, saaledes Bernstorfferne, Huth o. Fl. Her fandtes et saakaldet tydske Cancelli, som behandlede begge Hertugdømmers Anliggender, og hvis Medlemmer og Embeds- Personale næsten udelukkende vare tydsktalende. Rente- kammeret havde sin tydske Afdeling, og i de andre Rege- ringscollegier, saasom Udenrigsministeriet og Økonomi- og Commerce-Collegiet, vare altid flere Tydskere ansatte. Dog vare vel alle saadanne Tydskere for det meste Holstenerne, sjældent fra andre tydske Lande, og Holstenerne bleve den- gang paa Grnd af Indfødsretten betragtede lige med de Danske. Saavel Holstenerne som andre Tydskere havde ogsaa offentlig Ansættelse i flere andre Bestillinger. Ved Universitetet fandtes saaledes i Tiden fra Slutningen af det forrige Aarhundrede indtil ind i det nærværende: i det theologiske Facultet Moldenhawer og Adler, i det juridiske Facultet Eggers og i det medicinske Tode, der dog kunde ansees for aldeles dansk saavel i Sprog som i Tænkemaade;

i Slutningen af Aarhundredet døde Professor Kratzenstein, som i mange Aar havde været en udmærket Lærer i Physiken. Ved det kirurgiske Akademi var Holsteneren Callisen Directeur, og desforuden et Par andre Tydkere eller Holstenere Professorer, her skulde nemlig ifølge Fundatsen holdes baade tydske og danske Førelæsninger. Blandt andre offentlige Stillinger, som paa den Tid ofte beklædtes af Tydkere, kan nævnes den kongelige Capelmesterpost, der beklædtes af tre Tydkere efter hinanden fra Slutningen af det forrige Aarhundrede, nemlig af Naumann, Schulz og Kunzen; dette medførte da igjen, at Flere af Medlemmerne af det kongelige Capel, undertiden endog Flerheden af disse, vare Tydkere. Kjøbenhavn havde fra ældre Tid mere end een tydsk Menighed; der var saaledes Petri Menighed, den tydske Menighed paa Christianshavn, den tydske Garnisonsmenighed, den tydske reformeerte Menighed og endelig den katholske, hvis Kirke underholdtes af den tydske eller senere østerrigske Keiser, og som derfor meest bestod af Tydske. Til alle disse tydske Menigheder hørte mange af Kjøbenhavns Beboere, der vare fødte her, men som blot holdt sig til den tydske Menighed, fordi de nedstammede fra tydske Familier og af gammel Vane, og naturligviis besøgte disse Kirker ogsaa af de Tydkere, som ved en eller anden Leilighed havde et interimistisk Ophold her i Staden. Man kan i det Hele dog ikke paastaae, at disse tydske Menigheder dannede nogen Stat i Staten eller udelukkede sig aldeles fra Omgang med deres danske Medborgere. Vel sluttede flere af disse tydske Familier sig sammen, og enkelte af dem dannede endogsaa sluttede Selskaber, i hvilke de til visse Tider samlede — meest for at faae deres Spillepartier —, men der var neppe noget af saadanne mindre Selskaber, hvortil jo ogsaa enkelte Danske bleve indbudte. Det meest

ansete af saadanne Selskaber var unegtelig det Brunske Huus, hvor Fru Brun, Biskop Münters Søster, gav store Diner'er og Souper'er, ved hvilke der indfandt sig lige saa mange Danske som Tydske, men Conversationen af Hensyn til Vert og Vertinde næsten altid førtes paa Tydsk. Nogen egentlig tydsk Club fandtes, saa vidt mig bekjendt, ikke her i Hovedstaden, men derimod det saakaldte «Holsteinisch-dramatische Gesellschaft», der havde sit Locale i det Thottske Palais, men som neppe talte mange egentlig udmærkede Medlemmer; Fleertallet af disse bestod især af Personalet ved det saakaldte tydske Cancelli og tydske Rentekammer; naar det egentlig er opstaaet, vides ikke, men det bestod endnu nogle faa Aar ind i nærværende Aarhundrede. Da her vare flere tydske Menigheder, er det naturligt, at her ogsaa fandtes tydske Almueskoler. Uagtet en gammel Opposition, hvortil man finder Spor i Holbergs Tid, og endnu mere i Ewalds — man mindes saaledes dennes Ord i Harlequin Patriot, som ofte ere gjentagne i en følgende Tid: «Tydsk er en Gift for Landet! Al vor Fortræd er Tydsk», men hvorved han vel nærmest havde sigtet til den kortvarige Struenseeske Styrelse —, uagtet denne, siger jeg, fandtes der dog i Almindelighed intet egentlig fjendtligt Forhold mellem de to Nationaliteter, de ikke blot taalte hinanden indbyrdes, men havde en fredelig og tildeels venskabelig Omgang. Da man imidlertid stundom troede at bemærke, at Tydske i en eller anden Henseende bleve foretrukne deels ved Embedsansættelser, deels paa andre Maader, kunde heller ikke enkelte Udfald mod de Tydske aldeles undgaaes. Det var især hos enkelte Forfattere og i visse af Pressens Organer, at dette fandt Sted. Efter den franske Revolutions Udbrud blev det især Tilfældet, at de Tydske bleve nedsatte i samme Forhold, som de Franske

af et vist Parti bleve ophøiede. Blandt den Tids Forfattere, som paa denne Maade udmærkede sig, kan især nævnes P. A. Heiberg, Riegels, M. C. Bruun, Gudenrath o. Fl. Heiberg, som var en ivrig Republikaner, gav sin Uvillie mod Tydskerne Luft ved flere Leiligheder; han udgav saaledes 1789—1793 «Rigsdaler-Sedlens Hændelser», hvori forekom heftige Angreb paa den her ansatte juridiske Professor Eggers, ligesom der ogsaa her fandtes et Landkort af Danmark, paa hvilket der fremstilledes en Masse Tydskere, som søndenfra indvandrede hertil, og for hvilke Kjøbenhavn var betegnet som Jerusalem. Foruden i hans før omtalte Lystspil «De Vonner og Vanner» forekom ogsaa mange Spottegloser over de Tydske i et lille Lystspil af ham, kaldet «Virtuosen». En lignende Tone gik igjennem flere af hans Clubviser og M. C. Bruuns Leilighedsdigte. Riegels angreb i sine historiske Arbejder til Christian V's, Frederik IV's og Christian VI's Historie ligeledes med stor Bitterhed, men, det maa tilstaaes, ogsaa ofte med Grund, den Indflydelse, som de Tydske under de nævnte Regjeringer, især under Christian VI's og hans Dronnings, havde vidst at forskaffe sig. Neppe gik dog nogen Dansk videre i sit Had mod Alt, hvad der var tydsk, end Secretair Gudenrath, Fader til Criminalrets-Assessor, Etatsraad Gudenrath. Han havde i sin Tid concurreret til et juridisk Professorat tilligemed Schlegel, som blev ham foretrukket; uagtet Schlegel selv var født her i Staden, var hans Fader, i sin Tid en udmærket Universitetslærer, dog en Tydsker af Fødsel, og dette var nok for Gudenrath til ved alle Leiligheder at optræde mod Schlegel. Det var ikke ene mod virkelige Tydskfødte eller i det ringeste Holstenere, t. Ex. Callisen og Schumacher, at Gudenrath gav sin Harme Luft, men han gik endog saa vidt, at han ansaa Slesvigere, som her vare ansatte og talte fuldkomment Dansk,

for Tydske; saaledes ansaa han Lægen Herholdt, der var født i Aabenraa, og Veterinairen Erik Viborg, der var født i Bredsted, og altsaa begge Slesvigere, ligeledes for Tydskere. I de Aar, hvori Frederik VI som Kronprinds tilbragte en stor Deel af Tiden ved Armeen i Holsteen, eller fra 1803—1807, hørte Digteren Professor F. Høegh-Guldberg til hans fortrolige Omgang, han var Lærer for Prindsesse, nu Arveprindsesse Caroline, var ivrig national-dansk og skal have bestræbt sig meget for at modarbeide den tydske Indflydelse hos Kronprindsen. Han holdt engang i Kiel en dansk Tale i Anledning af Kongens Fødselsdag¹⁾, hvilket vakte megen Uvillie i Kiel, og man bebreidede ham selv her i Kiøbenhavn hans Ultrapatriotisme. Under Krigen med England, da man fik andre Ting at tænke paa, forandredes det gode Forhold imellem begge Nationaliteter, og ikke til det Bedre, og efter Kielerfreden gav Holsteens Misfornøielse med den danske Regjering sig mere og mere Luft, indtil tilsidst ikke mange Aar efter Freden de Bevægelser begyndte at yttre sig i Holsteen, som efterhaanden bleve mere indgribende, og tilsidst førte til det endelige Brud. Det kan endnu bemærkes, at man i en følgende Tid lagde Frederik VI til Last, at han under Wienercongressen ikke havde søgt at faae Holsteen aldeles adskilt fra Tydskland og uadskillelig forbundet med det danske Monarki, men han skal af sin Statsminister Rosenkrantz være bleven raadet til at indtræde som Medlem af det tydske For-

1) *Patrioten*, Tale i Anledning af Kongens Fødselsdag, holden den 20de Januar 1807 af Professor F. Høegh Guldberg for et Selskab i Kiel. Kiel, trykt i Skolebogtrykkeriet. Men Guldberg var allerede tidligere i Kiel offentlig optraadt med de to danske Taler: «Tale, holden den 28de Januar 1806 af Professor F. Høegh Guldberg paa den kielske Universitetsbygningens store Auditorium. Kiel, i den nye academiske Boghandling. 1806» og «Tale paa Kronprindsens Fødselsdag, holdt den 28de Januar 1807 paa den kielske Universitetsbygningens store Auditorium af Professor F. Høegh Guldberg. Kiel, i den academiske Boghandling.» Alle tre Taler fandt tydske Oversættelse. F. S.

bund¹⁾, og selv have antaget, at han derved lettere kunde befæste sit Monarki.

I en vis Henseende kan man her nævne de Norske tilsammen med de Tydske, for saa vidt nemlig baade Holsteen og Norge udgjorde Dele af det danske Monarki, hvorved imidlertid maa bemærkes, at Norge i mere end 400 Aar havde været forenet med Danmark, hvorimod Holsteens Forbindelse og nøiere Tilslutning til Danmark skrev sig fra en forholdsviis langt senere Periode. De Norske betragtedes her i Kjøbenhavn aldeles som Danske. Den Deel af Norges Befolkning, som hvert Aar indfandt sig i Kjøbenhavn, var fortrinsviis de Studerende, Kjøbenhavns Universitet var fælles for begge Riger, og fra det nordligste Norge lige saa vel som fra det sydligste, — i sin Tid fra Bohuus Lehn, — maatte altsaa de Studerende søge hertil, hvorved dog den Begunstigelse var forundt de Norske, at de fra Trondhjems Skole Dimitterede strax ved deres Ankomst hertil beholdt Communitetet og Regentsen. Uagtet man jo paa hiin Tid hverken kjendte Dampskibsfart eller Jernbaner, og altsaa en Reise fra det nordligste Norge ned til Kjøbenhavn, tildeels i en streng Aarstid, maatte være forbunden baade med Fare og Bekostninger, hørte man iøvrigt ikke synderlig Klager i denne Anledning, mindst af de Unge selv. De, som klagede og vel ogsaa havde meest Grund dertil, vare Forældrene, der maatte sende deres Børn saa langt bort, og som ofte ikke kunde vide, i hvilken Tilstand de beholdt dem tilbage. I et norsk Digt fra den Tid hed det saaledes:

---

¹⁾ Uddrag af denne Betænkning af Rosenkrantz, dateret den 20de Januar 1815, meddeelt af Wegener, Actmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede. S. 208—209.

Lyksalig Mand, hvis Søn, naar han er borte
en Maaned eller to,
fra Kjøbenhavn tilbage kom med Skjorte
og Levninger af christen Tro,

men om det endog er vist nok, at adskillige norske Studerende her i Hovedstaden forfaldt, var dog deels Antallet af disse ikke saa stort, som man havde kunnet befrygte, deels skyldte de Fleste, som hernede bleve forførte, dette enkelte af deres egne Landsmænd, der aldrig toge nogen Embedsexamen her, men meest tilbragte deres Tid med at bringe deres yngre Landsmænd ind paa Fordærvelsens Vei. I det Hele var Stemningen og Forholdet imellem de danske og norske Studerende ret godt. Sagnet opbevarede vel Erindringen om en Tid ved Midten af det forrige Aarhundrede, da der paa den Dag, naar Immatriculationen skulde finde Sted paa Studiegaarden, førtes Kampe mellem de norske og danske Studerende, dog af de Sidste egentlig kun med Jyderne — og da Jyderne for det meste vare de Norske lige i Legemskræfter, skulle disse Kampe undertiden endogsaa have havt betydelige Legemsbeskadigelser til Følge —, men paa den Tid, da jeg blev Student, levede saadanne Scener kun i Erindringen, jeg har kun i min Ungdom talt med flere Ældre, som godt kunde mindes Optrin af den Art. Paa Collegierne vare ikke sjeldent Danske og Nordmænd Contubernaler, og der forefaldt aldrig nogen egentlig Rivning imellem dem. Imidlertid kunde de Norske dog aldrig tilbageholde Yttringer af deres Nationalforfængelighed. De benævnedes alle Danske under et fælles Navn som Jyder, uden dog derved at mene noget videre Fornærmeligt, og søgte ved forefaldne Leiligheder altid at fremhæve deres Lands og dets Naturs Fortrin for Danmarks, ligesom de ogsaa ofte yttrede Klager over det norske Folks formeentlige

Tilsidesættelse af den danske Regjering¹⁾. Mange af disse Klager vare neppe heller ganske ugrundede, saasom over, at Kongerne efter Christian IV saa sjældent havde besøgt Norge og aldrig under saadanne Forhold, eller i saa langt et Tidsrum, at de kunde gjøre sig bekendte med Landets og Befolkningens Tarv; der ankedes ligeledes over, at Regjeringscollegierne hernede ofte savnede tilstrækkelig Kundskab om Norges Forhold og derfor undertiden, hvad Administrationen angik, begik flere Feiltagelser; ogsaa klagedes over, at kun undtagelsesviis Nordmænd bleve ansatte i Regjeringscollegierne her eller i andre betydelige Embedsstillinger, hvorimod flere danske Adelsmænd fik Amtmandsposter i Norge. Herimod kunde man da indvende, at Normænd sjældent søgte at uddanne sig for deslige vigtigere Embedsstillinger her, men derimod, saasom de havde absolveret deres Examina, søgte tilbage til deres Fædreland. Almindeligt var det ikke heller, at Danske søgte enten geistlige eller juridiske Embeder i Norge, det var kun en Undtagelse, at enkelte Adelige erholdt Amtmandsposter i Norge som Adgang til Befordring her i Danmark. Og viste end de norske Studerende sig i flere Henseender utilfredse med Rigets Styrelse, saa mærkede man dog aldrig nogensomhelst Tendents til Adskillelse fra Danmark, dels

¹⁾ Hvilke Anskuelser der i denne Henseende for en Deel næredes i Norge, kan blandt Andet sluttes af de interessante Breve fra Præsten Hammond til Suhm fra Aarene 1781—1791, som findes i Nyerups Udsigt over Suhms Levnet, ligeledes af Recensionen over Bings Norges Beskrivelse i de Kjøbenhavnske lærde Efterretninger fra 1797; Recensenten var en gammel norsk Literatus Jentoft, død 1831 i Kjøbenhavn, og som besad mange Indsigter i den norske Personal-, især Geistligheds, Historie. Ogsaa han klager her meget over den ringe Opmærksomhed, Regjeringen efter hans Formening stedse havde viist Norge.

vel fordi Nordmændene indsaae, at Norge ikke kunde danne noget selvstændigt Rige, og deels fordi Sverrig, som det eneste Land, det kunde tænkes at slutte sig til, adskiltes fra det ved det nedarvede, gamle Nationalhad, som var bleven næret ved flere Krige i ældre og nyere Tid. Regjeringen indsaa, at et Baand var knyttet og vedligeholdtes mellem begge Rigerne ved det fælles Universitet, og dette var vel en Hovedaarsag til, at hverken i den struenseeske Periode eller tyve Aar senere det norske Folks berettigede Ønsker om at erholde et eget Universitet bleve opfyldte. I Slutningen af Aarhundredet blev engang et dansk Krigsskib under Commandeur Løvenørn sendt op til Bergen i Anledning af nogle der stedfindende Uroligheder¹⁾, ved Tilbagekomsten yttrede Kronprindsen til Løvenørn, hvad denne selv har fortalt mig, at Norge ikke skulde erholde noget Universitet, saa længe han kunde afværge det. Det var især i de sidste Aar af forrige Aarhundrede, omtrent 1793—1794, at der i Norge udfoldedes en stærk Agitation for et norsk Universitet. Mange rige Nordmænd tilbode i den Anledning betydelige Gaver, og saavel i Dagblade som i enkelte Skrifter opfordredes til at bestorme Regjeringen om Opfyldelsen af dette Ønske. Mærkeligt er det, at denne Bevægelse i Norge selv nærmest udgik fra en dansk Embedsmand, nemlig Præsten, Professor Wilse, som var en Jyde af Fødsel, medens derimod den betydeligste Stemme, som der udtalte sig imod denne Plan, kom fra en Nordmand, nemlig fra Rectoren ved Christiania Skole, Treschow. Det var naturligt, at det kjøbenhavnske Consistorium og flere betydende Personer her havde mange Indvendinger at gjøre mod Planen,

¹⁾ Den daværende Captain, senere Contreadmiral Poul Løvenørn hjemkom i Aaret 1792, efter at have overvintret i Norge, da han med den armerede Koffardifregat „Gerner“ vendte tilbage fra sin Ambassade til Marokko. Det var langt tidligere i Aarhundredet, at Opløb havde fremkaldt nogle Krigsskibes Opsendelse til Bergen. Garde, Efterretninger om den danske og norske Sømagt. III, 434. IV, 315. F. S.

men en af de meest indflydelsesrige Stemmer paa den Tid, nemlig Tyge Rothes, ogsaa Jyde af Fødsel, udtalte sig dog ogsaa her med megen Varme for den. Ved de paafølgende politiske Begivenheder, i Særdeleshed ved de Farer, hvorved Rigernes Fred truedes under den franske Revolutionskrig, faldt imidlertid alle disse Planer og Forslag efterhaanden bort for først at gjenoptages og bringes til Udførelse henved tyve Aar senere. Ogsaa vare fra Slutningen af det forrige Aarhundrede og til det norske Universitets Stiftelse i det andet Decennium af nærværende adskillige Norske ansatte som Lærere ved Kjøbenhavns Universitet, saaledes i det theologiske Facultet Professor Krog-Meyer, siden den første Biskop paa Als og Ærø, i det juridiske Facultet Krohg, der siden erholdt saa megen Indflydelse i sit Fædreland efter Adskillelsen fra Danmark, i det medicinske Aasheim og Skjelderup, i det philosophiske Treschow, Sverdrup og Rathke. De fleste af disse erholdt her megen og fortjent Anerkjendelse, navnlig Treschow, Schiellerup og Sverdrup.

Under den blomstrende Tilstand, hvori den norske Handel befandt sig i de første Aar af dette Aarhundrede, medens Rigerne vare saa lykkelige at beholde Fred under Krigen, der hjemsøgte det øvrige Europa, var Stemningen i Norge ogsaa meget gunstig for Foreningen med Danmark, de enkelte Klager, hvortil man der kunde troe sig berettiget, forstummede aldeles. Men det engelske Overfald i Aaret 1807 forandrede Rigernes Forhold. Det uhyre Tab, som den norske Handel led ved flere hundrede Handelsskibes Opbringelse af engelske Krydsere, endnu inden Krigen var erklæret, og som ogsaa rammede den danske Handelsflaade, skjønt maaskee i mindre Grad end den norske, blev nu af Mange i Norge tilskrevet den slette danske Politik, og at man ikke tidligere havde agtet paa de Ad-

varsler om Englands Sindelag, som man fra andre Kanter, navnlig fra Frankrig, havde erholdt. Da Norge paa den Tid lige saa lidet som senere kunde brødføde sig selv, kunde det ikke undvære Korntilførsel saavel fra Danmark som fra Østersøen, men nu standsede formedelst Krigen denne Tilførsel, og Norge var udsat for enten at lide Hungersnød eller for kun med stor Opoffrelse og Usikkerhed fra Danmark af at erholde den allernødvendigste Tilførsel. Overhoved kunde man i begge Riger ikke dølge for sig selv, at ved den danske Flaades Tab Broen mellem begge Riger, saa at sige, var afbrudt. Ved Communicationens Standsning eller Vanskelighed blev det nødvendigt for Regjeringen at tilstaae det norske Folk en vis Selvregjering i flere Retninger, og af denne benyttede Folket sig tillige til at udvide denne i andre Retninger, end det herfra egentlig var tilsigtet eller her var fundet ønskeligt. Kort efter Krigens Udbrud stiftedes det saakaldte Selskab for Norges Vel, som i Norge erholdt en stor Udbredelse, og som ogsaa i Danmark, navnlig i Kjøbenhavn, talte mange Medlemmer, endogsaa af Danske. Dette Selskab foretog sig Tid efter anden mange økonomiske Foranstaltninger, tildeels uden at spørge Regjeringen her om Tilladelse, og en Nordmand, Etatsraad Tønder-Lund, hørte jeg selv sige, at dette Selskab havde grebet ind i Kongens Souverainitetsrettigheder paa en Maade, som faa Aar tidligere næsten vilde have stemplet Ophavsmændene som Forrædere eller Oprørere, men som man nu maatte lade hengaae aldeles upaaagtet. Det kan ikke nægtes, at Danmark i disse Trængsels Aar med megen Opoffrelse og store Bekostninger søgte af skaffe Norge den nødvendige Tilførsel af Kornvarer og andre Livsfornødenheder, men da en stor Deel af de i denne Anledning opsendte Skibe bleve tagne, maatte man ansee det for

et Held, naar af tre eller fire saadanne Skibe eet naaede sin Bestemmelse; i Krigens sidste Aar maatte der ogsaa baade fra Danmark og Norge for betydelige Summer erhverves de saakaldte Licencer fra England, for at faae Tilladelse til at sende enkelte Skibsladninger af Fødevarer til Norge. Da under disse Omstændigheder Baandet mellem Rigerne mere og mere løsnedes, var det naturligt, at de Norske maatte finde det stedse mere besværligt og bekosteligt, tilsidst næsten umuligt, at sende deres Sønner ned til det danske Universitet, og da Regjeringen her indsaa det Samme og tillige ikke vovede længere at modsætte sig Folkets Onske, blev altsaa her en Commission nedsat, som skulde drøfte Planen til Oprettelsen af et selvstændigt og fuldstændigt norsk Universitet¹). I denne Commission fik et Par meget indflydelsesrige Nordmænd Plads, som derfor ogsaa nedkaldtes fra Norge, nemlig Grev Wedel-Jarlsberg og Biskopen i Christiania, Bech; den første var allerede dengang her nede bekendt for sit antidanske Sindelag, hvilket han ogsaa her ved flere Leiligheder lagde for Dagen; senere er det blevet oplyst, at han horte til de Nordmænd, som hemmelig eller aabenbart arbejdede paa en Tilslutning til Sverig. Man kan vel sige, at ligesom den danske Flaades Tab havde brudt det materielle Baand mellem de to Riger, saaledes opløste nu det norske Universitet det aandelige.

Det kan tilføies om de norske Studerende her, at de i Almindelighed hverken udmærkede sig ved særegne Aands-gaver eller ved nogen større Mangel af saadanne, hvorved man dog ikke maa glemme, at Antallet af de norske Studerende

---

¹) Under Bestræbelserne i Slutningen af forrige Aarhundrede for at skaffe Norge et eget Universitet var der i Norge udsat en Priis-belønning for en Plan til Indretningen af et saadant Universitet. Prisen blev mærkeligt nok tildeelt en Tydsker nemlig den juridiske

her var ringere end de Danskes. Blandt de norske Studenter hernede mindes jeg endnu, at Interesse for Musik var meget levende; næsten ingen norsk Student var der, som jo enten spillede paa Violin eller paa Fløite eller Harpe, Mange endogsaa med stor Færdighed. At man, saavidt jeg veed, kun har kjendt een Nordmand som kongelig Skuespiller, kan vel især tilskrives det norske Organ, som mindre egnede sig for den danske Skueplads; imidlertid har dog Rosing, den eneste Nordmand i denne Stilling, her drevet det til en høi Anseelse baade som Skuespiller og som San-

---

Professor Eggers, hvis Skrift udkom 1794, medens et Skrift af en indfødt Nordmand, nemlig Pram, kun erholdt Accessit¹⁾. Da Sagen nu i det nærværende Aarhundredes Begyndelse igjen for Alvor blev optagen, udsatte Selskabet for Norges Vel ligeledes en Priis for en Plan til et norsk Universitet efter de daværende Tiders Tarv og Forhold. Prisen blev tilkjendt Nicolai Wergeland, hvis Skrift udkom 1811, samme Aar, som Stiftelsen af et norsk Universitet af Regjeringen var bleven approberet. Det Wergelandske Skrift blev resenseret i de Kjøbenhavnske lærde Efterretninger af Juristen Anders Sandoe Ørsted, som uden Skaansel paaviste Skriftets mange svage Sider og de mange upraktiske Forslag, som her forekom. Denne skarpe, skjont vistnok i det Hele velbegrundede Dom fremkaldte megen Uvillie i Norge, og man feiler vel ikke stort ved at antage, at Norges, i det ringeste mange Normænds, Tanke om en Adskillelse fra Danmark ved Ørsteds Recension fik mere Indgang, skjont Ingen dengang kunde ane, at den inden tre Aars Forløb skulde finde Sted. Efter Adskillelsen udgav Wergeland et Skrift om «Danmarks Forbrydelser mod Norge», hvori han uden Skaansel og med megen Overdrivelse omhandlede Rigernes Forhold, og Skriftet fandt Gjenklang i mange andre saavel Tidsskrifter, som særskilte Arbejder i Norge. Fra dansk Side gjordes Intet for at gjendrive eller berigtige dette Skrift, hvorimod saadant for en Deel skete af et Par Norske, nemlig af C. M. Falsen og af Professor Hersleb i Christiania.

---

¹⁾ Prams Afhandling vandt den første Priis, den af Eggers opsendte tilkjendtes Accessit, og herved vandt Eggers Fortrin for en Række af andre Concurrenter. N. Wergeland, *Mnemosyne*. Første og anden Del, S. 22—23. M. I. Monrad, *Det Kongelige norske Frederiks Universitets Stiftelse*. S. 15.
F. S.

ger; ved alle høitidelige Leiligheder var han altid en af Sangerne.

Naar man har omtalt de norske Studerende her i Kjøbenhavn, kan man heller ikke aldeles forbigaae et andet Folk, der nærmest nedstammede fra Norge og ligesaa længe som dette Rige havde været knyttet til Danmark, nemlig Islænderne. Antallet af de islandske Studerende, som kom hertil, var naturligviis kun ringe, men de nøde her flere Begunstigelser, idet de strax ved Ankomsten erholdt baade Communitets- og Regents-Stipendiet. De sluttede sig altid indbyrdes sammen og havde lidet eller intet Samkvem med deres danske Medstuderende, hvortil deres Sprog, skjønt de talte og forstode Dansk, bidrog meget, ligesom deres Levemaade, især deres idelige Brug af tør Fisk, ikke lidet; man kunde paa Regentsen altid lugte, naar Islænderne paa en vis Aarstid havde erholdt deres saakaldte Førsel fra Island, som for en stor Deel bestod af tørret Fisk. I ældre Tid havde de islandske Studerende været meget hengivne til Drik, og jeg hørte i min Ungdom af gamle Islændere deres yngre Landsmænd rose, naar de vare ædruelige, men paa den Tid jeg blev Student og kjendte flere Islændere, kan jeg dog ikke sige, at Drikfældighed var fremherskende imellem dem. Der fandtes blandt dem Mange meget begavede, men det var sjeldent, at nogen af dem viste fortrinlig Interesse for nogen Videnskab, ikke engang for det, som kunde ligge dem nærmest, nemlig de gamle nordiske Sprog og Oldsager. Saa snart de havde absolveret deres akademiske Cursus, søgte de hjem til deres Fædreland, hvor de da bleve ansatte enten som Præster, som juridiske Embedsmænd eller ved den lærde Skole i Reykjavik. Det var sjeldent, at nogen af dem søgte Ansættelse i Danmark, og i nogen betydeligere

Embedsstilling fandtes her ingen uden Rectoren ved Kjøbenhavns lærde Skole, Thorlacius og Geheimearchivar Thorcelin, men hos Ingen af disse havde uden undtagelsesviis de islandske Studerende Adgang, mindst hos den sidstnævnte. Derimod var for Thorlacius's Son, Professor Thorlacius, den særegne Opmærksomhed betegnende¹⁾, hvormed han altid modtog de bedre blandt de islandske Studerende, af hvilke han derfor var i høi Grad yndet. De islandske Studerende udmærkede sig paa den Tid ved megen Ydmyghed og næsten Kryberi mod de Danske, og især mod Universitetslærerne, i en følgende Tid ere de derimod gaaede over i en anden Retning, nogle have endog villet gjøre Fordring paa politisk Uafhængighed.

Af de Nationer, som ikke hørte til det danske Monarki, var den svenske os den nærmeste, med hvilken det danske Folk i ældre og nyere Tider havde staaet i mangesidig baade fjendtlig og fredelig Berørelse. Uagtet Naboskabet foranledigede, at mange Svenske kom hertil, især som Arbeidere og Tjenestefolk, og af disse enkelte endogsaa giftede og nedsatte sig her, saa kunde deres Antal dog aldrig ansees for betydeligt. Det var sjældent, at Svenske indfandt sig for at studere et eller andet Fag, det skulde i det høieste være Kirurger eller Veterinairer, som benyttede den danske Veterinairskole paa Christianshavn. Det var derfor ogsaa en Selvfølge, at man har faa eller ingen Exempler paa, at Svenske her bleve ansatte i Embeder. Af saadanne kan neppe nævnes flere end Ljungberg, født i Skaane, siden Professor i Kiel, hvorfra han blev ansat som Committeret i Økonomi- og Commerce-Collegiet. Ved det kongelige Kunstakademi var i forrige Aarhundrede et Par

¹⁾ Ligesom for Engelstoft, hvis Portrait Islandske Studenter lode stikke i Kobber med Vers af Egilsson. Wegener, Biographiske Antegnelser om L. Engelstoft. S. 101. F. S.

Svenskere ansatte, nemlig Malerne Pilo og Mandelberg, den Sidste en berømt Bataillemaler. Stemningen mellem Danske og Svenske var, som man kunde tænke sig den efter de mange Krige, Rigerne i en ældre Tid havde fort mod hinanden, og som i Særdeleshed havde vakt meget Nationalhad paa dansk Side, da Danmark havde tabt og lidt meest ved disse Kampe, den fjendtlige Stemning vedligeholdtes desuden ved personligt Nag imellem Kongehusene. Uagtet Rigerne havde staaet i et fredeligt Forhold til hinanden siden 1720, havde dog flere Gange en Krig været nærved at udbryde, og det var her ikke ubekjendt, at Gustav III havde næret Planer om at skaffe sig et Parti i Norge, ligesom man ogsaa senere har faaet Kundskab om, at han i Aarene sytten hundrede nogle og fiirs havde havt i Sinde at overfalde Danmark, navnlig Sjælland, uden nogen egentlig Krigserklæring¹⁾. Det var ogsaa i Slutningen af dette Tidsrum eller henved 1788²⁾, at en svensk Officeer Benzeltiern havde havt i Sinde i Forening med et Par Andre at stikke Ild paa den russiske Flaade, som dengang under Krigen mellem Sverrig og Rusland overvintrede i Kiøbenhavn, hvilket, dersom det var blevet iværksat, maaskee ogsaa vilde have medført den danske Flaades Undergang og en Deel af Kiøbenhavns Odelæggelse. Han blev arresteret, og der var her i Kiøbenhavn næsten udbrudt en Opstand, da den svenske Gesandt vilde tage ham i Beskyttelse; hvorvidt den svenske Regjering har havt nogen Andeel i dette Forehavende eller ikke, er nok aldrig blevet oplyst³⁾, men efter flere Aars Fangenskab her i

¹⁾ I Aaret 1783. Konung Gustav III's efterlemnade Papper. III, 1, 17—20.

F. S.

²⁾ I Vintren 1789. H. Fisker, Historisk Fremstilling af det Benzeltiernske Complot, i Nyt Archiv for Søværnet. Anden Række. II, 285—314.

F. S.

³⁾ At den svenske Regjering eller dog svenske Myndigheder havde havt Haand med i Anslaget, synes vistnok at fremgaae af et Brev fra L. C. Toll, dengang Øverstbefalende i Skaane, der er dateret Helsingborg den 15de December 1788, og meddeelt af Bidderstad, Gömdt är icke glömdt. Historiska Bidrag. II, 12.

F. S.

Castellet blev Benzelstierna efter Keiserinde Catharinas Anbefaling sat paa fri Fod. Naturligviis maatte en saadan Begivenhed bidrage til det fjendtlige Sindelag, som fra dansk Side næredes mod Sverrig, og saaledes kan man da forklare sig, at man her med Tilfredshed erfarede Efterretningen om Gustav III's Død. Man vidste ogsaa, at han i sine sidste Aar nærede Tanker om atter at sætte Ludvig XVI i Besiddelse af alle sine kongelige Rettigheder, og i denne Anledning bestræbte sig for ogsaa at drage Danmark ind i sine æventyrlige Planer. Den danske Regjering gjorde da heller ingen Vanskelighed ved at modtage et Par af de forviste Sammensvorne her i Danmark, nemlig Grev Horn og Baron Ehrensvård eller, som denne her kaldte sig, Gyllembourg. I flere af de paafølgende Aar under Gustav IV's Mindreaarighed var Forholdet mellem Rigerne i det Hele venskabeligt, da begges Interesser forenedes i Bestræbelser for at sikre de nordiske Rigers Handel under den franske Revolutionskrig; at disse Bestræbelser for en stor Deel lykkedes, skyldtes fornemmelig den danske Udenrigsminister Bernstorff, som derfor i Sverrig var næsten ligesaa populair som i Danmark. I den Anledning udrustedes i flere Aar Flaader fra begge Riger, Eskadrer krydsede i Forening i Nordsøen for at beskytte Rigerne's Handel, og Overcommandoen over de forenede Flaader afvexlede skifteviis mellem begge Admiralerne; men denne fælles Virksomhed bidrog forøvrigt ikke til at fremkalde noget nærmere Venskabsforhold mellem de til begge Mariner hørende Befalingsmænd, man saa sjældent svenske Søofficerer i Selskab med danske paa vore Gader, og de Fester, som Admiralerne undertiden gave, vare aldeles officielle. Senere ophørte disse Krydstog i Forening aldeles, og Forholdet mellem begge Riger eller i det ringeste mellem begge Hoffer blev mere og mere koldt. Dertil

bidrog især den svenske Konges stedse mere fremtrædende Had imod den franske Revolution og, efter dens Ophør, imod ham, der nu greb Styrelsen i Frankrig, nemlig Napoleon. Vel havde Sverrig ligesom Danmark sluttet sig til den af Rusland stiftede bevæbnede Neutralitet, men det tog ingen activ Deel i den herved fremkaldte Krig, hvad man dog her havde ventet og haabet. Da den engelske Flaade ankom til Sundet, havde allerede i længere Tid den svenske Flaade i Carlsrona været sat istand til at løbe ud, og da Angrebet den 2den April 1801 begyndte, troede Kjøbenhavns Befolkning i Begyndelsen, at det var den svenske Flaade, som var ankommen for at forene sig med den danske. Uagtet der i Sverrig blev nedsat en Commission for at undersøge de svenske Befalingsmænds Forhold i den Anledning, blev det dog ikke muligt at dæmpe den Uvillie, som fra nu opstod mellem begge Riger. I Aaret 1801 var Gustav IV ogsaa incognito kommen til Kjøbenhavn, hvor det dog var uvist, om han vilde have opholdt sig længere end et Par Dage, men samme Dag, han ankom, mødte han i Hotel du Nord, hvorhen han begav sig med den herværende svenske Gesandt, Grev Horn, og da han blev gjort opmærksom herpaa, blev han saa forbittret, at han ufortovet begav sig bort. Hoffet, som imidlertid havde faaet Nys om hans Besøg, sendte en kongelig Ekvipage for at afhente ham, men han svarede, at han ikke vilde opholde sig i et Land, hvor et af hans første Moder havde været med den fornemste af hans Faders Mordere¹⁾. Jo mere Danmark senere fandt det nødvendigt at slutte sig til Napoleon og til dennes Politik, fjernede det sig fra

¹⁾ Grev Horn blev det dog dengang af Hensyn til Kong Gustav IV betydet, at han maatte forlade det danske Territorium, først i Aaret 1813 vendte han fra Lübeck tilbage til Kjøbenhavn. Biographiskt Lexicon öfver namnkunnige svenska Män. V, 237. F. S.

Sverrig, hvis Konge tilsidst traadte i aabenbar Krigsforhold til Frankrig. Gustav IV's Stemning mod Frankrig gav ham ogsaa Anledning til flere aldeles fjendtlige Skridt mod Danmark, saasom Forbydelsen af danske Skrifers Indførelse i Sverrig¹). Det engelske Overfald mod Danmark 1807 kunde da i det Hele heller ikke være den svenske Konge ukiærkomment, og det vakte megen Harme her, at Kongen ved den engelske Flaades Indseiling i Sundet viste sig paa Helsingborgs Skibsbro næsten som for at complimentere Fjenden²). Da han senere reent ud erklærede, at han ikke vilde have taget i Betænkning at besætte Kjøbenhavn og Sjælland efter Englændernes Opbrud herfra, dersom han havde fundet det stemmende med sin Interesse, indsaa man, kort efter at Englænderne havde forladt vore Kyster, at en Krig mellem Danmark og Sverrig vilde være uundgaaelig. Den erklæredes ogsaa i Foraaret 1808 og førtes i dette og det følgende Aar, fornemmelig fra Norge af. I Marts Maaned 1809 iværksattes den Revolution i Sverrig, ved hvilken Gustav IV blev afsat og hans Efterkommere udelukkede fra den svenske Thronfølge, hvorefter hans Farbroder, Hertugen af Södermanland, valgtes først til Rigsforstander og siden til Konge som Carl XIII. Efter Udbrudet af Krigen mellem Danmark og Sverrig, og efter at Rusland havde gjort Indfald i Finland, paatænkte der ogsaa et forenet Angreb af en dansk og fransk Hær mod Sverrig. I Vinteren 1808 arbejdedes paa Holmen paa Slæder og andre Transportmidler for at føre Artilleri over Isen til Skaane, og man beredte sig ogsaa her i Kjøbenhavn paa at modtage franske

¹) Dette skete allerede ved Kundgjørelse af 14de September 1804. Schinkels Minnen ur Sveriges nyare Historia. IV, 345. P. S.

²) Det var først ved den engelske Flaades Boringang med den tagne dansk-norske, at den svenske Konge, der først den 6te September 1807 havde forladt Rugen, var Tilskuur paa Broen ved Helsingborg, lod de forbløffende Englænderes Saluttering besvare og modtog deres Overbefalingsmænd hos sig. Schinkels Minnen. IV, 249, 258. P. S.

Tropper. Der skulde indrettes Vagtstationer paa forskjellige Steder i Byen, og der udgik Opfordring til Saadanne, som færdigen forstode og talte Fransk om at melde sig for at fungere som Tolke mellem Vore og de Fremmede, der skulde indkvarteres hos Borgerne. Ængstelsen for dem var næsten ligesaa stor som i de foregaaende Aar, da man frygtede for Byens Besættelse af Englænderne. Det Huus, hvori jeg dengang logerede, skulde have otte Mands Indkvartering, og Værten besluttede, at have alle disse samlede i en Hjørnesal ved Siden af mit Værelse, fire Senge bleve der opsatte, hver for to Mand, men netop da man beregnede Dagen og Tiden, naar disse uvelkomne Gjæster skulde indfinde sig, fik man Efterretning om, at et Par engelske Krigsskibe havde lagt sig i Beltet, hvorved den videre Overforsel blev umulig, og da nu til samme Tid Isen i Sundet begyndte at brække op, kunde der heller ikke her længere blive Tanke om nogen Landgang paa Skaane. Imidlertid var man her gaaet saa langt i sine Planer, at der endogsaa blev udstedet Papirspenge eller Bons, som de kaldtes, paa Svensk, der skulde været brugte til Betaling i Skaane. Collin, som paa den Tid var Fuldmægtig i Finantscollegiet, gjorde i Forening med mig selv paa det kongelige Bibliothek ved Hjælp af svenske Ordbøger Udkast til disse Papirspenge, der endog bleve trykte, og af hvilke for faa Aar siden endnu i Finantsministeriet forefandtes et stort Oplag¹⁾.

Efter Gustav IV's Afsættelse sluttede Sverrig efterhaanden Fred med Frankrig og Rusland, og i Jönköping i December 1809 med Danmark, ved hvilken Fred ingen af Parterne enten ligefrem vandt eller tabte Noget. Sverrig maatte dog

¹⁾ Ifølge en Artikel af Sturzen-Becker om disse „Skandinaviska papperspengar“ var Texten baade svensk og dansk, og Sedlen udgiven „enligt befallning af H. M. Konungen af Danmark och Norge af danska fältkommisariatet“. Sturzen-Becker, Skandinavisk Gazette. Helsingborg. 1861—1862. S. 36—38. F. S.

nu erklære England Krig, og for saa vidt kunde da Danmark ogsaa siges at vinde Noget ved Freden, da det ikke blot var blevet befriet for en Fjende, men ogsaa havde faaet en ny Medhjælper mod den frygteligere Fjende England. Da Carl XIII ingen Sønner havde, blev efter hans Forslag Prinds Christian August af Augustenborg valgt til Thronfølger i Sverrig, skjønt han med Udmærkelse og paa en temmelig heldig Maade havde anført den norske Hær imod Sverrig. Da Sverrig sluttede Fred med Danmark, kunde Frederik VI ikke modsætte sig dette Valg, og den nye Kronprinds ankom i Slutningen af Aaret 1809 til Stockholm, men han opnaaede aldrig at bestige Sverigs Throne, da han den 28de Mai 1810 pludselig døde under en Mørstring i Skaane, faa Timer efter at have taget Afsked med sin ældste Broder Hertugen af Augustenborg, som var kommen over til Skaane for at besøge ham. Efterretningen om dette pludselige Dødsfald gjorde et stærkt Indtryk her i Kjøbenhavn, skjønt ikke noget egentlig smerteligt, da Mange her havde fundet det stødende, at han vilde modtage Valg til Thronfølger i et Rige, mod hvilket han nylig havde kæmpet, og man tillige ifølge den store Popularitet, som han nød i Norge, kunde ansee det for muligt, at saavel han selv som et Parti i Norge kunde i dette Valg see Spiren til en Forening mellem de to Riger i en følgende Tid. Da Thronfølgen i Sverrig ved denne Begivenhed saaledes var bleven usikker, var det at Frederik VI begyndte at fremstille sig som en Kandidat. Man antog i Almindelighed, at Napoleon ikke ugjerne havde seet Frederik VI som de tre Rigers Regent engang i Fremtiden, da han derved kunde have en Slægs Støtte i en Krig med Rusland, som man allerede dengang begyndte at imødesee, men noget directe Skridt i denne Anledning synes Keiseren dog ikke at have foretaget sig.

I Sverrig fandtes der imidlertid et ikke ringe Parti, som paa Rigsdagen vilde stemme for den afdøde Kronprinds's ældre Broder, Hertugen af Augustenborg. Hertugen erklærede da, at han ikke vilde staae Frederik VI i Veien, som man antog understøttedes af Napoleon, men her stolede man dog ikke paa dette Hertugens Tilsagn, og da man befrygtede, at han muligens med eller mod sin Villie kunde blive bragt til Sverrig, sendtes nogle Krigsfartøier til Als for at hindre ethvert Forsøg i denne Henseende. Da Hertugen saaledes kunde betragte sig selv som arresteret, forøgedes derved det Fjendskab, der i lang Tid mere eller mindre havde bestaaet imellem Frederik VI og hans, som han kaldte ham, lærde Svoger, der strax efter Broderens pludselige Død havde forladt Kjøbenhavn, som han aldrig mere gjensaa. Han tilbragte sin øvrige Levetid paa Als, og det kan maaskee med Føie antages, at hiin Begivenhed har bidraget til allerede fra Barndommen af at nære det Fjendskab imellem det danske Kongehuus og Augustenborgerne, hvortil der allerede langt tilbage i Tiden var lagt den første Grund. Af en Svensker har jeg i sin Tid hørt, at en Omstændighed, som især hos Adelsstanden hindrede Frederik VI's Valg, var den, at de danske Godseiere i Aaret 1809 havde mistet deres saakaldte Patronatsret eller Ret til at kalde Præster og Birkedommere, hvilket især havde stødt det svenske Aristokrati. Var det nu lykkedes Frederik VI at fjerne sin Svoger fra den svenske Thronfølge, som han alligevel maaskee dog ikke havde erholdt, saa vandtes dog Intet for Kongen selv ved det endelige Resultat, thi dette blev, som bekjendt, at den franske Marschal, Fyrsten af Pontecorvo blev valgt til Sverrigs Thronfølger i Sommeren 1810. Uagtet det nu maatte antages, at denne Candidat var anbefalet og understøttet af Napoleon, og at han som Følge heraf vilde

fortsætte Krigen mod den fælles Fjende England — thi det er først langt senere, at man har erfaret, at Napoleon i Grunden ikke gjerne havde seet dette Valg —, saa anede dog Mange, at Valget af en Kriger til Sverrigs tilkommende Konge kunde blive farligere for Danmark, end af den stille og fredelige, kun til videnskabelige Sysler hengivne Hertug af Augustenborg. Jeg mindes derfor, at Mange her strax med stor Bekymring og Ængstelse erfarede dette Valg, og Erfaringen viste faa Aar senere, at deres Anelser ikke havde været ugrundede. Den nye Kronprinds indsaa snart, at Sverrig ikke vilde kunne længe udholde en Krig med England, og det var derfor kort efter hans Ankomst til Sverrig, at han begyndte mere og mere at standse Forbudene mod Handelssamkvem med dette Rige. og derved nærmede sig det mere og mere. Dette bragte Sverrig efterhaanden i en stedse uvenligere Forhold til Frankrig, og derved maatte ogsaa opstaae en Spænding mellem Sverrig og Danmark. Da Sverrigs Konge erklærede, at hans Lands Tarv aldeles ikke kunde tilstede, at Sverrig strengt overholdt Napoleons Continentalsystem, blev Forholdet mellem Sverrig og Frankrig tilsidst næsten ligefrem fjendtlig og endtes med, at franske Tropper besatte Svensk-Pommern. Da med Begyndelsen af Aaret 1812 Krigen mellem Frankrig og Rusland stod for Døren, sluttede Sverrig et Forbund med Rusland og England, ved hvilket det tilsagde sin Bistand imod Frankrig, mod at Norge skulde forenes med Sverrig. Herom fik man vel ingen sikker Kundskab, førend efter at Napoleon havde forladt Rusland i Slutningen af 1812, men da man herfra i Begyndelsen af 1813 forsøgte at nærme sig England og at slutte en Fred med dette Rige, erklæredes reent ud, at en saadan ikke var tænkelig uden paa Basis af Norges Afstaaelse. Danmark, som endnu nærrede Tillid til Napoleons

Geni og Magt, og især efter det heldige Udfald af nogle af hans Foretagender i Tydskland haabede, at han endnu engang kunde reise sig, afslog dette aldeles; men efter Slaget ved Leipzig i October 1813 rykkede den svenske Kronprinds i Spidsen for en allieret Hær ind i Hertugdømmerne for her at fremtvinge Afstaaelsen af Norge. Den danske Hær gjorde her ved flere Leiligheder en tapper Modstand mod de fremrykkende Fjender, og her i Kjøbenhavn var især Begeistringen temmelig levende, dog meest maaskee blandt de Studerende; her blev holdt Møder og Taler af disse, og der paatænktes endogsaa en Opfordring til danske Studerende om i Samling at begive sig over til Jylland for der at deeltage i Landets Forsvar. Begivenhederne udviklede sig imidlertid snart saaledes, at man indsaa, at et yderligere Forsvar vilde være umuligt. Hertil bidrog den yderst strenge Vinter 1813—14, hvorved Beltet tillagdes i den Grad, at Overfarten næsten blev umulig; Frederik VI, som efter Kielerfreden vendte tilbage til sin Hovedstad, maatte i flere Dage ligge over paa Sprogø, hvor han og hans Følge nær havde lidt Hungersnød. Kielerfreden, ved hvilken Norge afstodes til Sverrig og Helgoland til England, vakte vistnok her megen Sorg og Bedrøvelse, men mindre dog end Tilfældet vilde have været, dersom Danmark ikke saavel i materiel som moralsk Henseende var blevet saa svækket og udtømt ved den lange syvaarige pünlige Krig, der havde været forbunden med saa mange Savn og Opoffrelser. Storre Harme og mere indgribende Bevægelser fremkaldte denne Begivenhed i Norge selv, skjønt den her længe var forudseet som uundgaelig.

Kort efter Kielerfreden skrev en svensk Ven fra Stockholm til mig: «Gud skee Lov, nu kan der ikke oftere blive Krig mellem Danmark og Sverrig». Dette kunde nu vel ogsaa ansees for

afgjort, deels fordi at Sverrig nu ei mere ved enhver Krig med Rusland maatte befrygte et Angreb fra Danmark som Ruslands Allierede gennem Norge, og deels fordi Danmark nu ikke længer havde at befrygte Noget af den svenske Regjerings hemmelige Intriguer for at skaffe sig et Parti i Norge. Imidlertid varede det dog længe, forend en aldeles venskabelig Forstaaelse kom istand imellem begge Hofferne. Carl Johan var, som bekjendt, som de fleste Stiftere af nye Dynastier, der have fortrængt et ældre, meget mistænksom, og ligesom han i Sverrig selv stedse med Opmærksomhed fulgte de Yttringer af Hengivenhed for den fordrevne svenske Kongeslægt, som han der troede at spore, saaledes befrygtede han ogsaa, at der i Norge kunde findes hemmelige Sympathier for det danske Folk, til hvilket de Norske ved saa mange gamle Baand vare knyttede, og muligen ogsaa for den danske Konge. Det kunde ikke være ham ubekjendt, at Frederik VI stedse og lige til sin Død vedblev at interessere sig varmt for sit gamle Rige, at, naar Danske i en eller anden Anledning besøgte Norge, maatte de altid ved Hjemkomsten berette Kongen, hvorledes de havde fundet Tilstanden der. Dette kan muligen have forøget den svenske Konges naturlige Mistænksomhed, især da der i flere af de følgende Aar efter Adskillelsen jævnlig yttrede sig Misstemning i Norge, engang endog saa truende, at den foranledigede, at en svensk Hær blev sammentrukket paa Grændsen, og svenske Krigsskibe løb ind i Christiania Fjord¹⁾. Det var naturligt, at Frederik VI paa sin Side ikke heller kunde nære nogen venskabelig

¹⁾ Herved har været tænkt paa Leiren paa Eiters ad-Sletten hvor 6,000 Mand, Halvdelen norske, og Halvdelen svenske Tropper, bleve samlede i Aaret 1821, medens til samme Tid en svensk Eskadre ankom til Christiania. Yngvar Nielsen, *Grev Sandels's Statholderskab 1818—1827*. S. 177, 193. F. S.

Følelse for den svenske Konge, og at han, der af Naturen ogsaa var noget mistænksom, ikke kunde tilbageholde en vis Frygt for, at Nabokongen, naar engang en gunstig Leilighed maatte tilbyde sig, vilde søge at sætte sig i Besiddelse af Sjælland, som man havde hørt, at han benævnte «le jardin de la Scandinavie». Ingen af Kongerne saa derfor gjerne nogen nærmere Tilslutning mellem Befolkningerne, og navnlig Frederik VI var ilde tilfreds med, at Oehlenschläger i Aaret 1829 blev Ridder af den svenske Nordstjerneorden. Dette sagdes at være Aarsag til, at Oehlenschläger ikke før ti Aar senere, samme Aar, i hvilket Frederik VI døde i December, havde erholdt den af ham længe attraaede Etatsraadstitel. Efter Oscars Thronbestigelse ophørte den mistænksomme Stemning fra Sverrigs Side, men vedligeholdtes vel for en Deel endnu fra dansk Side, hvorfor man ogsaa sagde, at Christian VIII ikke gjerne saa de danske Studerendes Besøg i Stockholm og Upsala 1843.

Blandt de fremmede Nationer, med hvilke Danmark stod i en nærmere eller fjernere, fredelig eller fjendtlig Berørelse, kan dernæst især nævnes den franske og engelske. Kjøbenhavn kunde ogsaa siges at indeslutte en fransk eller i det ringeste fransktalende Befolkning, nemlig den fransk-reformeerte Menighed. Denne hidrørte oprindelig fra de franske Huguenotters Indvandring her i Slutningen af det 17de Aarhundrede. Det er i en nyere Tid blevet fremhævet, hvor stor en Feil den danske Regjering paa den Tid begik ved saa længe at modsætte sig de franske Huguenotters Tilbud om at nedsætte sig her i Danmark, hvorved Landet baade vilde have erholdt en Tilvæxt af mange rige Familier og tillige seet sin egen Industri meget fremmet. Den Omstændighed, at Christian V's Dronning var reformeert, vilde uden Tvivl have lokket mange af

disse hendes Troesfæller til Danmark; men deels fraraadede den danske Geistlighed, navnlig den sjællandske Biskop Bagger, dette meget ivrigt som et for den lutherske Lære farligt Skridt, deels var vel ogsaa Regjeringen dengang, kun en Menneskealder efter Enevoldsmagtens Indførelse, bange for, at Huguenotterne her skulde indbringe deres mere frie og republikanske Grundsætninger. England og Brandenburg modtog derimod disse Flygtninge med aabne Arme, og i begge Lande lagde de Grunden til de store Fremskridt i deres Industri; da den danske Regjering tilsidst indvilligede i at modtage Huguenotterne, var allerede den betydeligste Deel kommen til de nævnte Lande. Imidlertid dannede dog de faa her Ankomne den første Spire til den fransk-reformeerte Menighed, som efterhaanden fik sin Tilvæxt ved Indvandrede fra Sveits, saa at den saakaldte fransk-reformeerte Menighed tilsidst især kom til at bestaae af sveitserske Familier, meest Handlende og Kunstnere. Skjønt det først var ind i det nuværende Aarhundrede, at fransk Sprog blev optaget som Lærefag i de lærde Skoler, havde der ogsaa allerede i det forrige Aarhundrede bestaaet en Lærestol for det franske Sprog og Litteratur her ved Universitetet, ligesom det franske Sprogs Uundværlighed i den høiere Dannelse foranledigede, at stedse mange franske Sproglærere, saavel indfødte Franskmænd, som Danske, her havde god Fortjeneste. Den franske Revolution fik senere indgribende Indflydelse paa den Interesse, hvormed man her i Danmark, navnlig i Kjøbenhavn, fulgte Begivenhederne i Frankrig. Her, som overalt, deelte Befolkningen sig i Partier, af hvilke det ene heldede til republikanske Grundsætninger og ønskede Republiken Held og Fremgang, — til dette Parti horte især Ungdommen og mange Videnskabsmænd —; det modsatte Parti var kongeligsindet, det omfattede de fleste Ældre og,

som naturligt, alle hoiere staaende Embedsmænd og Geistligheden. Borgerstanden var i den ommeldte Henseende deelt, idet vel de Fleste af den vare kongeligsindede, men der dog ogsaa blandt den fandtes Mange, der næsten roste sig af at være hemmelige Jacobinere. Rædselsperiodens Ophør og dens Afløsning af en mere ordnet Regjering i Republiken forårsagede, at Mange, som hidtil havde været ivrige Royalister, nu dog begyndte mere at slutte sig til de i Frankrig udtalte nye Anskuelse, og da med det 19de Aarhundredes Begyndelse de republikanske Former efterhaanden uddøde i Frankrig, og Alt her mere og mere nærmede sig den monarkiske Regjering, saa man det besynderlige Phænomen, at ogsaa de fleste ivrige Republikanere her efterhaanden bleve ivrige Bonapartister; blandt saadanne mindes jeg blandt andre Procurator Bjerring, som man under den franske Revolutions første Dage her kaldte den lille Marat, men som nu blev en af Napoleons meest entusiastiske Beundrere. Da Danmark tilsidst under den store Verdenskamp ved Omstændighedernes Magt blev nødt til at slutte sig til Frankrig, vedblev ogsaa Folket her, navnlig i Kjøbenhavn, at nære Sympathi for det franske Folk, uagtet de Savn og Lidelser, som Napoleons Continentalsystem paa lagde hele Europa, ikke følte mindst her i Danmark.

Forholdet til Frankrig havde naturligviis stedse Indflydelse paa Stemningen med Hensyn til den anden Verdensmagt England. Der havde hidtil i det Hele bestaaet et venskabeligt Forhold mellem det danske og engelske Folk, som begge vare søfarende og som gjensidigen trængte til hinandens Producter. Under Revolutionskrigen led imidlertid den danske Handel stedse mere og mere af de engelske Kapere og Krydsere, den Convoyering af Handelskibene, hvoraf man især efter Bernstorffs Død i Aaret 1797

benyttede sig, havde atter Rivninger tilfølgende, og da Danmark og Norge i Aaret 1800 ligesom Sverrig sluttede sig til den af Rusland fornyede bevæbnede Neutralitet, som England paa det kraftigste modsatte sig, fremkaldtes Angrebet paa Danmark og Slaget paa Rheden den 2den April 1801. Den herved opstaaede Krig var imidlertid af kort Varighed, og da man, som bemærket, i det Hele nærrede den Illusion, at vi mere vare at betragte som Seirende, end som Overvundne, fremkaldte den ingen varig fjendtlig Stemning mod England eller det engelske Folk. Det syntes endog, som om den engelske Regering i nogen Tid viste en større Moderation og Billighed mod de danske Handlende, England selv havde ogsaa en vis Fordeel af stundom at kunne benytte det neutrale danske Flag, paa den slesvigske Vestkyst og paa Helgoland havde det dengang store Forraad af Colonialvarer, som derfra efterhaanden kunde indsmugles paa Fastlandet. Man har derfor kunnet kalde de syv første Aar af dette Aarhundrede for de lykkeligste for Danmark, da det havde vidst at bevare sin Neutralitet, og Handelen i Danmark som i Norge blomstrede paa en Maade, som det ikke havde været Tilfælde siden den amerikanske Krig. Der var altsaa i denne Periode en meget gunstig Stemning i Danmark, navnlig i Kjøbenhavn, mod England og mod Alt, hvad engelsk var. Denne Stemning ophørte først efter Tilsitsfreden i Juli 1807. Uagtet de Vink og Advarsler, den danske Regjering havde modtaget fra Frankrig og fra England selv om Hensigten af de betydelige Rustninger baade af Flaade og Landtropper, som England umiddelbar efter Freden foretog sig, og uagtet de engelske Søofficerer paa den i Portsmouth forsamlede Flaade lode danske Søofficerer, som paa en Reise fra Vestindien besøgte de engelske Krigsskibe og der bleve beværtede, høre

aldeles umiskjendelige Ytringer om Englændernes forestaaende Komme, tog Regjeringen her dog aldeles ingen Notits deraf. En dansk Soofficeer har selv fortalt mig, at han saaledes ved en Frokost paa et engelsk Krigsskib drak et Glas med en engelsk Officeer, som ved denne Leilighed sagde: «Nu klinke vi her sammen, om en Maaned eller to ville vi ikke staae saa venlige ligeoverfor hinanden». Denne Officeer, mit Næstsødskendebarn, nuværende Commandeur Garde, ansaa det ligesom sine Kammerater for Pligt, at man strax efter Hjemkomsten meddelte Admiralitetet dette, men Admiralitetet gav kun en Advarsel mod at blande sig i Politiken, da Regjeringen havde sikke Meddelelser fra England, at der tilsigtedes ikke noget Fjendtligt mod Danmark¹⁾. Uagtet man, da den engelske Flaade ankom til Sundet med en betydelig Landmagt, maatte kunne indsee, at der ikke tilsigtedes noget Angreb mod de Franske i Tydskland, eftersom hele Nordtydskland nu var underkastet Frankrig, og at det altsaa nærmest maatte gjælde Danmark, forblev man dog her i sløv Uvirksomhed og lod kun Kronborgs Garnison og Besætningen paa Trekroners Batteri modtage nogen Forstærkning. Først Søndagen den 9de August, da man havde erfaret, at engelske Krigsskibe ogsaa havde lagt sig i Beltet, og at Sjælland saaledes var fuldstændig indesluttet, begyndte man at ængstes, og Dagen efter kom der fra Hovedkvarteret i Kiel Ordre til,

¹⁾ Den ovenstaaende Meddelelse er ikke fri for enkelte Unøjagtigheder. Den gjælder Corvetten Fylla, der efter i Vestindien ved Bøden at have mistet Chefen, Næstcommanderende og to andre ældre Officere hjemførtes af den daværende Secondlieutenant C. I. F. Hedemann. Det var ikke Portsmouth, men Deal, som denne paa Hjemfarten anløb, og det var ikke for den daværende, unge Secondlieutenant Garde, der dengang ogsaa gjorde Tjeneste paa Fylla, men for den daværende Secondlieutenant T. E. Rosenørn, der herfra var sendt ombord til det ved Deal liggende engelske Admiralskib, at en engelsk Officere ved et Glas Vin udtalte sig paa den anførte Maade. At Fyllas Chef ved Tilbagekomsten til Kjøbenhavn den 19de Juli meddeelte Admiralitetet, hvorledes han var bleven raadet til at skynde sig hjem, findes allerede andetsteds omtalt. F. S.

at Alt her skulde sættes i Forsvarsstand. Næste Dag ankom Kronprindsen selv ganske uventet til Kjøbenhavn, hvilket vakte en stor Glæde, som dog strax forsvandt, da hans Hensigt kun havde været at føre sin Fader bort, og han derfor allerede Dagen efter igjen forlod Kjøbenhavn. I en udstedet Proclamation kundgjorte han, at en Krig med England neppe kunde undgaaes, og opfordrede Kjøbenhavn, hvor han havde givet Commandanten i Citadellet, General Peyman, den øverste baade militaire og civile Autoritet, til tapper Modstand, indtil han saa sig istand til at bringe Armeen til Undsætning. Natten imellem 15de og 16de August skete da Landgangen ved Vebæk, efterat Dagen i Forveien en Deel af den engelske Flaade, som havde havt Station i Østersøen, ogsaa var naaet til Sundet. Allerede om Mandagen kunde man fra Volden høre Fyren af de danske fremskudte Poster og Englænderne ude paa Fælleden. Kjøbenhavn saa nu alle en Beleirings Rædsler imode med stor Spænding og Ængstelse. Mange forsynede sig, for saa vidt de kunde, med Fødevarer og andre Livsfornodenheder, da man tænkte en langvarig Beleiring mulig. Paa Bastionerne opstilledes Kanoner og baade Militairet og Borgerskabet samt Studenterne besatte Voldene og Stillinger udenfor Kjøbenhavn, saavidt dette var muligt. Det varede ikke længe, førend Englænderne trængte frem lige til Vesterbro og med deres Granater stak Tømmerpladsen i Brand, hvorefter da fra vor Side Bygningerne paa Vesterbro bleve afbrændte og nedrevne, for at de ikke skulde hindre Virkningen af Skytset fra Voldene. Der skete fra vor Side flere Udfald, hvorved der vistestapper Holdning, ligesom ogsaa vore Kanonbaade stundom heldigen beskjøde Fjenderne; men da Englænderne mere og mere befæstede sig paa Landsiden og der opførte flere Batterier, som mon-

teredes med svært Skyts, kunde Intet hindre det Bombardement, som begyndte Onsdagen den 2den September og med nogle Afbrydelser varede indtil om Løverdagen. Omtrent 300 Huse faldt ved denne Leilighed i Aske, ligesom ogsaa Frue Kirke, medens den nærliggende Petri Kirke kun blev meget stærkt beskadiget; af andre offentlige Bygninger, som ved denne Leilighed bleve afbrændte, kan især nævnes Universitetsbygningerne med Borchs Collegium og flere Professorgaarde. Hvormange Mennesker der her i Byen ved denne Leilighed omkom, er vel aldrig med fuldkommen Bestemthed oplyst, men naar man erindrer, hvorledes Granater og Brandraketter faldt i Tusindviis ned i Gaderne, kan man allerede slutte sig til, at Antallet af de Omkomne maa have været meget betydeligt. Farligst var Bombardementet om Dagen eller i den tidlige Aftenstund, da man ikke som om Natten kunde see Granater og Bomber glimte i Luften, men blot kunde høre deres Piben og Susen. En stor Deel af Kjøbenhavns Befolkning tyede ud paa Christianshavn, som hidtil ikke var bleven bombarderet, men da man havde Kundskab om, at Bombardementet, saafremt det skulde fortsættes, vilde udstrække sig ogsaa til Christianshavn, hvor man antog, at omtrent 30,000 af Kjøbenhavns Befolkning havde søgt Tilflugt, fandt Commandanten Peymann, efter en Raadførelse med de høieste militaire Befalingsmænd, flere høiere Embedsmænd og Medlemmer af Magistraten og Stadens 32 Mænd, det rettest at underkaste sig Englands Ultimatum og at udlevere Flaaden med Alt til den hørende, som opbevarede paa begge Holmene, til Englænderne, imod at disse forpligtede sig til efter sex Ugers Forløb at forlade Sjælland med deres hele Styrke og — med den danske Flaade. I de sex Uger skulde de holde Citadellet og baade Gammel- og Nyholm besatte.

Uagtet de nu strax med stor Iver arbeidede paa at sætte vor Flaade istand til at føres bort, og den sig nærmende Aarstid ogsaa maatte gjøre det sandsynligt, at de ikke vilde tænke paa at overvintre her i Sjælland, var der dog Mange, som ikke stolede paa deres Hensigter, og Flere beredte sig derfor til at forlade Kjøbenhavn. Jeg selv erhvervede mig her i Hovedkvarteret et engelsk Pas for at kunne begive mig over til min Familie i Fyen, men inden jeg kunde isærksætte denne Beslutning, erfarede jeg, at dette Pas vel kunde være gyldigt for en Rejse gennem Sjælland og mellem de engelske Krigsskibe i Beltet, men at Rejsende herfra Sjælland ikke bleve modtagne i Nyborg. Man henlevede altsaa disse sex Uger i en hoist urolig og nedtrykt Stemning i Kjøbenhavn; der hvor jeg boede, ikke langt fra Holmens Kanal¹⁾, kunde jeg om Aftenen og Morgenen høre den engelske Tappenstreg og Reveille paa Gammelholm. I Løbet af de sex Uger fik de engelske Militaire, saavel af Land- som Sømagten, Tilladelse til nu og da tropviis, dog altid ubevæbnede, at besøge Kjøbenhavn, og disse Besøg vare ikke til Skade for de Handlende her i Staden, som afsatte mange Varer til Englænderne, der betalte med Guld og Sølv og aldrig pruttede. De engelske Officerer, der ogsaa kom ind som Gjæster og besaae Staden, viste nu overhoved megen Humanitet og Hensynsfuldhed; flere af dem besøgte jævnlig det kongelige Bibliothek, der forøvrigt under hele Beleiringen var lukket for Publicum. Ogsaa her vare de meget forekommende, og nogle af dem yttrede for mig selv, at saa meget vi end kunde være misfornøiede med deres Nær-

---

¹⁾ Veiviseren for Aaret 1807 angiver (S. 521): E. C. Werlauff, anden Secretair ved det kgl. Bibliothek, Bjørnet af Squalder- og Læsegaden 295. F. S.

værelse iblandt os, vilde vi dog maaskee være bedre tjente med at have dem her som Fjender, end de Franske som Venner. Endelig var de sex Uger forløbne, og Englænderne holdt meget samvittighedsfuldt Capitulationen, for saa vidt de sidste af dem netop sex Uger efter denne forlode Kjøbenhavn og overgave Citadellet og begge Holmene, hvorpaa de afseilede med deres hele Magt. Da Capitulationen sluttedes den 7de September, og Danmark maatte afgive en Flaade, til hvilken saa mange hæderfulde Erindringer knyttede sig, var vistnok Stemningen i høi Grad nedtrykt, men da man i flere Uger havde udholdt det Piinlige ved en Indeslutning og havde i Løbet af tre eller fire Dage maattet see en stor Deel af Kjøbenhavn lagt i Aske og mangfoldige Mennesker omkomme, og da man maatte indsee, at en længere fortsat Modstand vilde have foranlediget en Storm, hvortil de Engelske allerede havde gjort Anstalt, og Stadens fuldstændige Ødelæggelse, fandt man sig dog i det Uundgaaelige, der havde befriet Staden fra en endnu haardere Skjæbne. Men da Englænderne havde rømmet Sjælland, og vore Tropper fra Holsteen med Kronprindsen efterhaanden ankom til Øen og til Kjøbenhavn, da man her begyndte at aande friere og at tænke paa at erstatte det lidte Tab, maatte naturligen den hele Begivenhed efterlade en høist fjendtlig og hadefuld Stemning mod det hele engelske Folk, ikke blot mod Regjeringen alene, uagtet man snart erfarede, at selv i det engelske Parlament flere Stemmer havde udtalt sig med Misbilligelse og Harmen om dette Angreb. Da vor Regjering ikke længe efter det engelske Overfald maatte indgaae en Alliance med Frankrig, var det ogsaa naturligt, at alle de, som hidtil havde interesseret sig varmt for Frankrig og for Napoleon, nu bleve dobbelt fjendtligsindede mod England. Dette lagde sig her paa flere Maader for Dagen.

Ingen vovede at tale Engelsk paa offentlige Steder, hvilket undertiden især voldte Amerikanerne megen Ulempe; jeg har selv seet amerikanske Søfolk blive kastede ud fra offentlige Beværtningssteder i Smaagaderne og mishandlede, uagtet de vedbleve at raabe: «I am an American man». Man turde her næsten ikke være bekendt at læse eller forstaae Engelsk, og i den nærmeste Tid efter Angrebet vare de engelske Sproglærere i stor Nød, da deres Elever forlode dem, hvilket dog snart ophørte, idet Krigen og især de mere og mere tiltagende Kaperier ofte gjorde det nødvendigt at tale og forhandle med Englændere og Amerikanere. Men jo mere man efterhaanden kom til at lide ved Savnet af saa mange Livsfornødenheder og mange Nydelser, som man var bleven vant til, og som nu maatte erstattes ved Surrogater, jo mere voxede ogsaa Hadet til Englænderne. Man indsaa dengang ikke, at Napoleons despotiske Forholdsregler og navnlig hans Continentalsystem i Grunden skadede os mere end Englænderne, og vist er det, at det Had, hvormed den nulevende Slægt betragter Tydskerne, ikke er saa stærkt, som det, hvormed man i hine syv Aar forfulgte Englænderne. Nu kan dog paa offentlige Steder og paa Gaden tales Tydsk, uden at Vedkommende derved udsætter sig for Fornærmelser, men dette var ikke Tilfældet dengang med dem, som talte Engelsk. Da vi i Begyndelsen af Aaret 1813 efter Napoleons Tilbagetog fra Rusland nærmede os England og søgte Fred med denne Magt, erklæredes reent ud af den engelske Regjering, at en Fred ikke var tænkelig uden paa Basis af Norges Afstaaelse til Sverrig, og derved blev naturligviis Hadet mod England endnu yderligere opflammet. Det var uden Tvivl efter en Fest, som den engelske Gesandt i Aaret 1815 gav her efter Slaget ved Waterloo, at den engelske Gesandts Hotel blev

molesteret og Vinduerne indslagne af Pøbelen¹⁾. Men efterhaanden hendøde dog denne Stemning, og jo mere man her begyndte at hæve sig og komme til Kræfter efter den lange og ødelæggende Krig, nærmede man sig ogsaa igjen mere og mere England, som et Land, der i mange Henseender stod os saa nær. Forglemmelsen af den svundne Tids Forurettelser og Fjendtlighed gik endog saa vidt, at Mange her fra Hovedstaden gjorde den under Krimkrigen i Kjøgebugt forsamlede engelske Flaade et Besøg — netop Dagen den 2den April²⁾.

Som Danmarks ældste Allierede kan Rusland ansees, men Kjøbenhavn har aldrig indsluttet noget russisk Element, Sprog, Religion og andre Hensyn adskille de to Nationer saa meget fra hinanden, at der naturligviis aldrig har kunnet være nogen nærmere Berørelse mellem begge Folk. Den indskrænkede sig for det meste kun til Besøg af russiske Krigsskibe, som passerede Sundet; under Krigen med Sverrig overvintrede ogsaa enkelte Gange russiske Eskadrer ved Kjøbenhavn, ved hvilken Leilighed da stundom en Deel af Mandskabet, især de Syge, kom til at opholde sig her i egne Barakker. Russernes Nærværelse ved alle saadanne Leiligheder imødesaaes med megen Længsel af Hovedstadens Handlende og af dem, der holdt Bevertningssteder, da de gjorde betydelige Indkjøb og ogsaa her solgte adskillige Varer, altid til Fordeel for Kjøbenhavnerne.

¹⁾ Den 6te Juli 1815 blev der i Anledning af Efterretningerne om Seiren ved Waterloo og de allierede Hærs Fremgang illumineret i Kjøbenhavn af alle herværende fremmede Ministre; uden for den engelske Minister Augustus John Foster, som havde været et af de Sendebud, der Aaret forud i Norge havde kundgjort de fire Stormagters Villie, og som her boede i Norgesgade Nr. 179, saaes ved samme Leilighed et Transparent, forestillende Modet ved La belle Alliance. Den udenfor samlede Mængde raabte „Leve Napoleon“ og Steenkast indstog Vinduerne, indtil Politiet foretog nogle Arrestationer. *F. S.*

²⁾ Det var den 2den April 1854, at det ommeldte Besøg gjordes paa nogle Dampskibe fra Kjøbenhavn, og om Besøgere paa Dampskibet Cimbria meldtes dengang (Fædrelandet. 1854. S. 314): „Sir Charles Napier hilsendes med „Hurra“ og „God save the Queen“ og kom ud paa Galleriet med blottet Hoved og takkede; paa Tilbageveien gjentoges samme Hilsen ved de Reste af Skibene.“ *F. S.*

Endnu bør omtales en fra alle de øvrige aldeles forskjellig Nationalitet, en fremmed Stamme, uagtet tildeels i Aarhundreder hørende til Kjøbenhavns stadige Befolkning og til dets skatteydende Borgere. Denne Deel af Befolkningen er da Jøderne, som lige til ind i nærværende Aarhundrede indtog en fra den nuværende aldeles forskjellig Stilling i Samfundet. Deres borgerlige og religiøse Stilling og deres Forhold til deres kristne Medborgere var omtrent det samme, som de hele det forrige Aarhundrede igjennem havde været. Lige til Aarhundredets Slutning kaldtes de i alle offentlige Anledninger «Jøder» eller N. N. «af den jødiske Nation»; Benævnelsen Mosaiter eller Medlem af den mosaiske Troesbekjendelse blev først vedtaget ind i nærværende Aarhundrede. I min Barndom og tidlige Ungdom vare Jøderne aldeles kjendelige fra Kristne, hvilket derimod som bekjendt ikke blot i vor Tid ikke er, men i lang Tid ikke har været Tilfældet. Mandfolkene gik alle med rund Paryk og trekantet Hat, de ældre som oftest med Skjæg, og Fruentimmerne maatte, naar de vare gifte, aldrig gaae med bart Haar eller Hoved. Deres religiøse Skikke iagttog de i Almindelighed med stor Strenghed. De Formuende iblandt dem havde som oftest en kristen Tjenestepige, der paa deres Helligdage kunde pudse Lysene, aabne Døre og modtage eller udgive de nødvendige Penge, da Jøderne paa deres Helligdage aldrig turde røre ved Penge; de, som ikke vare istand til selv at holde et kristent Tyende, havde gjerne Aftale med nogle af Husets kristne Tjenestefolk om, at disse i den omtalte Henseende skulde yde den fornødne Haandsrækning. Kun i Nødsfald forsømte de Synagogen, som lige til Branden 1795 var i Læderstræde. Kristne havde Tilladelse til at besøge Synagogen paa de almindelige Helligdage; jeg har selv i min Barndom ofte

været i den og med en vis Ærbødighed betragtet Overrabbineren med hans Sølvørs Kappe, lange Skjæg og høie Hue. Alle Mændene, endogsaa Drengborn, havde der bedækket Hoved; Kvinderne vare i et Slags tillukket Pulpitur oventil, men, om jeg ellers mindes ret, var det ikke dem tilladt at bivaane Gudstjenesten, før de bleve gifte. De havde flere Feste, som nu vel næsten ere glemte eller dog kun sjældent holdes strengt, saaledes Løvsalsfesten. Familier, hvis Boliger tillode det, havde Løvsale indrettede i Gaardene, hvor de ved denne Fest holdt deres Maaltider, hvor ogsaa de Jøder, som ikke havde Plads dertil hos dem selv, lode deres Mad bringe hen, og hvor de Fattige frit bispistes. I min Barndom har jeg ogsaa flere Gange været tilstede i en saadan Løvsal, udenfor de sædvanlige Maaltider, og er der bleven beværtet med de saakaldte Jodekager og Viin. Den saakaldte Hamansfest var ledsaget af et Slags Maskerade, ved hvilke Jøderne forklædte besøgte hverandre, og hvorved de ikke havde noget imod, at ogsaa Kristne maskerede indfandt sig, der da ligeledes bleve beværtede. Under et Tordenveir forsømte de ret orthodoxe Jøder ikke at aabne Vinduerne og at stille sig i disse, Mændene med Hatten paa Hovedet, Kvinderne iførte deres Høitidsdragt, Alt i Henhold til den gamle Forestilling i deres hellige Skrifter, at Messias engang skulde indfinde sig under Torden og Lynild; om det endog regnede saa stærkt, at Vandet strømmede ind ad Vinduerne, bleve dog Jøderne staaende der, saalænge Uveiret varede. Paa deres Sognedage spadserede de sjældent, men Løverdagaften efter Solens Nedgang saa man dem jævnlig paa den i hiin Tid almindelige Spadseregang i Rosenborg Have. Deres Bryllupper vare ledsagede med mange Ceremonier, ved hvilke Kristne dog ikke maatte være tilstede; man kunde høre Sangen igjennem et heelt Huus, naar et

saadant Bryllup fandt Sted i en af Etagerne. De iagttog strengt, at et Liig kun i nogle faa bestemte Dage maatte forblive i Huset¹⁾, i hvilken Tid der da bestandig holdtes Bøn og lød Sang. De havde dengang som nu deres særegne Liigvogn, skjønt den i min Barndom var langt simplere end den, der nu benyttes. Liigfølget var altid tilfods med Undtagelse af een eller flere Vogne, hvori nogle Koner bleve kjorte, som, naar det var Liget af en Kvinde, skulde vadske samme. Der iagttoges den i flere Henseender betydningsfulde Skik, at alle i Liigfølget havde Stok i Haanden, endogsaa Drengene, som Symbol paa, at Livet var en Vandring til Graven. Gjennem hele forrige Aarhundrede var Jødernes vigtigste eller eneste Næringsvei Handel enten i større Stil eller i den lavere, som kaldtes Skakkren. Paa enkelte Steder, f. Ex. i det før Branden eksisterende Høibrostræde og senere paa Hjørnet af Læderstræde og Høibroplads, saaes i Almindelighed Jøder, som falbøde enkelte Gjenstande af ringe Værdi, saasom Pidskebaand, Messinguhrnøgler og andet deslige samt gamle Klæder. Af Haandværker var vel Guldsmed-professionen det eneste, som enkelte Jøder lagde sig efter; det var først i Slutningen af Aarhundredet, at Jøderne ogsaa begyndte at drive andre Haandværk, navnlig Bogtrykkeri, og at der dannedes et Selskab her i Staden, som ved Præmier søgte at opmuntre kristne Haandværkere til at modtage jødiske Drengbørn som Lærlinger. Allerede i det forrige Aarhundrede havde man havt Exempler paa, at en eller anden rig og anseet Jøde erholdt Karakter af Agent, og i min første Ungdom mindes jeg en saadan, Stamfaderen for en endnu blomstrende jødisk Slægt, nemlig Henriques. Naar man omtalte Jødeagenten, da vidste Alle

¹⁾ Jøderne pleiede at begrave Ligene neppe 24 Timer efter Døden, indtil Placaten af 21de Mai 1811 bestemt foreskrev, at intet Liig maatte jordes paa Jødernes Kirkegaarde førend 3 Dage efter, at Dødsanmeldelsen var skeet. F. S.

og Enhver, at derved ingen andre forstodes end denne Henriques, da han var den eneste af sit Folk, som havde denne Titel. Han var i det Hele agtet som en meget retskaffen Mand og redelig Handlende; da et af hans Børn engang var bleven helbredet for en betydelig Øiensvagthed ved et Øienvand, uddeelte han dette efter den Tid stedse uden Betaling til Enhver, som maatte behøve det og som blot medbragte Flaske, hvorved han især i de fattige Classer erhvervede sig megen Popularitet. Ligesom man, naar Jødeagenten omtaltes, altid vidste, at derved betegnedes Henriques, saaledes kjendte man ogsaa under Betegnelsen Jødedoctoren ingen anden, end den gamle Dr. Meza, oprindelig en portugisisk Jøde født i Holland, men som allerede ikke mange Aar efter sin Ankomst til Danmark her antog den kristne Religion og blev døbt¹⁾; han kaldtes senere endnu bestandig Jødedoctoren, dels fordi han var den eneste Læge her, som havde været Jøde, dels vel ogsaa fordi han var Læge hos de fleste jødiske Familier. Han var en udmærket praktisk Læge og af en høist agtværdig Karakter; i hans hele Physiognomi kunde den jødiske Typus ikke miskjendes, men han adskilte sig i den Henseende fra sine tidligere Troesfæller, at han altid gik med den saakaldte Paryk med Pung, som aldrig de rette Jøder maatte bære. Som bekjendt var han Farfader til den i vor Tid saa bekjendte General Meza. Ligesom nu Jøderne fra Begyndelsen af dette Aarhundrede efterhaanden gik over fra Handelen ogsaa til andre Næringsveie, begyndte ogsaa paa samme Tid enkelte af dem at betræde den viden-

1) Salomon Theophilus de Meza, en af de indvandrede portugisiske Jøder, født i Amsterdam i Aaret 1727, kom allerede i Aaret 1753 hertil; i Aaret 1783 gik han over til den kristne Religion. Nathanson, Historisk Fremstilling af Jødernes Forhold og Stilling i Danmark, navnlig Kjøbenhavn. S. 92. F. S.

skabelige Bane. I mine første Studenteraar, og jeg kan vel sige længe før, havde man ikke Exempel paa, at nogen Jøde besøgte en lærd Skole, og endnu mindre paa, at han blev Student. Hvilken den første af saadanne var, kan jeg ikke heller med Bestemthed opgive¹⁾, men 1799 blev en Søn af den rige Grosserer Mariboe Student. Denne Søn, senere Etatsraad Steinfeldt, blev døbt, Jacobson derimod, der var født 1783, blev dimitteret til Universitetet 1802 og vandt et høit anseet Navn som Kirurg og Operateur, og tillige ved sine Indsigter i visse Dele af Zoologien, blev aldrig døbt, ligesom dette i en følgende Tid ei heller var Tilfældet med flere andre ansete jødiske Læger. Angaaende Jacobson kan endnu erindres, at Geheimeraad Malling selv har sagt mig, at det var Jacobson tilbudt at blive Professor ved Universitetet, dersom han vilde gaae over til Kristendommen, men at han havde afslaaet det, ligesom han ogsaa senere, da de nordiske Naturforsker møder begyndte, og det første af disse afholdtes i Christiania, paa Grund af sin Anseelse som Videnskabsmand, blev indbudet, uagtet dengang endnu Forbudet bestod imod Jødernes Op- hold i Norge, men han afslog at modtage Indbydelsen.

Kjøbenhavns Physiognomi var, hvad Bygningernes Ud- seende og Beskaffenhed samt det hele indre Politi angaaer, indtil langt ind i det nærværende Aarhundrede i enhver Henseende forskjellig fra, hvad det senere er blevet²⁾. Ved

---

¹⁾ Jacob Theophilus de Meza, født i Kjøbenhavn i Aaret 1756, Søn af den ovennævnte Læge og senere selv Stadsphysikus i Helsingør, blev den 24 April 1783 immatrikuleret ved Universitetet, ved hvilken Leilighed han endnu nævnes som „gentle et religione Judæus“; først længere hen i Aaret lod ogsaa han sig døbe. Smith og Bladt, Den danske Lægestand. Biogradske Efterretninger om danske Læger i det nærværende Aarhundrede. Fjerde Udg. 1872. S. 63. F. S.

²⁾ I Henseende til Boligernes indre Udstyrelse med Bohave, vare i min Barndom og tidlige Ungdom Gulvtæpper temmelig sjældne,

Ildebrandene i Aaret 1795 og i Aaret 1807 mistede Staden sine to største og ældste Kirker, Nikolai og Frue Kirke. Nikolai Kirke, der skrev sig fra den katholske Tid, hvorfra den endnu ved sin Tilintetgjørelse opbevarede mange Spor, var den største Kirke i Kjøbenhavn næst Vor Frue Kirke. Denne var især udmærket ved sit høie Taarn og Spiir, det var saa høit, at man i taaget Veir aldrig kunde see det øverste af Taarnet, som dannedes af tre Kroner, den ene over den anden, men naar man fra Kjøbenhavn reiste til Roskilde kunde man midt paa Veien, nemlig ved Roskilde Kro, paa engang see Fruetaarn og Spirene af Roskilde Domkirke. Taarnet var forsynet med flere Klokker, blandt hvilke en, som ringedes ved enkelte høitidelige Fester, havde en saadan Klang, at Gaden næsten forekom En at ryste, naar man gik forbi Taarnet. Uagtet Kirken allerede var brændt 1728, indsluttede den dog endnu flere gamle Gravmæler, som efter den første Brand igjen vare blevne opsatte, men efter Branden 1807 aldeles forsvandt. Begge disse Kirker vare omgivne af store Kirkegaarde. Nikolai Kirkegaard bevaredes endnu i mange Aar efter Branden,

---

selv i de mere velhavende Huse, Malerier og Kobberstik paa Væggene derimod hyppige; i de fleste nogenlunde velhavende Huse fandt man Malerier i Olliefarve af Familiens Medlemmer, i Særdeleshed af Manden og Hustruen. De saakaldte Skyggestykker vare dengang meget almindelige, i en senere Tid saaes de kun sjældent. Urtepotter i Vinduerne vare den Tid lige saa almindelige, som nu, men det forekommer mig, at der i Henseende til Blomsternes Valg fandt en Forskjel Sted: i min Ungdom saaes nemlig meest Gyldenlakker, Levkoier og Aurikler, hvilke, saavidt jeg veed, nu sjældnere forekomme, ligeledes Krusemynte og Ambra, der dengang fandtes hyppigen, især hos simplere Familier. Hos Lemmerne i Vartou saa man i Vinduerne næsten overalt Potttblomster, som kaldtes Balsaminer, hvilke næsten ikke saaes andetsteds, og derfor i Almindelighed kaldtes Vartousblomster.

uagtet der efter den ikke længer, som det paa de øvrige Kirkegaarde i Staden var Tilfældet, her blev begravet noget Liig. Der var Gjennemgang igjennem den, og den var næsten i sin hele oprindelige Stand indtil 1845, da den blev aldeles sløifet, og Pladsen indrettet til Slagterboder. Hvorlænge efter Branden 1807 Frue Kirkegaard endnu bevaredes, er jeg ikke i Stand til at erindre¹⁾, men en saadan omhyggelig Udgravning af denne Kirkegaard, som af Nikolai Kirkegaard og et saadant Eftersyn af de endnu forhaandenværende Levninger vides ikke at være bleven foretaget. Ved Ildebranden 1795 ødelagdes med Undtagelse af Nikolai Kirke ingen egentlige offentlige Bygninger; men i Aaret 1807 opbrændte foruden Frue Kirke Universitetsbygningen, Borchs Collegium, flere Professorgaarde og Frue latinske Skole, som dengang laa i Skindergade. Ved Ildebranden 1795 forsvandt hele Gader i Omegnen af Nikolai Kirke, navnlig de Gader, hvis Plads nu indtages af Høibroplads; 1807 tilintetgjordes ingen egentlige Gader, men vel et Stræde, som i Skindergaden fra Hjørnet af Vor Frue Skole strakte sig hen til det saakaldte Dyrkjøb. Begge Ildebrandene havde en væsentlig Indflydelse paa Byens Udseende, men medens efter den i Aaret 1795 mange Gader bleve udvidede, blev dette ikke Tilfældet efter Ildebranden 1807. Efter 1795 maatte ikke Bindingsværkshuse mere opføres, og efter 1807 blev det bestemt, at alle Hjørnegaarde skulde have brudte Hjørner. Før 1795 var det vel sjældent, at nogen Bygning havde en større Høide end tre Etager, men længere hen efter denne Tid og især efter 1807 bleve fire eller vel endog fem

¹⁾ Paa Frue Kirkegaard, der omgav Kirken paa alle Sider, fandt Begravelser endnu Sted indtil ind i Aaret 1811. Efter Kirkens Gjenopbyggelse blev Kirkegaarden sløifet og Frue Plads fik sin nuværende Brolægning. F. S.

Etager stedse hyppigere, skjønt der tillige var fastsat en vis Høide, som ingen Bygning maatte overstige. Før 1795 og næsten ligetil 1807 vare mange Bygninger i Stueetagen forsynede med Vinduesskodder, ligesom man ogsaa dengang paa mange Steder saa Kjælderskure, som nu kun sjældent bruges. Endnu i min Barndom vare mange Bygninger, foruden med en Klokke, forsynede med Dørhammer, i Særdeleshed Huse, men disse bleve efterhaanden forbudte, da det ikke kunde undgaaes, at derved de Omboendes Nattero blev forstyrret. Efter Branden 1795, da Landets Tilstand i det Hele var blomstrende og Handelen i en saa levende Gang, bleve de afbrændte Bygninger snart igjen opførte, skjønt der dog 1807 endnu henlaae ikke faa ubebyggede Grunde især ved Volden. Men efter Branden 1807 varede det derimod midt under Krigen længere, inden det Afbrændte igjen blev erstattet, skjøndt ikke stort over 300 Bygninger vare afbrændte¹⁾. Københavns Folkemængde var ikke heller indtil langt ind i det 18de Aarhundrede tiltaget saa meget, at Befolkningen jo, især som Bygningerne efterhaanden bleve høiere, kunde faae Plads indenfor Voldene, men efterhaanden skete det dog, at Flere og Flere toge bestandigt Ophold udenfor Portene. I et udstrakt Omfang er dette imidlertid først skeet i den nyere Tid, i min første Ungdom

---

¹⁾ En Indretning, som ved Københavns Udvidelse og den tiltagende Befolkning blev til stor Nytte, var Fodposten, en Efterligning af hvad der dengang bestod i andre store Stæder; den indførtes omtrent i Aaret 1807. Fodpostbudene gik til visse Tider af Dagen omkring i alle Gader og tilkjendegave dette ved at slaae paa en Gongon, hvad der i den første Tid gjorde en saadan Opsigt, at Budene stadig vare omringede af en Sværm af Gadedrenge og Lediggængere; siden afløstes Gongonen af en Klokke, og tilsidst afskaffedes ogsaa denne, da man maatte aflægge Brevene paa Fodpostens Contoir.

kan jeg kun mindes tre Familier, som baade Sommer og Vinter boede udenfor Porten, nemlig Rahbeks paa Bakkehuset, Conferentsraad Wormskjolds i Frederiksberg Allee og sammesteds tillige Deputeret i Rentekammeret Etatsraad Rothes.

En Forbedring, som Kjøbenhavns indre Udseende havde erholdt efter Ildebranden 1795, var, som anført, Gadernes større Brede, men i dem, og i Særdeleshed i de mindre befærdede Gader, var dog Brolægningen meget slet¹⁾. Lige til Udgangen af det forrige Aarhundrede fandtes ogsaa i Gaderne de saakaldte Afvisere eller Stene af omtrent een Alens Hoide tæt ved Rendestenen, vel for at hindre Vogne fra at kjøre ned i disse. Fra enhver Bygning blev Feieskarnet om Morgenen lagt ud midt paa Gaaden i Møddinger, hvorfra de længer hen paa Dagen bleve bortkjørte af de saakaldte Skarnvogne. Medens Møddingerne laae midt paa Gaden gjennemsøgte de af fattige Koner, som der opsamlede Klude, som de solgte til Papirmøller, og andre Gjenstande, af hvilke de kunde gjøre sig nogen Fortjeneste; deres Drengbørn saa man om Formiddagen drive en noget lignende Industri, idet de nemlig i Nærheden af de Fortouge, hvor Sælgekoner dreve Handel, gjennemsøgte Rendestenen med Hænderne for der muligen at opfiske enkelte tabte Skillinger. Man var i min Ungdom heller ikke omhyggelig for tidlig at rense Gaderne for Sneen, der undertiden henlaa ret længe, og naar der indfaldt vovelviis To og Frost, vare Gaderne paa mange Steder farlige at

¹⁾ Om den anfører Mandix (Danmarks Tilstand for omtrent tredsiendstyve Aar siden. Kjøbenhavn. 1830. S. 70.) „Efter den gamle Brolægningsmaade, saaledes som den endnu findes i nogle afsides Gader, var ingen saakaldte Trottoirs eller brede Stene paa begge Sider af Gaden for Fodgængere. De gamle Fortouge mellem Bygningerne og Rendestenerne ansaaes ikkun at være til Huusclerues egen Fornødenhed og tillod ingen synderlig bekvem Gangsti for Fodgængerne. For disse vare egentlig to almindelige, men dog i Forhold til de øvrige Gangstene noget større Stene jævnsides i Midten af Gaderne anbragte, af hvilke maatte viges for Vogne og for hinanden indbyrdes.“ *F. S.*

passere; jeg kan mindes, at Mange undertiden havde deres Fodtøi forsynet med Jernspidser for at undgaae at falde. De frosne Rendestenes Ophugning forsømtes ogsaa, og disse benyttedes jævnlig af Drengene til Glidebaner. I Vinteren 1813—14 faldt der en usædvanlig Mængde Sne, Frosten var saa streng, som vi i mange Aar ikke havde haft den, og da de trykkende Forhold under Krigen ikke tillode de Omkostninger, der vilde være forbundne med Sneens Bortskaffelse og Henflytning udenfor Portene, blev den i store Hobe samlet paa alle Byens Torve, hvor de kaldtes Batterier og benævnedes efter de paa den Tid ikke meget populære Adjutanter, saaledes Bülow's, Lindholm's, Oppen's, Römeling's og Fleres Batterier¹⁾.

Politiet var med Hensyn til selve Befolkningen dengang heller ikke meget strengt, medens dog Sæderne i det Hele vare langt raaere. Man saa hyppig Beskjenkede paa Gaden, som samlede Drengene og Pøbel omkring sig, og om Natten kunde man see dem blive af Vægtere transporterede paa Vægterstiger til Politikammeret. Slagsmaal fandt ofte Sted paa Gaden, saavel mellem Voxne som mellem Drengene, der ofte samlede Kredse omkring sig, som opmuntrede de Kæmpende til at gaae løs paa hinanden. Tiggeri paa offentlig Gade var forbudt, og for at hæmme dette havdes de saakaldte Stodderkonger, som gik omkring og greb dem, de havde truffet i Betleri, og førte dem til Politikammeret, som oftest under deres Modstand og Skrig, hvad der da ogsaa samlede mange Folk, der undertiden nødte Stodder-

---

¹⁾ En Uskik, som i mine yngre Dage fandt Sted, men er aldeles ophørt, var den, at Beboerne i Gaderne selv udstillede de saakaldte Sengelad, paa hvilke de bankede Sengeklæder, noget som især i de smallere Gader var til megen Ulempe.

kongen til at lade dem fare. Byen var i Slutningen af det forrige Aarhundrede og ind i nærværende vel endnu mere opfyldt med Hunde end nu, og i min tidlige Barndom mindes jeg, at Hundegalskab ikke var sjelden. Det var her ikke Skik som i de mindre Kjøbstæder, at der i Hundedagene udsattes Kar med Vand paa Gaden, for at Hundene ikke skulde lide Tørst; derimod gik paa denne Tid Natmandens Folk om i Byen for at dræbe alle løsgaaende Hunde; med Knipler slog de enhver løsgaaende Hund, men da det ikke altid lykkedes dem at dræbe Dyret, saa man disse ofte blodige og med udhængende Indvolde at slæbe sig bort; om Natmandens Folk samledes ved denne Leilighed almindelig en Hob Gadedrenge, der søgte at jage Hundene bort, saa snart de saae Folkene nærme sig. Denne barbariske Skik blev imidlertid afskaffet, og i dens Sted kjørte først Natmandens Folk om med lukkede Vogne, i hvilke de indsatte de løsgaaende Hunde, som de nu ved Slynger havde fanget paa Gaden; men heller ikke dette gik til uden mange Optøier, og ogsaa denne Skik blev derfor afskaffet og i dens Sted senere her ligesom i andre Lande indført den saakaldte Hundeskat. I min Ungdom var det heller ikke sjældent paa Gaderne at møde vanvittige Mennesker, som aldeles ikke enten forulempedes eller anholdtes; naturligviis vare de ikke heelt rasende, i hvilket Tilfælde de vilde være indsatte paa Ladegaarden. Saaledes mindes jeg at have seet en afskediget Søofficer, en Lieutenant Stibolt, iført en luslidt Uniform og hans trekantede Hat prydet med Kaalblade og andet lignende Grønt, og ude paa Toldboden mødte man jævnlig en afskediget Skibstøttermand, som ansaa sig selv for Keiser, og som af Drenge og Andre tituleredes Majestæt. En gammel Student Nordahl, en Søn af en meget fortjent og kundskabsrig Mand,

Justitsraad Nordahl, Præsident i Trondhjem, mødtes ligeledes stadig paa Gaderne, han talte bestandig med sig selv, bukkede for Enhver, som kom ham forbi, og indfandt sig ofte i Husene for at bede om Noget, talende uafadelig, men saa utydeligt og hurtigt, at Ingen kunde forstaae hans Mening.

Ligesom nu var vel Tyveri dengang den hyppigste Forbrydelse her i Kjøbenhavn, Overfald og Plyndring paa Gaden hørtes derimod sjældent, uagtet det her var et almindeligt Sagn, at paa en vis Tid af Aaret, uden Tvivl ikke længe efter Nytaar, naar Holmens Folk havde i nogle Uger Fritid, skulde man i visse Gader ikke være sikker for Overfald. Det var dog mere et blot Sagn end Noget, som virkelig indtraf, naar man sagde, at der ved saadanne Leiligheder sloges Begplaster paa Munden af Folk for at kunne plyndre dem. Men Straffen for Tyveri og andre Forbrydelser var ogsaa den Tid langt strengere end nu. I min Barndom saaes hyppigen Nogle gaae i den saakaldte spanske Kappe, et Slags rødmalet Tønde med Jernbeslag, som blev baaret af Delinkventen, undertiden efter Omstændighederne endogsaa med en Kobberhat paa Hovedet; bag paa denne spanske Kappe var befæstet en Seddel, paa hvilken i Korthed var angivet Forbrydelsen, der havde medført Straffen. Naar saaledes en Vægter havde sovet paa sin Post, — hvad der hyppig var Tilfældet, — eller en Vognmandskarl havde viist sig opsætsig mod Politiet, dømtes de til at gaae en vis Tid omkring i Gaderne paa denne Maade. Ved Ildebranden 1795 brændte dette Straffeinstrument med Raadhuset og blev siden ikke erstattet. Kvindfolk, som paa lignende Maader havde forseet sig mod den offentlige Orden, straffedes med Halsjern eller Gabestok. En saadan fandtes ved Gammelstrand, da det især var de her samlede Fiskerkjærlinger,

der gjorde sig fortjente til denne Straf, men ogsaa den er for mange Aar siden bleven afskaffet. For grove og hvad nu kaldes kvalificerede Tyverier, for Tyveri paa Landet af Heste, Kvæg eller Markredskaber, for forsøgt Brandstiftelse m. v., idømtes det saakaldte Fæstningsarbeide, og de dertil Dømte indsattes da i det saakaldte Stokhuus, hvorfra de dagligen udsendtes i forskjellige Hold for at arbejde paa Fæstningsværkerne, i Tøihuset og paa lignende offentlige Steder; man saa dem da hyppigen paa Gaden, mange i Følge, ledsagede og bevogtede af en saakaldet «Slavesergeant», som altid var forsynet med en ladet Pistol. «Slaverne» selv vare iførte graae Kjoler eller Frakker, og de, der vare uærlige, som de kaldtes, eller havde faaet Brændemærke, havde tillige røde Ærmer; efter deres Dom havde de Jern enten paa det ene eller paa begge Benene, og de, som gjentagende Gange havde gjort sig skyldige i Udbrud, havde tillige et Jernbind om Halsen. I de første Aar, jeg var ansat ved det store kongelige Bibliothek, indfandt i Middagsstunden, naar de paa Tøihuset arbejdende Slaver havde en fri Time, disse sig paa Trappen til Bibliotheket, hvor de tilbragte Tiden deels med at spise Noget deels med at spille Klink; man nænnede ikke at forjage disse Ulykkelige under denne deres kortvarige Frihed. Alle de, som saaledes idømtes Fæstningsarbeide, vare iforveien pidskede, nogle af dem ogsaa brændemærkede. Disse Executioner foretoges paa Halmtorvet ligefor Lavendelstræde, hvor da en Pæl blev opreist, hvortil de bleve bundne; undertiden blev ogsaa Kvindfolk her pidskede, som oftest for Rufferi, men brændemærkede bleve Kvinderne dog aldrig. Nede ved Langebro var det saakaldte Blaataarn, hvor der var Fængsel deels for alle Delinkventer fra Kjøbenhavns Amt, men ogsaa Fængsler, skjønt vel af bedre Beskaffen-

hed, for Hoffets underordnede Personale f. Ex. Løbere, Staldkarle og deslige, ja endogsaa for de kongelige Skuespillere og Skuespillerinder. Jeg har saaledes hørt, at i sin Tid Gjelstrup, Frydendahl med hans Kone og flere andre der havde været hensatte i kortere eller længere Tid, og den sidste af saadanne, som her hensad, var Dandserinden Madam Kretzmer¹⁾. Om Sommeraftener dreve de fattige Fanger her en egen Trafik, idet de fra deres Vinduer nedlode Snore med smaa Punge, hvori man da efter Tykke kunde lægge en Almisse, imedens de selv fra deres Fængsel sang gude-lige Sange. Da der for adskillige Aar siden blev besluttet at nedrive denne Bygning og anvende Pladsen til anden Brug, erindredes det af vedkommende Autoritet, at Christian IV's berømte Datter Leonora Ulfeld i mange Aar havde hensiddet som Fange i Blaataarn, og man antog derfor, at dette Fængsel kunde have en vis historisk Mærkværdighed, der kunde gjøre det mindre passende at nedrive det. Jeg blev i den Anledning tilskrevet, jeg mindes ikke om fra Magistraten eller et af Ministerierne, men jeg oplyste da, at det Blaataarn, i hvilket Grevinde Ulfeld havde været indspærret og som i sin Tid brugtes som Statsfængsel, havde været et Taarn i det gamle Slot, som havde existeret, før det ombyggedes af Frederik IV og siden aldeles ned-reves og gav Plads for Christiansborg under Christian VI. Navnet Blaataarn blev da overført til det nye Fængsel i Nærheden af Langebro. Benævnelserne havde det faaet af dets blaa Tag.

Blandt Kjøbenhavns Fornødenheder paa den Tid, som baade før og senere, kunne ogsaa henregnes de offentlige Steder, hvor man dagligen kunde erholde Middagsmad og

¹⁾ De her tilsigtede Idømmelser af eller Hensættelser til Blaataarnsstraffen omtales af Overskou, Den danske Skueplads IV, 467—468, 815. V, 136—138. F. S.

Aftensmad. De kaldtes dengang endnu ikke «Restaurationer», men med et beskednere Navn «Spisekvarterer»; de bedste af dem vare det saakaldte Schmidtske paa Hjørnet af Boldhuus- og Admiralgaden og det saakaldte Eisenske i Kirkestræde, begge, i Særdeleshed det førstnævnte, besøgte ikke blot af Studerende, Officerer og andre ugifte Personer, men tillige om Sommeren af Embedsmænd, hvis Familier laae paa Landet eller vare fraværende. Da jeg i Sommeren 1806 var kommen ud af Frederiks Hospital, begyndte jeg at søge min Middagsspise paa dette Sted; Abonnementspriis var dengang 6 Rigsdaler om Maaneden for to Retter Mad og samme Priis var uden Tvivl ogsaa den gjældende paa det Eisenske Spisekvarter. I de fleste Familier, saavel i Embedsmænds som i borgerlige, holdtes Middagsmaaltidet i Reglen imellem Kl. 12 og 1, Embedsforretninger trak nemlig dengang ikke saa langt ud over Middag som senere, og Haandværkere samt Handlende kunde for deres Folks Skyld ikke opsætte Maaltidet længere end til Kl. 12; ved festlige Leiligheder holdtes det naturligviis noget senere, men der var dog mange Familier, der strengt fulgte den gamle Skik og ikke vilde spise senere til Middag end mellem 1 og 2, saaledes blandt andre Rahbeks paa Bakkehuset. Paa Restaurationerne, der aabnedes Kl. 1, vare de Fleste færdige med deres Maaltid inden Kl. 3. Hvad Spisevarerne angik, forekommer det mig ikke, at nogen væsentlig Forandring er foregaaet siden min tidlige Ungdom, skjønt maaskee visse Fødemidler paa Grund af den tiltagende Luxus og af Havedyrkningens større Udvikling dengang vare sjeldnere end nu; saaledes mindes jeg aldrig i min Moders Huus, altsaa til mit 23de Aar, at have nydt Asparges, ligesom heller ikke Jordbær vare saa almindelige som nu; ogsaa Hummer saaes sjeldent paa Bordet, hyppigere derimod end nu Krabber. Dog kan jeg her

kun paaberaabe mig mine personlige Erindringer, da min Moders Kaar ikke tillode dyre Spiser. Jeg veed derfor heller ikke, om visse Fødevarer, som vi jævnlig fik, men som nu aldrig høres nævnte, kom paa vort Bord, fordi de vare meget billige. Vi fik nogle flade Fisk, som kaldtes Sletter og Skrubber; ogsaa hyppig de saakaldte Lageflynder med opstuede Gulerødder. Kaalrabi var dengang maaskee almindeligere end nu. Om Efteraaret, uden Tvivl i October, indtraf den saakaldte Slagtetid, da Slagtekvæg kunde forhandles udenfor Vesterport af Folk fra Landet, saavel som af Stadens egne Beboere. Slagtet Kvæg var da ophængt næsten udenfor enhver Bolig paa hele Vesterbro, og det var da almindeligt, at Familier anskaffede sig en eller flere Oxefjerdinger, af hvilke det Meste blev saltet eller røget til Vinterprovision.

Skjøndt Badning langtfra ikke i min Ungdom var en Nødvendighed i den Grad som nuomstunder, existerede der dog allerede fra de to sidste Decennier af det forrige Aarhundrede offentlige Badehuse ved Langebro. Disse vare imidlertid meget simpelt indrettede; der var ingen Adskillelse imellem de forskjellige Badekamre for Kjønnene, og man kunde saaledes i sit Badekammer høre Fruentimmer snakke og lee i et tilstødende. Svømning saa man heller ikke dengang saa hyppig som i en senere Tid, og Badehuse udenfor Byen kjendtes dengang neppe.

Fra Hovedstadens Physiognomi og indre Indretning og Tilstand vil jeg nu gaae over til efter min Erindring at beskrive Livet i Befolkningen fra Slutningen af det 18de og Begyndelsen af nuværende Aarhundrede. Det kan her ved ikke være upassende at gaae frem efter de forskjellige Epoker i Livet: Bryllup, Barnedaab, Confirmation og endelig Begravelse. Det var i min tidlige Ungdom ikke

almindeligt og ansaaes knap for sømmeligt at gjøre, hvad vi nu kalde stille Bryllupper. Sjeldent fandt disse ogsaa Sted i Kirkerne, næsten altid i Brudens Hjem, og sjeldent var Brylluppet indskrænket til een Dag; man talte jævnlig om første og anden Dags Bryllup. Ved begge fandt naturligviis større eller mindre Beværtning Sted efter Vedkommendes Leilighed. Alle nogenlunde anseelige Familier benyttede i den Anledning Bedemænd, som kjørte omkring og inviterede Gjæsterne. Det var dengang en almindelig Skik, at de nærliggende Huse bleve illuminerede, og i min Barndom hørte jeg omtale, at Frue Skoles Disciple stundom bleve tilsagte at synge ved disse Leiligheder, men selv har jeg aldrig været Vidne dertil. Barnedaaben foregik dengang ligeledes med større Høitidelighed end i vore Dage. Jeg kan erindre, at jeg i min Barndom ofte saa en Mand i fuld Pynt med Sko og Silkestrømper samt Hatten under Armen gaae omkring for at indbyde Faddere til sin Barndaab. Det var knap blandt de Fattigste dengang Skik, at Moderen selv bar sit Barn, dette ansaaes næsten for en Skam, skjønt det satte mange Fattige i stor Forlegenhed, naar de ikke kunde faae Nogen formaaet til at bære deres Barn over Daaben. Der var i min tidlige Ungdom da ofte en Dame her i Hovedstaden, som i den Henseende erhvervede sig megen Popularitet, det var en riig Enke, Fru Etatsraadinde Kløcker, som eiede den Gaard paa store Kjøbmagergade, der støder umiddelbart op til Trinitatis Kirke. Naar de Fattige ikke kunde formaae nogen af deres nærmere Bekjendte til at yde dem deres Tjeneste i denne Henseende, toge de deres Tilflugt til Fru Kløcker, som altid var villig dertil, og for hvem Bekostningen ogsaa var ringe, da hun selv holdt Hest og Vogn. Man antog, at hun enkelte Aar havde baaret over 100 Børn til Daaben. Efter

hendes Død har neppe nogen Anden i den Grad paataget sig denne Kjærlighedsgjærning, og det blev ogsaa unødvendigt, da det efterhaanden blev Skik og Brug, at Mødrene selv bare deres Børn. Det var dengang ikke heller almindeligt, at et Barn laa, som man kaldte det, længe, inden det blev døbt, og ogsaa Barnedaaben ledsagedes af Beværtninger efter forskjellig Maalestok. Fjorten til femten Aar efter Barne-daaben fulgte Confirmationen, hvorved Confirmanderne bleve saa meget pyntede og udstafferede, som Forældrenes Kaar tillode; alle uden Undtagelse bleve de mere eller mindre friserede, Drengene havde alle Pidsk i Haaret, og saavel disse som Pigerne vare bedækkede med Pudder. Confirmations-Søndagene var derfor en høist anstrengende Tid for Haarskærerne, som tidlig om Morgenen maatte begynde deres Forretning. Da Confirmandtinderne maatte forblive i deres Pynt indtil Kirketiden, kunde de ikke i Mellemtiden søge Hvile, og man sagde derfor, at Haarskærerne gik til de fattige eller til dem, af hvilke de kunde vente ringere Betaling om Natten, medens de derimod gik til de mere formuende henimod den Tid, da de skulde i Kirke. Dagen efter Confirmationen og flere Dage efter saa man de Confirmerede spadsere omkring paa Gaderne, især de ringere af dem, som, da de ofte havde maattet laane eller leie deres Pynt, stundom toge sig latterlige ud. I min Barndom og Ungdom var Rosenborg Have lukket om Vinteren, men den aabnedes altid Confirmations-Søndagen om Foraaret, og man kunde da der jævnlig møde Confirmander, som ogsaa paa disse Dage hyppigen gjorde Besøg paa Rundetaarn. Endelig besøgte især de Ringere iblandt dem et dengang bekjendt Forlystelsessted, nemlig den saakaldte Rabes Have ved Langebro, hvor der var Gynger, Kegelbaner og andre lignende Forlystelser. De mere velhavende

eller fornemme Confirmander fik ikke sjældent Æresvers i Aviserne, men saadanne Vers kom dog hyppigere efter Bryllupperne, hvilke den Tid altid anmeldtes i Adresseavisen under Rubrikken: «Copulerede». Begravelser foregik endelig ogsaa med langt større Høitidelighed end i vore Dage; hvad man nu kalder frivillige Følger, fandt dengang ikke Sted, men ogsaa til ethvert nogenlunde anseeligt Liigfølge indbødes af Bedemænd. I min Ungdom var det Skik, at de mere Velhavende lode sig begrave om Eftermiddagen, dog var dette ikke de egentlig Fornemme, det høiere Aristokrati blev begravet om Formiddagen eller Middagen; saaledes kan jeg erindre baade Bernstorfs Begravelse 1797 og Suhms 1798, der begge foregik i Middagsstunden. Det var især rige Borgere, Bryggere, Bagere og Kjøbmænd, der bleve begravede om Eftermiddagen, og ved den Leilighed ringede da som oftest Sangklokkerne i Vor Frue Kirke, indtil dette ophørte ved Branden 1807. Altid foregik Begravelsen fra Hjemmet; at lade Liget i Forveien henbringe i Kirken var endnu ikke kommet i Brug, derimod var det en Vedtægt eller maaskee endogsaa en Politibestemmelse, at Liig i Bygninger med en smal Opgang maatte Aftenen før Begravelsen nedbringes i Stueetagen, hvis Beboere forpligtedes til at modtage det. Saa længe et Liig henstod i en Etage hos en nogenlunde velhavende Familie, var altid hvide Sørgegardiner ophængte i Vinduerne. Som de øvrige for omtalte Familiefester var ogsaa Begravelsen ledsaget af Beværtning; Liigfølget beværtedes med Viin og Kage, og efter Hjemkomsten fra Kirkegaarden var det ikke sjældent, at der var anrettet et ordentlig Middagsbord for alle de Indbudne. Endnu ind i det nærværende Aarhundrede foretoges mange Begravelser indenfor Voldene paa Stadens Kirkegaarde, og det varede længe, inden at især

de mere Velhavende kunde bekvemme sig til at lade Liig begrave paa Assistentskirkegaarden, som man endnu i min Barndom pleiede at kalde «de Fattiges Kirkegaard»; det var først længere ind i nærværende Aarhundrede, at det blev befaleet, at alle Begravelser skulde finde Sted uden for Portene og ikke mere inden for Hovedstadens Volde¹⁾.

Dragten, saavel den mandlige som kvindelige, var i min tidlige Ungdom aldeles forskjellig fra den nuværende. Frakke var ikke dengang saa udelukkende en Dragt, som det er nu; man gik almindelig til daglig Brug, og naar Veiret var godt, i Kjole, og det var langt fra ikke dengang Skik, at al elegantere Paaklædning skulde være sort; man saa ofte Mænd i røde, brandgule eller blaae Kjoler; Skoe og Strømper vare almindelige, og alle gik med korte Beenklæder. Om Vinteren var det ikke sjældent, at især ældre Herrer gik med Muffe; saaledes erindrer jeg ofte at have mødt Hertugen af Augustenborg og ligeledes Professor Münter med denne Bekvemmelighed. Ældre Mænd, baade af høiere og ringere Stand, bare altid Paryk enten med en Pung i Nakken eller med en Pidsk; det første var især Tilfældet med de mere ansete. Hattene vare paa den Tid som oftest trekantede, de runde kom først senere i Brug, endogsaa Drengbørn bare trekantede Hatte, som jeg selv i min Barndom. De trekantede Hatte forsvandt imidlertid efterhaanden, tildeels

1) I Kirkerne selv maatte allerede fra Aaret 1805 intet nyt Gravsted indrettes, og ældre Familiebegravelser i dem maatte, naar Eierne ikke havde villet afstaae dem mod Vederlag af Plads paa Kirkegaarden, herefter kun benyttes paa de i Forordningen af 22de Februar 1805 og senere i Resolutionen af 1ste April 1851 fastsatte Vilkaar. Den sidstnævnte Resolution forbød ogsaa at nedsætte Liig paa de inden for Kjøbenhavns og Christianshavns Volde værende Kirkegaarde, og Forbudet skulde for de Kjøbenhavnske Kirkegaarde allerede træde i Kraft den 1ste Mai s. A.; for de Christianshavnske skete det først et Par Aar senere under Cholera-tiden, hvor der efter den 27de Juli 1853 ikke længere blev anvist nogen Plads til Begravelse paa Kirkegaarden ved Frelsers Kirke, og efter den 29de Juli ei længere paa Kirkegaarden ved Frederikskirken (Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger for 3die August 1853). F. S.

maaskee formedelst deres større Dyrhed; imidlertid beholdtes de dog længe af Geistlige og af de fornemme Stænder, men den Sidste, som jeg kan mindes at have benyttet og altid viist sig med trekantet Hat, var Professor T. C. Bruun. Det var først adskillige Aar ind i nærværende Aarhundrede, at de korte Beenklæder begyndte at vige Plads for de lange; det var vel især, efter at under den sidste Krig mod Napoleon de russiske Tropper vare komne til Tydskland, hvor Kosakkerne, som bekjendt, bare denne Dragt, hvorfor ogsaa disse lange Beenklæder i Begyndelsen kaldtes Kosakbeenklæder, ligesom de korte Støvler, som Englænderne havde brugt under det spanske Felttog, efter deres Anfører benævnedes Wellington-Støvler. En Dragt, som derimod kun holdt sig i kortere Tid, var de saakaldte Spencere, som egentlig kun var Livet af en Kjole, fra hvilket Skjødernes vare bortskaarne; Benævnelsen skal denne Dragt have faaet efter en fornem Englænder. En af de sidste, som jeg har seet benytte denne Dragt, var den gamle Etatsraad Schou, bekjendt ved Udgivelsen af de danske Forordninger. Med Skæg kunde paa den Tid Ingen have viist sig uden at faae Gadedrengene efter sig, og lige saa lidt kjendte man til den Skik at gaae med Briller paa Gaden; nu sees mange endog yngre Mennesker paa denne Maade udstyrede, medens jeg i min Ungdom ikke mindes at have seet nogen Student eller Andre vise sig med Briller offentlig. Tobaksrygning var paa den Tid ligesaa almindelig som nu, men aldrig uden for Husene; man mødte aldrig nogen med Tobakspibe i Munden uden Folk af de simpleste Classer. Cigarer kjendtes ikke før efter 1808, da Spanierne vare komne ind i Landet, og Cigarrygning ved disse blev udbredt her, ligesom Cigarerne samtidig ved de franske Tropper, som i flere Aar havde havt Ophold i Spanien, efterhaanden udbredtes

til Tydskland og saaledes ogsaa fra den Kant kom her ind i Landet.

Ogsaa Kvindedragten undergik i Slutningen af det forrige og ind i nærværende Aarhundrede mange Forandringer. I min Barndom og tidlige Ungdom brugte alle Fruentimmer Frisure; de som havde nogenlunde Raad dertil, lode sig hver Søndag frisere af en Haarskjærer, som satte Papirkrøller, eller som de kaldtes Papillotter, i Haaret og klemte disse sammen med et hedt Jern. Pudder brugtes dengang af alle saavel Mandfolk som Fruentimmer, og til ingensomhelst Festlighed kunde Nogen vise sig uden med denne Prydelse. I min Barndom gik de simplere Klasser af Borgerstanden og tillige Tjenestepiger om Søndagen altid med et Hovedtøi, som kaldtes »Sæt«, som var udstaffet med kunstige Blomster. De Fornemmere bare de saakaldte Turbaner eller Hatte enten af Straa eller Silketøi, men altid udstyrede med mange kunstige Blomster. Den hvide Farve var dengang mere almindelig ved Fruentimmerdragt, end den forekommer mig senere at være blevet, og Stoffet var dengang meget almindelig det saakaldte Sirts; Silketøi brugtes vel, men meest ved høitidelige Leiligheder og af mere velhavende. Kaaber brugtes vel i Almindelighed af alle Stænder, men altid korte, og udgjorde for Tjenestepiger altid deres Søndagsdragt; en anden Pynt, som senere er forsvundet, var den saakaldte Saloppe, der brugtes om Sommeren ligesom Kaaber om Vinteren. En Hovedbeklædning, som især bares af Tjenestepiger, var de saakaldte Kyser, sædvanlig af sort Floiel. De saakaldte Fiskebeensskjorter vare forsvundne længe før min Erindring, men derimod var det i min Ungdom en længe vedvarende Mode, at Livet i Fruentimmerkjoler var meget kort, saaledes at Nederdelen næsten begyndte under Armene. Fruentimmer af

enhver Stand gik dengang med Skoe, enten af Læder eller til Stads af Silketoi, ofte forsynede med Spænder, og i min Barndom havde disse Skoe altid høie Hæle, som medførte for Fruentimmer en trippende og undertiden besværlig Gang. En Tid lang var det dengang ogsaa Mode at klæde smaa Pigebørn i Bondedragt.

Forlystelser og Adspredelser vare langt færre end i vor Tid, og man var i denne Henseende langt nøisommere. Spadseregangene vare i det Hele de samme som nu. I Slutningen af det forrige Aarhundrede havde den saakaldte Philosophgang været en meget yndet Plads for Spadserende, men efter den saakaldte Philosophgangsfeide i det næstsidste Decennium af Aarhundredet blev den mere og mere forladt og blev tilsidst ikke besøgt af Andre, end Vartouslemmer og enkelte gamle nærboende Folk samt af Børn og Barnepiger. En anden i en vis Tid meget yndet Spadseretour afgav ogsaa Buegangene ved Christiansborg Slot, ligesom ogsaa Gangene paa Slottet selv, der aldrig vare ganske afspærrede. Især om Vinteren bleve de meget besøgte af Spadserende, men dette ophørte naturligviis efter Branden 1794, og uagtet Intet havde været til Hinder for at spadsere i Buegangene, bleve ogsaa disse dog nu mere og mere forladte; man søgte da mere og mere til Stadens Volde, hvor Spadseren imidlertid dengang ikke var saa fri, som den senere er bleven, da man dengang ikke maatte gaae uden paa selve Volden, ikke paa de høiere Gange ved Siden og endnu mindre paa Bastionerne, ligesom al Spadseren der var forbudt efter Tappestreg. En meget yndet Spadseretour afgav fremdeles ogsaa Kirsebærgangen imellem Langebro og Vesterport og imellem Vester- og Nørreport, men hertil maatte løses Tegn

hos Stadens Kommandantskab. Om Sommeren, naar Kirsebærrene vare blevne modne, patrouillerede her bestandig Soldater, som skulde hindre Plyndring af Træerne, da Frugten var en Indtægt for Commandanten. Den almindeligste Spadseretour indenfor Voldene var imidlertid Rosenborg Have, som i det forrige Aarhundrede lige indtil det næstsidste Decennium vel havde en dobbelt saa stor Omfang som nu, da den saakaldte Exerceerplads horte til Haven, ligesom ogsaa den nuværende Kronprindsessegade, hvis Anlæg jeg godt kan mindes. Haven selv var dengang endnu i den gamle franske Stil, og om Havens ældste Udseende kan man nu kun gjøre sig en Forestilling ved de to parallelle Gange, Cavaleergangen og Damegangen. De Springvand, som i det forrige Aarhundrede havde existeret i Haven, vare forsvundne for min Tid, men der fandtes hist og her Statuer af Leer eller Bronze, som nu forlængst ere borttagne; ligeledes fandtes der paa et Sted i Midten af Haven en lille rund Bygning med Trin op til, med gammeltdags Vinduer, i hvilken man kunde see anbragt nogle gamle Meubler; ogsaa den er for længe siden forsvunden, skjønt den vel havde fortjent at opbevares, dersom Sagnet fortalte rigtigt, at den skulde have været opført af Christian IV selv. Haven blev dengang besøgt langt mere end nu. Medens Herskaberne opholdt sig i Hovedstaden, besøgte ogsaa de den undertiden om Søndagen, og Cavaleergangen var da især om Søndagen lige saa opfyldt som i en senere Tid Frederiksberg Have. Om Søndageftermiddag og stundom ogsaa en Sogndag om Ugen opførtes her Regimentsmusik, og i min Barndom hørte jeg omtale, at der tidligere om Sommeren havde været mange Nattergale i Haven, men at disse forsvandt, dengang Exerceerpladsen var

bleven oprettet og her jævnlig fandt Exercits og Militair-musik Sted¹⁾).

Udenfor Hovedstadens Volde afgav i min Ungdom Assistentkirkegaarden en meget yndet Spadseretour, skjønt den stundom benyttedes paa en temmelig upassende Maade. Om Sommeren søgte nemlig om Aftenen mange Familier derud, som havde Fødevarer med sig, og man saa dem da udbrede en Dug paa en Liigsteen og der nyde deres Aftensmad med behørig Sopkener eller kold Punsch. Rimeligviis er dette senere bleven forbudt²⁾. Uden for Byen var i lang Tid Frederiksberghave dog den mest yndede og besøgte Plads for Spadserende, især medens Hoffet residerede paa Slottet. Om Søndag Eftermiddag pleiede Herskabet at roe igjennem Kanalerne til det saakaldte chinesiske Lysthuus eller en anden af de herværende Pavilloner, hvor de drak The, dette samlede altid en stor Mængde Mennesker paa Siden af Kanalerne, og Skildvagter havde Vanskelighed ved at afholde Folk fra at nedtræde Græsset; hvilket dog alle Tider fandt Sted uden nogen streng Behandling eller Tiltale. Til Vedligeholdelse af den indre Orden i Haven, eller hvad man kunde kalde dens Politi, hørte ogsaa, at der udenfor Indgangen var posteret en Mand, der skulde bortgjenne alle Hunde, som søgte at komme ind i Haven. Det var engang i Sommeren 1807, ikke længe før den engelske

¹⁾ Det var i Aaret 1787, at Rosenborg Have led den Medfart, at det store Lystkvarter ved Slottet blev forandret til Exerceerplads, Laurierhuset ombyggedes til Caserne og et langt Stykke ved Gothersgade indtoges til Exerceerhuus. De mange Nattergale, der tidligere fandtes her, omtales oftere i de vittelige, paa Universitetsbibliotheket opbevarede Datzbogs-optegnelser af Kaptain Peter Schönning, saaledes til Exempel under 20de Mai 1778: „Hørte om Aftenen i Rosenborg Have en Mængde Nattergale: hørte en, som sad paa samme Sted, som i Fjor, hvilken jeg kunde kjende paa en Slags liden Forandring, den havde i sit Slag i Trillen fremfor alle de andre, saa det synes, de søge og kan finde sine gamle Steder“.

F. S.

²⁾ Den 15de Februar 1805 blev i „Instruction, hvorefter Graverne ved Kirkegaardene udenfor Kjøbenhavns Nørreport skal rettes sls“, bl. A. fastsat: „Graverne maae ikke tillade, at enten Æde- eller Drikkevarer falholdes eller fortæres paa Kirkegaardene, eller at paa samme holdes Musik eller foretages Noget, som ligner Ljstighed“.

F. S.

Flaadens Ankomst hertil, at jeg der sidste Gang saa Christian VII. Hoffet kom fra det saakaldte Sveitserhuus, hvor der efter Middagstaftelet som sædvanlig var drukket Kaffe; han gik, foran sin Familie og det øvrige Hofpersonale, temmelig ene, og saa, som det forekom mig, mere forvildet og forstyrret ud, end han ellers pleiede, hvorfor ogsaa de mange tilstedeværende af Havens Besøgere trak sig tilbage; naar man hilste, nikkede han dog venligt, men med et underligt og forstyrret Smil. Paa Theatret har jeg ofte seet ham, og jeg mindes ogsaa endnu hans fine, ædle og i hans bedre Dage vistnok aandfulde Træk.

I min Barndom var for et kort Tidsrum ogsaa Søndermarken aabnet for Publicum. Her var foruden det norske Huus, som endnu eksisterer, ogsaa andre lignende Anlæg, blandt hvilke jeg mindes en Eremithytte, hvori en Figur af en Eremit henlaa paa en Løibænk; naar man traadte paa et Brædt udenfor Hytten, reiste Eremitten sig i Veiret. Det varede imidlertid vel neppe mere end een Sommer, at Søndermarken saaledes var aaben; da nemlig Publicum anrettede megen Skade, deels ved at afbrække Blomster og Grene, og deels ved at borttage de Conchylier, med hvilke et af Anlægene, om jeg mindes ret det saakaldte chinesiske Huus, var udstyret, blev den igjen lukket.

Af egentlige Folkeforlystelser fandt i min Barndom og tidlige Ungdom ikke mange Sted. Den barbariske Skik, som tidligere havde hersket paa Landet, paa Fastelavnsmandag at ophænge en levende Gaas ved Benene, indsmøre Halsen med Fedt, og derpaa ride forbi den og trække i den, indtil En fik Hovedet trukket af, hvorefter han da kaldtes Gaasekonge, var allerede før min Tid forbudt. Derimod fandt paa Fastelavnsmandag den ikke stort mindre grusomme Skik Sted at slaae Katten af Tonden.

Jeg mindes at have seet den ude i Sundby Kro paa Amager, hvor en Kat var ophængt i en Tønde mellem to Træer, og de unge Amagere rede forbi, og hver sloge med en Knippel et Slag paa Tønden, indtil denne endelig gik i Stykker, og Katten saaledes kunde slippe ud; Seirherren kaldtes da Kattede Konge, og jeg mindes, at han kom ind i Kroen og blev modtaget med Musik, og at der blev dandset omkring ham; men ogsaa dette er for mange Aar siden bleven forbudt, det blev siden kun den udstoppede Figur af en Kat, som slaaes af Tønden. Jeg mindes ikke, at nogen almindelig Forlystelse har fundet Sted paa denne Dag her i Kjøbenhavn, men da den var en Fridag for alle Haandværkere og Skoler, vare Gaderne paa denne Dag altid temmelig usikre, og Mange gik maskerede omkring, skjønt dette var forbudt. Paa den saakaldte Helligtrekongersdag var det almindeligt, at fattige Drengene udstafferede paa allehaande phantastiske Maader, gik omkring og viste sig, hvor det blev dem tilladt, i Husene, hvor de afsang en uden Tvivl gammel Sang om de hellige tre Konger og dandsede omkring i Værelset, undertiden accompanerede af en Floite*). Det var ogsaa den almindelige Skik, selv i de mere fornemme Kredse, »at narre Folk April«, eller den 1ste Dag i denne Maaned at indbilde dem en eller anden Ting, f. Ex. at der var Ildebrand eller Opløb paa Gaden eller deslige, naar de da saae derefter, kaldtes de Aprilsnar. Mange sendte deres Tjenestefolk omkring

---

* Ved en sjelden Leilighed saa man ellers i Hovedstadens Gader Folk i særegt Costume, nemlig efter et Chinaskibs Hjemkomst, Matroserne viste sig da klædte i Silketøier, stundom ogsaa i Tøier af Atlask; man mødte dem ikke sjældent flere kjørende i Karet med Musik enten til Dyrehaven eller andetsteds udenfor Portene, hvor de ilede med at tilsætte den hjembragte Fortjeneste.

med Breve til deres Bekjendte, hvori der paalagdes dem at vise Budet hen til et andet Sted, og saaledes maatte mange tilbringe en stor Deel af Dagen med at løbe, som det kaldtes, April eller vises April fra et Sted til et andet. Julen var, som den i Aarhundreder havde været og som den er endnu, den vigtigste og mest yndede af Aarets Fester, og hvor den høitideligholdtes i Familier fandt altid de saakaldte Julelege Sted, som uden Tvivl i den senere Tid for størstedelen ere forsvundne. Af disse Julelege mindes jeg især den saakaldte Forundringsstol, en af Selskabet maatte sætte sig midt paa Gulvet og en anden gik omkring og spurgte enhver af de Tilstedeværende, hvad han havde at bemærke ved den paa Forundringsstolen siddende; dette meddelte han da igjen denne Person, men nævnte blot, hvad der var yttret, ikke hvem der havde yttret det, naar han da kunde gjette, hvem der havde fremsat en vis Bemærkning om ham, kunde han reise sig, den Anden maatte da indtage hans Plads. Derimod mindes jeg ikke, at der i min Barndom eller tidlige Ungdom brugtes de nu saa almindelige Juletræer.

Til Forlystelser udenfor den huuslige Kreds henhørte allerede fra Aarene syttenhundrede nogle og halvfjerds især Clubberne. Den ældste af disse her i Staden var den saakaldte Dreyers Club, stiftet 1775; den var i sin Tid den meest ansete her, fordi saa mange litteraire Notabiliteter og betydende Embedsmænd her stadigen indfandt sig. Jeg blev Medlem af den, efterat jeg havde taget min Embedsexamen i Slutningen af Aaret 1802. Man sagde, at den dengang allerede havde overlevet sin egentlige Glandsperiode, dog saa jeg der Tode, Rahbek, Wadum og flere Mænd af Navn. Der spillede Billard og om Aftenen Kort. I flere Aar

efter at jeg var kommet i Clubben, var der stedse varm Aftenspiisning, men da efter Krigen Mange maatte indskrænke sig, fandt ogsaa varm Aftenspiisning kun Sted enkelte Dage om Ugen, Drikkevarer og Smørrebrød kunde dog altid erholdes, og om Aftenen var ogsaa Lokalet stedse indhyllet i en bestandig Damp af Tobak. Clubben var dengang i Læderstræde, hvor den eiede sit eget Huus, men den flyttede siden ned paa Kjøbmagergade i den saakaldte Fabricius's Gaard paa Hjørnet af Silkegaden. Clubbens Finantser kom i meget Forfald, da dens mangeaarige Kasserer ikke havde kunnet gjøre Regnskab for flere tusinde Rigsdaler, som han sad inde med. Da under Krigen med England de økonomiske Forhold mere og mere bleve saa trykkende saavel for Selskaber af dette Slags som for Private, gav dette Anledning til at Dreyers Club forenede sig med den saakaldte Fabricius's Club, hvis økonomiske Kaar ogsaa vare blevne mislige. Den blev herefter kaldt «den nye Forening»; senere sluttede igjen dette nye Selskab sig til en tredie Club, den saakaldte «Kongens Club», og det hele samlede Selskab beholdt nu dette sidste Navn. Omtrent lige aldrende med Dreyers Club var «det norske Selskab», saaledes kaldet, fordi det oprindeligen havde bestaaet næsten udelukkende af Nordmænd, men som i mine yngre Dage talte ligesaa mange Danske som Norske. Foruden de nævnte existerede fra det sidste Decenium af forrige Aarhundrede flere andre Clubber her i Staden, af hvilke adskillige dog allerede tidligere bleve ophævede; jeg kan saaledes erindre, at der var en Club, som benævnedes «den adelige», men de nærmere Omstændigheder ved denne, samt hvorlænge den har bestaaet, ved jeg Intet om. Den fornemste og anseligste Club var forøvrigt «Harmonien», der tillige var den dyreste Club, og meget streng med Hensyn til Optagelsen af sine Medlem-

mer; man sagde, at den rige Nathan David, Conferentsraad Davids Fader, erklærede det for et Savn i hans ellers saa lykkelige Liv, at han ikke kunde blive Medlem af Harmonien, da man der ikke vilde optage Medlemmer af hans Confession. I Dreyers Club var der dog enkelte Jøder, blandt hvilke den rige Grosserer Mariboe, som engang, da han havde havt en betydelig Handelsfordeel, en Aften trakterede med den saakaldte store Bolle. Clubben eiede en meget stor Punschebolle, forfærdiget i China og skjenket Selskabet af en Skibscapitain, dets Medlem, den henstod i en egen Kasse og maatte, naar den skulde fyldes, sættes tom paa Bordet og der modtage det varme Vand og de øvrige Ingredientser, og den Punsch, hvormed Mariboe ved den omtalte Leilighed trakterede, og som til den gamle Rum ogsaa havde modtaget forskjellige Flasker Madeira og Champagne, blev af de ældste Medlemmer erklæret for at være den kosteligste, man havde nydt. I denne Club var det en gammel Skik, som maaskee ikke fandt Sted i Stadens øvrige Clubber, at Kongens Fødselsdag festligholdtes ved Tale og Maaltid om Aftenen, mange ansete Mænd have ved denne Leilighed holdt Taler, som ere trykte, f. Ex. Rahbek, Thaarup, Ove Malling o. Fl. Efter Frederik VI's Død, og da Clubben efterhaanden opgav de fleste af sine gamle Traditioner, ophørte ogsaa disse Taler, selv holdt jeg en af de sidste i Aaret 1838.

En ny Slags Forlystelser begyndte kort efter nærværende Aarhundrede, nemlig Maskeraderne. Disse Forlystelser havde tidligere været temmelig almindelige, men vare komne i Vanrygte fra Aaret 1792, da Gustav III var bleven skudt paa en Maskerade, skjønt egentlig kun et Maskebal, hvor de Tilstedeværende bare Domino og Maske, men ingen egentlig Karakteerdragt. I Begyndelsen af Aarhundredet

fik Eieren af Hôtel d'Angleterre paa Kongens Nytorv, Rau, Privilegium paa at holde saadanne Maskerader. Hvorlænge disse bestode, mindes jeg ikke, men de ere formodentlig ophørte, dels formedelst Krigen, og især fordi Theatersekretair Bjørn, den berømte Dandserindes Mand, erholdt Privilegium paa at give offentlige Maskerader paa Hoftheatret, som besøgte af de Fornemme, af Corps diplomatique, ja endogsaa hyppig af Frederik VI selv.

I de sidste Decennier af forrige Aarhundrede stiftedes her i Staden flere Privattheatre, af hvilke det Borupske var det mest bekjendte, det vedvarede endnu langt ind i nærværende Aarhundrede, og er først for ikke mange mange Aar siden bleven ophævet. Sit Navn har det uden Tvivl faaet efter Selskabets Vert, ligesom Dreyers Club i sin Tid. Det har udentvivl existeret paa flere Steder her i Byen, engang har det saaledes været paa Hjørnet af Landemærket og lille Kjøbmagergade, men da jeg i min Ungdom enkelte Gange af et Medlem fik Billet dertil, var det paa Østergade, mulig i den saakaldte Efterslægtselskabets Gaard. Selskabet talte blandt sine Medlemmer mange litteraire Notabiliteter, blandt hvilke Rahbek var den mest fremtrædende, Fruentimmer fandtes ikke i Selskabet, men enkelte Medlemmer vare bekjendte ved deres Held i at udføre Kvinde-roller. Der fandtes i Selskabet mange theologiske Candidater, som, efter at de havde faaet geistlige Embeder, vedbleve stadigen at besøge det, skjønt de selvfølgelig da ikke længere deeltog i Forestillingerne. Saaledes saa jeg der Pavels, Liebenberg, Mynster o. fl. Blandt dem, jeg har seet der spille, mindes jeg ogsaa daværende Horer ved Frueskole, siden Rector, Nissen. Selskabets Medlemmer havde den særegne Skik, at de, naar de tilskreve hinanden, aldrig underskreve deres Navne, men blot deres Nummer som

Selskabsmedlemmer. Foruden dette var der ogsaa et Par andre Privattheatre, et som kaldtes Skindergadeselskabet, og et andet Selskabet i store Kongensgade, dog er jeg ikke vis paa, om det ikke har været eet og det samme, som har havt Locale i de to forskjellige Gader. Ogsaa disse Selskaber talte blandt sine Medlemmer mange tildeels ansete Embedsmænd, af hvilke nogle skulle have været meget udmærkede ved Udførelsen af enkelte Roller. Saaledes rostes den Cancellideputerede Conferentsraad Cold for sin Udførelse af ædle Fædres Roller, Kammeradvocaten Schönheyder skal have spilt Ulysses v. Ithaca meget fortrinlig, og Professor i Historie Kjerulf de holbergske Arver; men som den mest udmærkede af disse Privatskuespillere omtaltes dog Conferentsraad Holm ved Creditkassen for Huuseiere, især som den holbergske Jeronimus, og saavel Rahbek som min Svigerfader sagde, at de ikke havde seet Molières indbildte Syge paa vort eller noget andet Theater udført til større Fuldkommenhed end her af Holm. Disse Theatre ere længe før det Borupske blevne opløste, og synes i en senere Tid ikke at være blevne erstattede ved nye. Et eget saadant dramatisk Selskab var ogsaa det saakaldte «holsteinisch-dramatische Gesellschaft», hvor der spillede tyske Stykker. Jeg har aldrig bivaanet dette Selskabs Forestillinger, men hørte det omtale saavel fra Repertoirets som fra de Spillendes Side som af ringe Betydenhed¹⁾.

Ved det kongelige Theater, der i min Barndom og

¹⁾ Det var vistnok ogsaa især tyske Skuespil, der opførtes paa det saakaldte Militærtheater i den store Caserne ved Sølvgaden; om de egentlige Forestillinger, der her om Vinteren gaves af et dramatisk Selskab af militaire Liebhabere, og hvorved de forreste Bænke vare opfyldte af Stabsofficerer, Hofcavalerer og af mange Damer, gives adskillige Oplysninger i Skriftet: Acht Jahre in Dänemark, das Merkwürdigste aus meinem Leben. Von einem Ulmer. Ulm. 1852. Forfatteren, en Ulmer, som en af de danske Hververofficerer i Sydtyskland havde bragt i Tjenesten, meddelede i sine i Aaret 1813 nedskrevne Optegnelser overhoved ret livlige Træk af de kjøbenhavnske Garnisonsforhold i det forrige Aarhundredes Slutning.

første Ungdom havde saa mange udmærkede Kunstnere og Kunstnerinder, svarede Repertoiret til Tidsaanden. Da det var beregnet efter Publicums Smag, blev Theatret ogsaa meget godt besøgt. Indtil Slutningen af forrige Aarhundrede spillede i Reglen kun fire Dage om Ugen, ind i nærværende Aarhundrede skete det derimod hyppigere ogsaa om Søndagen. Indgangen aabnedes dengang Kl. 5 og Forestillingen begyndte Kl. 6. Der fandtes ligesom nu Parket og Parterre, af hvilke det sidste, skjønt det billigste, var det mest ansete, da herfra Tonen angaves i Henseende til Stykkernes og Spillet's Bedømmelse. Endnu i min tidlige Ungdom saa jeg flere Embedsmænd her i Parterret, saaledes Rahbek, Pram, Thaarup, Olufsen o. fl. Ved festlige Leiligheder, ved meget yndede Stykker og ved andre særlige Anledninger var det meget vanskeligt at erholde Billetter, og især ved Forestillingen af et nyt Stykke umiddelbart efter Kongens Fødselsdag, da Herskabet og alle de Fornemme indfandt sig, og der som oftest fremsagdes en i Dagens Anledning forfattet Prolog, var Trængselen meget stor. Man havde Exempel paa, at mange af de saakaldte Sjouere og andre simple Folk, allerede Aftenen iforveien, naar Stykket var endt, indfandt sig ved Indgangen til Theatret og tilbragte hele Natten udenfor dette, for at kunne være tilstede, naar Billetudsalget Kl. 10 Formiddag begyndte. Mange af dem forsynede sig i den Anledning med Proviant, og forbleve der ofte under Regn og Sne, som paa den Aarstid, paa den sidste eller næstsidste Dag af Januar Maaned, ikke sjældent indtraf. Naar Billetudsalget begyndte, opstod der en frygtelig Trængsel, ogsaa Slagsmaal imellem alle de i den Anledning Forsamlede, og der stod formelig en Røg og Damp af den forsamlede Mængde op i Luften; naar de kom ud af en anden Dor, saae Mange af dem ud som

kogte og havde iturevne Klæder; naturligviis forlangte de saa derefter en høi Betaling for deres Billetter, og 2 Rigsdaler for en Parterrebillet til 2 Mark var ikke sjeldent Prisen. Efterhaanden blev imidlertid den skandaleuse Skik afskaffet, Politiet opstillede alle de Lysthavende i Rækker, hvilke da efter deres Tour kom ind, men da Mange dog ikke derved kunde erholde Billetter, dreve de, som havde erholdt saadanne eller ved privat Bekjendtskab havde skaffet sig dem, fremdeles en formelig Handel med dem.

I andre store Stæder er det vel sædvanligt, at visse Dage medføre almindelige officielle Folkeforlystelser eller paa een Gang kunne deels betragtes som Folkeforlystelser og deels ogsaa have en vis historisk Erindring i Folge. Af saadanne have dog, saavidt jeg mindes, meget faa fundet Sted i Kjøbenhavn. I min Barndom samledes engang hver tredie Uge, jeg mindes ikke paa hvilken Dag, en stor Menne-skemasse paa Gammeltorv for at see Tallotteriet under Musik og anden Høitidelighed at blive trukket paa Raadhuset. Efter Trækningen bleve de fem udtrukne Nummere lagte i en Kasse og denne udkastet blandt Mængden, der sloges om den, ofte tilblods, da den, hvem det lykkedes at bemægtige sig Kassen og indbringe den paa Raadhuset, derfor erholdt en Douceur. Efter Raadhusets Brand blev Lotteriet, saavidt jeg mindes, trukket paa Charlottenborg, men hvorledes det der gik til, kan jeg ikke erindre, eller har jeg ikke været Vidne til. I den nyeste Tid henimod Tallotteriets Ophævelse skete Trækningen fra et Huus i Raadhuusstræde ligefor Vandkunsten, som tilbørte Tallotteriet. Den eneste Høitidelighed, der var at ansee som Levning fra en svunden Tid og fra en tidligere Forfatning, vare de saakaldte Herredage, da nemlig om Søndagen før den 1ste

Torsdag i Marts Maaned, hvor Høiesteret aabnedes under Kongens eget Forsæde, de kongelige Herolder med en Eskorte af Garden til Hest rede omkring og paa Stadens Torve samt uden for Høiesteretsassessorernes Boliger, uden for Overpræsidentens, Politidirecteurens, og flere høiere Embedsmænds Boliger oplæste den kongelige Kundgjørelse herom. Da denne Kongens Tilstedeværelse i Retten skrev sig fra den Tid for Souverainitetens Indførelse, da Kongen reiste omkring paa de saakaldte Herredage i Provindserne, hvor vigtige Retssager paadomtes, havde denne Ceremoni Benævnelsen af Herredage, som just ikke passede til den.

Naar Hovedstadens Befolkning i Sommermaanederne søgte ud fra Stadens Volde, var den saakaldte Dyrehave i Almindelighed eller Jægersborg Dyrehave gjerne Maalet, og Tourene dertil kaldtes Skovtoure eller Kildetoure. Det var dengang ikke sjældent, at Mange tilbragte St. Hans Nat ved Kilden. I Dyrehaven fandtes dengang mere end i en senere Tid mange Telte og forskjelligartede Forlystelser. Disse bestode i min tidlige Barndom næsten kun af Liniedansere, senere kom der Taskespillere og forskjellige Musikanter til. Politiet var dengang der ikke synderlig strengt, der fandtes i Dyrehaven ikke faa Bordeller eller Telte, som Bordelverterne der havde, og hvor de sminkede Fruentimmer hele Dagen stode udenfor. De som leiede sig Befordring til Dyrehaven benyttede dertil fornemmelig de saakaldte holstenske Vogne, hvis Sidestykker vare af Kurv, med tre eller fire Sæder. De kjørte enten gennem Ordrup eller ad Strandveien, og om Natten ved Hjemkomsten kjørte Kudskene omkap, hvorved ikke sjældent Skade anrettedes. Bønderne havde i en Uges Tid af den saakaldte Kildetid Tilladelse at befordre Folk til Dyrehaven med deres saakaldte Kildevogne. Disse Skovtoure eller Kildetoure ansaaes dengang næsten

for en Nødvendighed. Mange Familier afknappede sig deres Fornødenheder før eller efter, for een eller flere Dage saaledes at kunne deeltage i denne Forlystelse, og man paastod, at Assistentshuset aldrig var stærkere besøgt, end netop paa den Tid. Foruden Dyrehaven var der endnu et andet Sted, som hyppigen besøgte, dog meest af de mere velhavende Classer, det var nemlig Dronninggaards Have, hvortil der dog maatte søges Adgangsbillet paa Eierens, Etatsraad de Conincks Contoir, men som ikke kostede noget. Af Beværtningssteder vare dengang som i en senere Tid de meest bekjendte: Bellevue, Ermelund, Fortunen og Klampenborg, som dog alle meest besøgte af de mere Velhavende eller af Tilreisende. Charlottenlund var indtil 1807 ikke saa meget besøgt af Kjøbenhavnerne, som det senere blev, kun om Sommeren i den saakaldte Nøddetid søgte man, ligesom til Bagsvær, ogsaa derud for at plukke Nodder. Men efter Krigen 1807, da Mange af den simplere Borgerstand begyndte at indskrænke sig, søgte man især om Søndagen til Fods ud til Charlottenlund, og uden Tvivl var det fra denne Tid, at der her anbragtes Telte og indrettedes Beværtningssteder; naar Veiret om Søndagen var godt, kunde man see Folk i Mængde strømme dertil ud af Nørreport, Familier med Barnevogne og Kurve, hvori de havde Fødevarer til Aftensmaaltid. Med Krigens Ophør 1814 synes disse Toure ingensinde at være ophørte, dels paa Grund af Stedets nærmere Beliggenhed, dels af Vané, og fordi der nu var bleven aabnet Leilighed til der at erholde Forfriskninger.

Hoffet havde i min tidlige Ungdom et ganske andet Physiognomi, end det senere erholdt. Jeg mindes, at om Vinteren, naar der var godt Kaneføre, kjørte Herskabet flere Gange om Aftenen i Kaner ud af Porten, hvorved Forridere havde Fakler, og stundom kjørte der foran en lang lav

Vogn, hvori Gardens Hoboister musicerede. Touren gik formodentlig altid til Eremitagen, men efter Krigen 1807 mærkedes ikke mere til denne Hofforlystelse. Foruden de jævnlige Hoffester med Cour, Baller og deslige var der egentlig kun een, hvori flere af Hovedstadens Indbyggere end de som egentlig havde Adgang til Hoffet, kunde deeltage; dette var det saakaldte Bal paré, som altid fandt Sted et Par Dage efter Kongens Fødselsdag. Efter Christiansborgs Brand 1794 fandt disse Balparéer Sted i det kongelige Theater, hvor da alle Bænkene af Parterret bleve udflyttede, og Gulvet blev opskruet; naar Bal paré fandt Sted Dagen efter en Theaterforestilling, maatte Haandværksfolkene indfinde sig umiddelbart efter Stykkets Slutning, for at Alt kunde være færdig til næste Dag. Ballet holdtes da her, men Beværtningen fandt Sted i det nærliggende Gjethuus, hvortil der var en Indgang fra Theatret; Beværtningen var da ogsaa kun koldt Kjøkken og dertil hørende Drikkevarer. Til disse Balparéer uddeelttes til de forskjellige Autoriteter Adgangskort til videre Fordeling. Ogsaa Universitetet erholdt saadanne til Fordeling mellem de Studerende; denne besorgedes af Universitetets Rector, til hvem man maatte henvende sig. Naturligviis kunde dog ikke mange saadanne Adgangskort tilfalde Universitetet, da flere andre Classer, saasom de Militaire og de tre første Rangclasser, først maatte forsynes, men da herved ogsaa altid var forbundet en Udgift, idet man maatte møde med Silke-domino, hvide Silkestrømper og Skoe med Spænder samt trekantet Hat, var der heller ikke mange Studerende, som fristedes til at deeltage i denne Forlystelse. Efter Kongens Fødselsdag 1801 under Professor Todes Rectorat fik og jeg engang Adgang til et saadant Bal, og Tode erklærede da selv, at han ikke havde Vanskelighed i denne Henseende,

da meget Faa havde meldte sig om Billetter. Ved denne Leilighed saa jeg Christian VII dandse, og man lagde især Mærke til den Grace, hvormed han, skjönt sindssvag, kunde optræde i den saakaldte Menuetdands, som vel senere er aldeles gaaet af Brug¹⁾.

Theatret besøgte dengang hyppigere af Herskabet, end i en senere Tid var Tilfældet. Der var visse Dage om Ugen, da Herskabet indfandt sig, og dette anmeldtes da altid i Aviserne; naar de kongelige Vogne ankom til Theaterbygningen, gaves Signal, og i det Øieblik, da de Kongelige, Christian VII altid forrest, indtraadte i Logen, begyndte Orkestret Ouverturen. Der blev aldrig applauderet, førend der fra den kongelige Loge var gjort Begyndelsen, og det var som oftest Christian VII selv, fra hvem dette udgik, idet han tillige med synlig Opmærksomhed fulgte Spillet, hvorunder han undertiden, som man tydelig kunde see, talte med sig selv. Som Kronprinds var Frederik VI i Almindelighed ogsaa tilstede ved Forestillingerne, skjönt disse ikke syntes synderlig at interessere ham. Da jeg i Aaret 1838 overbragte ham den første Udgave af mine Antegnelser til Holbergs Lystspil, yttrede han dog, at han tidligere med megen Fornøielse havde seet disse Stykker opførte, og nævnede blandt dem, som især havde behaget ham, den politiske Kandestøber, Barselstuen og Geert Westphaler, men, tilføiede han, «nu faaer jeg dem aldrig at see, thi mine Døttre holde ikke af at see dem».

Om de regelmæssige Tafler, der fandt Sted under Christian VII og i Frederik VI's første Regjeringsaar, kan jeg Intet meddele; det sagdes, at de under Krigen 1807-14 vare meget tarve-

¹⁾ Paa disse Balparéer fandt ogsaa de ellers forbudte Hazardspil Sted, hvorved en eller anden høi Militair i Almindelighed holdt Bank.

lige, og om jeg mindes ret, at der tildeels serveredes med Øl i Stedet for Viin. Under de ti sidste Aar af Frederik VI's Levetid gaves i Almindelighed to Tafler om Ugen. De Tilstedeværendes Antal ved disse oversteg ikke meget fyrretyve, iberegnet Herskabet med dets fornemste Hofbetjente af begge Kjøen, nogle Ministre samt Enkelte af de tre første Rangklasser, som særlig bleve indbudne. Det var foreskrevet, at man maatte indfinde sig med Skoe og Silkestrømper, hine enten med forgyldte eller med anløbne Spænder, eftersom der enten fandt Hofsorg Sted eller ikke, ligeledes med trekantet Hat. Baade Kongen og Dronningen talte med de Tilstedeværende, især med dem, som ikke horte til deres daglige Omgivelser. Taflet var iøvrigt temmelig tarveligt; det almindelige Antal Retter var otte foruden Dessert; ved hver Couvert stod en Caraffe med Rødviin, som altid blev ombyttet med en ny, naar den var uddrukket, tillige et Glas, hvori serveredes enten Madeira eller Portviin, og som ligeledes stedse suppleredes; Champagne gaves ikke ved disse almindelige Tafler, men man talte ugeneert med sine Naboer, og det optoges ikke ilde, naar man stak noget af Desserten i Lommen; naar Nogen af Beskedenhed undlod dette, erindrede en eller anden af Hoffets Nærmeste Vedkommende om, at de aldeles ikke skulde tage i Betænkning at tage noget saadant Lækkeri hjem til Familien. Bevertningen fremskyndedes paa ingen Maade, saa at endog saadanne, som havde en stærk Appetit, godt kunde blive forsynede. Ingen spiiste og drak mindre end Kongen selv. Frederik VI var, som bekjendt, meget noisom med Hensyn til Bordets Nydelser, flere Retter gik han forbi, og han drak kun et Glas Rødviin, som han spædte med Vand, saa at man tilsidst næsten ikke kunde see Spor af Viin. Efter Taflet, som almindelig varede ikke fuldt to Timer, serve-

redes med Kaffe, hvorefter Herskabet i en kort Tid underholdt sig med nogle af de Tilstedeværende og derpaa trak sig tilbage. Større Luxus og Elegants fandtes ved Christian VIII's Tafler. Disse fandt vel ikke regelmæssig Sted to Gange om Ugen, men til dem vare igjen langt Flere indbudne, og det ikke blot af de fornemmere Classer, men ogsaa Enkelte, som Kongen i en eller anden Henseende vilde udmærke, i Særdeleshed Videnskabsmænd og Kunstnere, undertiden ogsaa en eller anden betydende Fremmed, som besøgte Kjøbenhavn. Her var heller ikke Costumet saa strengt, som under Frederik VI, man indfandt sig med Støvler og rund Hat, men naturligviis Alle, der ikke havde Uniform, i sorte Klæder. Der gaves flere Retter end i Frederik VI's Tid; Strasburger-Posteier, Bøhmiske Fasaner og Østers fandtes næsten altid, og ved hver Couvert stode 6 à 7 Glas til forskjellige Vine, blandt hvilke aldrig savnedes Champagne, lige som der desuden særskilt ombares fine Vine i smaa Glas. Ved disse Tafler fandt altid Taffelmusik Sted, som aldeles ikke brugtes ved Frederik VI's Tafler. Tonen var forøvrigt her lige saa ugenert og kunde saa meget lettere være det, som der var mange Flere tilstede, og Mange altsaa vare langt borte fra de Kongelige. Disse Tafler holdtes under Christian VIII altid paa Amalienoorg, med Undtagelse af det Taffel, som gaves den Dag, Kongen havde aabnet Høiesteret, da Taffelet holdtes paa Christianborg Slot, ved hvilken Leilighed Tafflet især var meget brillant; der var nemlig ved denne Leilighed altid forskrevet Vildsvinehoveder fra Lauenburg, lige som der ogsaa serveredes med den, mere end 200 Aar gamle Rhinskviin fra Rosenborg. Tilstedeværelsen under Retten var ellers meget besværende for Mange, da her Ingen sad uden Kongen, Kronprindsen og Rettens Assessorer, alle Andre, baade

Gamle og Unge, maatte staae, undertiden i et Par Timer, skjønt man altid sørgede for til den Dag at vælge en Sag, som snart kunde blive afgjort. Ved Enden af Salen var opstillet en Commando af Livvagtens Underofficerer som Drabanter, men da disse saaledes i flere Timer havde maattet staae ubevægelige, var det ikke sjældent, at Enkelte af dem fik ondt og maatte bringes ud. Efter Rettens Slutning gik de Forsamlede op paa Slottet og maatte her tilbringe endnu et Par Timer, inden man kom til Taffet. Denne Fest havde altsaa meget trættende ved sig, hvorfor ogsaa Mange, som vare tilsagte eller efter deres Rang kunde indfinde sig her, udebleve. Ved denne Leilighed var det ogsaa foreskrevet, at Alle, som ikke havde Uniform, maatte vise sig i Galla-drugt med Kaarde ved Siden og Chapeaubas. Efter Christian VIII's Død fandt denne Fest, som bekjendt, kun Sted i to Aar, 1848 og 49, da efter Vedtagelsen af Grundloven af 5te Juni 1849 Kongen ikke længere beholdt den ham efter Kongeloven tilkommende Magt som Overdommer, men alle Retssagers sidste Afgjørelse udelukkende lagdes i Høiesterets Haand. Efter Frederik VI's Død gav ogsaa Enkedronningen undertiden Tafler paa Frederiksberg Slot. Antallet af de hertil Indbudte var omtrent ligesom under Frederik VI, og Anretningen svarede dertil. Frederik VII gav ikke regelmæssige Tafler som Frederik VI, men jævnlig ved særegne Leiligheder, t. Ex. i Anledning af fremmede Fyrsters Besøg, meget store og pragtfulde Tafler, der da holdtes i Christiansborgs Riddersal; man anslog ved saadanne Antallet af de i Riddersalen og i de tilstødende Værelser, hvori man samlede, tændte Lys omtrent til 800. Der gaves flere Retter og mange Slags Vine, altid Champagne, og under Taffet opførtes stedse Musik; ved hver Couvert var lagt en Spiseseddel paa Fransk, hvorpaa tillige

Fortegnelse over de Vine, hvormed serveredes, lige som ogsaa en Seddel med Angivelse af de Musiknumere, som opførtes. Tonen var her i det Hele meget fri, og ikke sjældent lod Kongen en eller anden af de Tilstedeværende ved en Løber tilsige, at han vilde drikke et Glas med ham, hvorefter da Vedkommende reiste sig og med et Buk tømte Glasset. Der var undertiden det særegne ved disse Tafler, at ingen Damer vare tilstede. Et Slags Hofforlystelser fandt hyppig Sted under Christian VIII's Regjering, som ikke kjendtes enten under Frederik VI eller Frederik VII, nemlig Aften-soiréer eller Concerter, der jævnlig gaves om Vinteren, undertiden engang hver anden eller tredie Uge; naar en fremmed Virtuos havde indfundet sig her, tilsagdes han altid ved en saadan Leilighed. Disse Soiréer holdtes paa Amalienborg i Kongens Palais, og de Tilsagtes Antal var som oftest over 200, heraf fulgte, at Trængselen og Heden i den Sal, hvori den største Deel forsamlede sig, var trykkende; under Concerten indfandt sig imidlertid en stor Deel i den Sal, hvori Concerten holdtes, hvorved de andre Sale bleve tomme og derved bekvemmere. Disse Soiréer vare i det Hele ret behagelige, man traf Bekjendte, man kunde høre Musiken fra de tilstødende Sale, og bevægede sig her aldeles ugeneret. Inden Concerten begyndte, serveredes med Thee, men en egentlig Servering fandt ikke Sted før efter Concertens Slutning omtrent Kl. 11; den bestod i kold Anretning med forskjellige Drikke og nødes af de Tilstedeværende staaende. Under Concerten vare i et af de tilstødende Værelser Spilleborde opstillede, dog sjældent flere end tre eller fire, hvor Prindserne, nogle udenlandske Ministre, af hvilke de Fleste altid tilsagdes ved denne Leilighed, samt enkelte af Hoffet og andre hoitstaaende Personer fik deres Parti.

I Slutningen af det forrige Aarhundrede og længere ind i det nærværende gjordes ikke saameget for Udbredelse af almindelig Dannelse blandt de forskjellige Stænder og Kjøen, som i en nyere Tid er bleven Tilfældet. Der holdtes ikke som nu populære Forelæsninger, bestemte for Personer af begge Kjøen; af populære Forelæsninger mindes jeg kun de forhen omtalte af Steffens, samt i Begyndelsen af dette Aarhundrede Forelæsninger over visse Dele af Philosophien af Treschow, men ved ingen af disse vare Fruentimmer tilstede; nogle af dette Kjøen bivaanede derimod de meget interessante Forelæsninger, som i de første Aar af Aarhundredet den berømte Phrenolog Dr. Gall her holdt paa Tydsk, og som fandt et stort Auditorium, skjønt de naturligviis bleve betalte. Almindelig Dannelse og litterair Underholdning skaffedes altsaa meest ved periodiske Skrifter og ved særskilte Bøger, men den periodiske Litteratur, eller hvad man nu almindelig kalder Pressen, havde i hiin Tid hverken den Udstrækning eller Betydning som nu. I min tidlige Ungdom, i Slutningen af det forrige Aarhundrede, eksisterede egentlig kun 3 à 4 Dagblade her i Kjøbenhavn. To af dem skreve sig allerede fra Aarhundredets Midte, nemlig «Adresseavisen» og «den Berlingske Tidende». Adresseavisen udkom fire Gange om Ugen og indeholdt ligesom nu Bekjendtgjørelser om, hvad Stadens Beboere nødvendig maatte have Kundskab om, dog fandtes der i den Tid ogsaa enkelte Rubriker, som nu savnes; der anmeldtes nemlig jævnlig under Rubriken «Copulerede» de indgaaede Ægteskaber¹⁾, der fandtes en stadig Rubrik for Gjeldsadvarseler, og Rubriken «Undvigte» var meget vidtløftig, — især hvad Militairet angik. Ogsaa indeholdt Avisen jævnlig Vers enten

¹⁾ Rubriken er i det sidste Decennium gjenoptaget i flere kjøbenhavnske Blade.
F. S.

over Afdøde eller i Anledning af Bryllupper; man finder saaledes i sin Tid Vers af Ewald selv allerførst trykte i Adresseavisen, og senere af Thaarup, Frankenau og af flere af den Tids ansete Digtere. Den Berlingske Tidende udkom kun to Gange om Ugen, nemlig Tirsdag og Løvedag, efter at Hamborgerposten og de tydske Aviser vare ankomne om Mandag og Fredag; thi de tydske Aviser, navnlig «Hamburger Correspondent», var den eneste Kilde, hvoraf Tidenden øste sine Efterretninger fra Udlandet; franske og engelske Blade benyttedes først i en langt senere Periode. Hvad man nu kalder ledende Artikler eller politiske Betragtninger over indenlandske og udenlandske Forhold fandtes dengang ikke, end ikke før Trykkefrihedsforordningen af 1799. Et Dagblad, som begyndte 1772 og fortsattes langt ind i nærværende Aarhundrede, var den saakaldte «Kjøbenhavns Aftenpost». I adskillige Aar efter 1772 var Udgiveren af dette Blad den som populair Skribent og Oversætter bekjendte Emanuel Baling, men hvad han i denne Retning har præsteret, var i ingen Henseende udmærket. Derimod fortjener vistnok de første Aargange af Aftenposten en ikke ringe Opmærksomhed, den indeholdt nemlig under Rubrikerne «Gadepost», «Huuspost», «Dyrehavspost» og flere lignende Skildringer af huuslige Scener, af Folkeforlystelser og deslige, tildeels skrevne i en meget lunefuld Stil, og som give et meget klart Indblik i Folkelivet paa den Tid, især i den simplere Borgerstand eller endnu lavere Deel af Befolkningen; uden Tvivl kunde det være et fortjenstligt Arbejde at samle en Deel af disse Artikler som et Bidrag til Skildringen af Livet i Kjøbenhavn paa den Tid, især da de ældre Aargange af dette Dagblad næsten ere forsvundne og kun findes i de offentlige Bibliotheker. Bladet fortsattes i de følgende Decennier ind i nærværende Aarhundrede un-

der forskjellige Redacteurer, men havde langt fra ikke den Værd som i en tidligere Tid, da det eneste Indhold nu bestod i Oversættelser af tyske, især æsthetiske Forfattere. 1791 begyndte Udgivelsen af et andet Dagblad, der kunde ansees som et Sidestykke til Aftenposten, for saa vidt som det gav en Skildring af Livet i de høiere Kredse og mere dannede Klasser, ligesom hiint Blad meest havde beskæftiget sig med de lavere Stænder. Dette Blad var Rahbeks «Danske Tilskuer», som begyndte 1791 og hvoraf der udkom eet Nummer om Ugen. Rahbeks Forbillede herved var det berømte engelske Tidsskrift fra forrige Aarhundrede «Spectator»; Tilskueren indeholdt dels satiriske Betragtninger, dels moralske Stykker, dels ogsaa enkelte komiske Skildringer, Alt i et høist elegant Foredrag og i en Stil, som neppe i en følgende Tid er overgaaet af nogen dansk Forfatter; tillige fandtes her ikke sjældent mindre Digte. Uagtet Rahbek var den egentlige og vigtigste Forfatter, havde han dog Hjælp af Flere af sine Venner, som jævnlig leverede saavel prosaiske som poetiske Bidrag, blandt hvilke kjendes Dyvekes Forfatter Samsøe, Fr. H. Guldberg, Liebenberg, Frankenau og Flere. Efter en halv Snees Aars Forløb eller mere ophørte imidlertid dette Ugeblad (1808), som vel i de senere Aar ogsaa havde faaet et mattere Indhold. De større Tidsskrifter eller Maanedsskrifter, som paa den Tid udkom, vare ikke som de nævnte Blade ene bestemte for populair Læsning. Den af Rahbek udgivne «Minerva» og den af Tode udgivne «Iris» der begyndte 1791, indeholdt saaledes begge, og især den førstnævnte, flere egentlig mere videnskabelige end populære Bidrag. Derimod kunde Odin Wolffs «Journal for Politik, Natur- og Menneskekundskab», som meest bestod i Oversættelser af fremmed Literatur, henregnes til en meget gavnlig populair Læsning, da Indholdet var valgt

med megens Skjønsomhed. Af andre populære Dagblade udmærkede sig især de, som Tode udgav under forskjellige Titler i de tre sidste Decennier af det forrige Aarhundrede. En stor Deel af disse Blades høist lunefulde og interessante Artikler bleve siden samlede i Udgaven af Todes prosaiske Skrifter.

To i sin Tid meget udbredte Blade vare ogsaa «Politivennen», der begyndte 1798, og «Dagen», der begyndte 1803, begge udgivne af Bogtrykker K. H. Seidelin, som havde anlagt et i sin Tid meget anseet Bogtrykkeri, og selv var en Mand af Talent og megen Dannelse. «Dagen» indeholdt saavel politiske Meddelelser fra Udlandet, som ogsaa Artikler, der angik vore egne Forhold, Alt i en saa frisindet Tone, som det paa den Tid nogenlunde kunde tilstedes. «Politivennen» ansaaes for at stifte megen Gavn ved at henlede Politiets og andre Autoriteters Opmærksomhed paa Misbrug og Uorden, som fandt Sted i Staden; stundom indeholdt den ogsaa Afhandlinger af mere almindeligt Indhold, men som dog paa en eller anden Maade havde Hensyn til Politivæsenet. Man har forsikkert, at «Politivennen» var det eneste danske Blad, som Frederik VI altid læste med Opmærksomhed. Da Seidelin stedse havde flere Projekter i Tankerne, faldt han engang paa at ville udgive en daglig Spiseseddel paa alle de Retter, der fandtes hver Dag i de vigtigste af Hovedstadens Restaurationer; men denne Entreprise maa ikke have mødt nogen Opmuntring, da denne Spiseseddel udkom kun i et Par Uger. Samme Aar som «Dagen» begyndte et andet nyt Tidsskrift nemlig «Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn», hvis Redacteur og Hovedforfatter var Boghandler Salomon Soldin. Dets Formaal var vel fra Begyndelsen at rivalisere med «Dagen», men det var dog forskjelligt fra dette Blad saavel i Form som Indhold; «Dagen» udkom nemlig i Folio

med latinske Typer, medens Kjøbenhavns Skilderie udkom i Kvart med gothiske Typer; det indeholdt mange tildeels meget vel skrevne Artikler af almindelig Interesse, Fragmenter af Reiser i Danmark og Afhandlinger om forskjellige almeeninteressante Gjenstande i populair Behandling; egentlig udenlandsk Politik forekom her ikke, men dog en og anden Meddelelse fra Udlandet. Dette Blad havde en Mangel, som deelttes af næsten alle kjøbenhavnske Dagblade paa den Tid, nemlig, at det savnede Register eller Indholdsliste, et Savn, som her maatte beklages, da her forekom mange Bidrag, som ikke blot havde temporair, men ogsaa en varigere Interesse. Efter Soldin fortsattes Bladet endnu i flere Aar under forskjellige Redacturer.

Populaire Behandlinger af enkelte Videnskabsfag fremkom kun sjældent i det forrige eller i Begyndelsen af nærværende Aarhundrede. De egentlige Diletantlæsere vare altsaa fornemmelig henviste til den æsthetiske Litteratur og og det især til Oversættelser. Af vor egen Litteratur udgjorde Holbergs Skrifter, navnlig hans Comedier, hvoraf der Tid efter anden udkom nye Optryk, Peder Paars og Niels Klim i Særdeleshed, en almindelig Læsning, hvorimod hans andre Skrifter af populairt Indhold, f. Ex. de moralske Tanker og Epistlerne ikke vare saa meget kjendte eller læste, hvilket ogsaa fremgaaer deraf, at der af disse ikke kom nogen nyere Udgave for Lyset. Populaire Skrifter af fortjenstlig Beskaffenhed, f. Ex. Sneedorfs «Patriotiske Tilskuer», der var udkommet langt ind i forrige Aarhundrede, var i en senere Tid ikke meget kjendt. Den egentlig underholdende Læsning for begge Kjon dannedes mest af Romaner, og disse for største Delen oversatte. Man havde nemlig paa den Tid endnu kun faa Frembringelser af denne Art

i vor egen Litteratur, næsten ingen, der fortjener at omtales, uden Jomfru Biehls moralske Fortællinger i fire Bind, der udkom 1781—82. At Rahbeks prosaiske Forsøg ikke blev nogen Almeenlæsning, kan vel sluttes deraf, at kun første Bind udkom 1785 og Fortsættelsen først længe efter. Af ældre Romaner læstes til henimod Slutningen af Aarhundredet Oversættelsen af de arabiske Fortællinger, «1001 Nat», med Fortsættelser deraf, meget hyppig, skjønt der af disse kun var een Udgave fra noget over Midten af det forrige Aarhundrede. Endelig udkom i de to sidste Decennier af Aarhundredet og ind i det nærværende Oversættelser af flere især tyske og engelske Romaner, som bleve meget læste. Af de tyske var der især een, som i min tidlige Ungdom blev meget læst af det andet Kjø, nemlig Siegwart, en Klosterhistorie, af et aldeles sentimentalt Indhold og som derfor hos visse Læsere gjorde megen Lykke. En tysk Romanforfatter af langt større Værd end Forfatteren til Siegwart var Johannes Müller, som privatiserede sin meste Levetid i Itzehoe; af hans Romaner bleve i Aarene 1700 og nogle og fiirs de fortrinligste oversatte paa Dansk, nemlig «Ringens», «Siegfried von Lindenberg», «Familien Waldheim» og «Hittebarnet Emmerich»; alle disse vare i sin Tid meget yndede og læstes endnu længe saamtidigen med Lafontaines. Af Kotzebues Romaner bleve først senere enkelte oversatte paa Dansk, men ingen af dem tildrog sig nogen varig Opmærksomhed. Fra Aarene sytten hundrede og nogle og fiirs begyndte især Oversættelsen af engelske Romaner. Som et Træk til Romanlæsningens Karakteristik kan anføres, at den engelske Romanforfatter Richardson's «Pamela» der udkom i dansk Oversættelse allerede i Aarene 1743-46, endnu i min Barndom var en yndet Lecture i Særdeles-

hed for det andet Kjøen —, og at et Par meget store Romaner, som han efterlod, nemlig «Clarissa Harlowe» og «Carl Grandison», begge endnu fik danske Oversættelser i Aarene 1700 nogle og fiirs, den ene i 8, den anden i 7 tykke Bind. At Romaner af saa vidtløftig Indhold her kunde udkomme og blive en yndet og almindelig Læsning, er vistnok mærkeligt, og der haves i det ringeste hos os ikke Exempel paa nogen oversat Roman i saa mange Bind, som har kunnet holde sig som stadig Læsning indtil ind i nærværende Aarhundrede, hvilket var Tilfældet med de to nævnte. De samtidig udkomne Oversættelser af den berømte Romanforfatter Fieldings Arbejder, især Tom Jones, synes i en senere Tid at være blevne glemte, men den engelske Forfatter, som fra det omtalte Tidspunkt især tildrog sig Opmærksomhed, var Smollet, hvis Romaner Peregrine Pickle, Humphry Klinkers Reise, Roderik Random o. fl. bleve oversatte af Tode, som grundig forstod det engelske Sprog, og hvis Vittighed og Lune især gjorde ham skikket til at indklæde disse Arbejder i dansk Dragt¹⁾. Det var først langt ind i nærværende Aarhundrede, at man her begyndte at kjende og oversætte den meest udmærkede af de engelske Romanfor-

---

¹⁾ Mærkeligt nok, at af de franske Romaner, naar undtages Florians Fortællinger, ikke mange bleve oversatte eller synderlig bekjendte her. Den eneste, jeg fra min tidlige Ungdom kan mindes, var «Cleveland» af en fransk Romanforfatter Prevost, som blev oversat her i Midten af det forrige Aarhundrede, og som endnu i min Barndom blev temmelig meget læst. Af andre udmærkede Frembringelser i den fremmede Litteratur kan ogsaa nævnes «Don Quixote» af Cervantes, af hvilken Jomfru Biehl i 1780 udgav en heldig Oversættelse i fire Bind, som ligeledes blev temmelig meget læst, ogsaa et Par Bind af Cervantes's Fortællinger, som Jomfru Biehl senere oversatte.

fattere, Walter Scott. Tidligere havde neppe nogen fremmed Romanforfatter her været mere yndet og læst end den tydske Lafontaine, hvis fleste, om ikke alle, Arbejder ere udkomne paa Dansk fra Slutningen af det forrige Aarhundrede — man kan vel sige, at aldrig nogen fremmed Romanforfatter har opnaaet den Popularitet her som han, især hos det andet Kjøen —, men efterhaanden, og især efter at Walter Scotts Arbejder vare blevne bekendte og oversatte i det andet eller tredie Decennium af det nærværende Aarhundrede, glemtes Lafontaines Romaner, og i Leiebibliothekerne, hvor der i sin Tid ordentlig prænumeredes paa at erholde dem, naar de vare udlaante, henstaae de nu aldeles upaaagtede. Skrifter af den her nævnte Art og overhovedet æsthetiske Skrifter kjøbtes ikke hyppigen, men søgtes i de forskjellige Bibliotheker, dog ikke i de to offentlige, det kongelige og Universitetets, hvor deres Udlaan ikke kunde tilstedes, fordi dette vilde have skadet Eierne af de forskjellige Leiebibliotheker, men de søgtes derimod i Clubbibliotheker, navnlig i Dreyers Klubs temmelig velforsynede Bibliothek og fornemmelig i Leiebibliotheker. Af saadanne existerede i min tidlige Ungdom ikkun to, nemlig Venninghausens i Skindergade og Stadthagens i Vimmelskiftet, den Førstes som det ældste var især meget besøgt, og da det laa i Nærheden af Frue Skole, benyttedes det hyppigen af Skoledisciplene, just ikke til disses Fordeel eller Gavn. Efterhaanden opstode flere Leiebibliotheker, lige som ogsaa flere Clubber anlagde Bogsamlinger af underholdende Læsning.

I mit lange Liv har jeg kjendt forskjellige mere eller mindre mærkelige Personer, om hvilke jeg vel ogsaa kunde efter Erindringen meddele Adskilligt, som hidtil turde være

mindre kjendt eller paaagtet. Af Personer henhørende til, hvad man kalder det hoiere Aristokrati, kan jeg saaledes her nævne fem, med hvem jeg deels ifølge min Embedsstilling deels paa anden Maade har været nøiere bekjendt. Disse fem vare: Geheimeconferentsraad Bülow til Sanderumgaard; Geheimeraad O. Malling; Overhofmarskal Hauch; Statsminister Mösting og Overhofmarskal Levetzau.

Bülow har jeg i Alt besøgt fire Gange i Fyen, nemlig 1813, 14, 17 og sidste Gang 1824. Han havde oprindeligt været uformuende, men var tilsidst kommen i en god Stilling, da han, efter først at have været Kammerjunker hos Frederik VI fra dennes femte Aar af, endte som hans Marschal, og ægtede en rig Dame, en Frøken Hoppe, med hvem han erholdt en saa stor Medgift, at han kunde kjøbe Herregaarden Sanderumgaard i Fyen. Hun var forøvrigt, hvad hendes Person og hele Væsen angik, en hoist ubehagelig, næsten frastødende Person, ikke blot var hun styg og havde et hoist ubehageligt, hæst og hvæsende Organ, men var tillige i sin hele Holdning og Fremtræden saadan, at man næsten kunde ansee hende for Idiot. Naar Fremmede indfandt sig paa Sanderumgaard, som ikke sjeldent var Tilfældet, eller der gaves Dineer, hvor Flere vare forsamlede, tog hun næsten aldeles ikke Deel i Underholdningen, og selv naar ingen Fremmede vare der, talte hun lidet eller intet. Bülow selv rettede an ved Bordet, baade til daglig Brug, naar vi ikke vare mere end tre eller fire ved Bordet, og naar der var en større Forsamling; han øste op og han skar for, og da han var meget forekommende og yderst ligefrem i sin hele Optræden, har jeg seet ham ved enkelte Leiligheder, f. Ex. hans Fødselsdag den 29de Juli, da der var Mange indbudne til Middagsbordet, med det blaa Baand

uden paa Kjolen gaae omkring og byde en eller anden Desert eller deslige omkring, da han altid kun havde een Tjener. Han var i det Hele en begavet Mand, besad Kundskaber i forskjellige Retninger, nærede Interesse baade for Litteraturen og for de skjøne Kunster, og da han besad en god Hukommelse og havde gennemlevet et langt og bevæget Liv i forskjellige Kredse og under forskjellige Omgivelser, vare hans Samtaler meget tiltrækkende, og jeg har vel ikke kjendt Nogen, der mere var i Stand til at fængsle sine Tilhørere end han. Som bekjendt fik han uagtet den Yndest, han havde staaet i hos Kronprindsen fra dennes Barndom, i Aaret 1793 pludselig sin Afsked. Han omtalte det flere Gange som en Velgjerning af Forsynet, at han erholdt den netop paa den Tid, da han nylig havde kjøbt Sanderumgaard, og kunde trække sig tilbage uden at søge Pension, ligesom ogsaa, at hans Afreise til hans nye Hjem indtraf Aaret før Slotsbranden¹⁾, ved hvilken han, dersom han var forbleven i sin Stilling, vilde have tabt sit hele Bohave, navnlig sit Bibliothek og sin Samling af Malerier og andre Kunstsager, paa hvilke han satte megen Priis. Ved hans Afskedigelse gik der allehaande Rygter om Anledningen dertil, men den egentlige Grund var uden Tvivl, at han i Publicum blev anseet som den, der havde en den største Indflydelse paa Kronprindsen og en væsentlig Andeel i de heldbringende Foranstaltninger, som fandt Sted efter 1784, da Kronprindsen havde faaet Deel i Regjeringen. Selv troede han i alt Fald, at dette var den egentlige og væsentligste Grund til hans Afsked. Engang ved en Hofcour havde Frederik VI's Svigerfader, Landgreven af Hessen, sagt til en Tilstedeværende, at Kronprindsen skyldte sin

¹⁾ Den 4de Juni 1793 fik Bølow sin Afsked, den 14de Juni s. A. kom han til det af ham Aaret forud kjøbte Sanderumgaard. F. S.

Marschal Bülow store Forbindtligheder og aldrig noksom kunde erkjende og paaskjønne disse; en tilstedeværende Hofmand hviskede da til en anden: «Nu faaer Bülow snart sin Afsked», hvilket ogsaa indtraf. Mange Aar efter hans Afskedigelse, i Aaret 1819, opholdt Landgrev Carl sig et Par Dage i Odense; Bülow besøgte ham da her og spurgte ham ved denne Leilighed uforbeholdent, om han vidste og kunde sige, hvorfor Kronprindsen havde givet ham Afsked. Landgreven svarede da paa Tydsk: «Das will ich Ihnen sagen, mein lieber Freund, der Kronprinz wollte «Enewolds» sein», hvilket ogsaa stemmer overeens med, hvad alle Upartiske antage for den sande Grund. Forøvrigt vedblev dog i en følgende Tid Frederik VI at vise ham megen Yndest og næsten Venskab; han kunde ikke glemme, at han for det meste skyldte Bülow sin Barndoms Dannelse, da hans egentlige Lærer Sporon havde lært ham Lidet eller Intet, hvorfor ogsaa Sporon, da han efter Kronprindsens Confirmation 1784 gjorde ham sin Opvartning og overbragte sin Lykønskning, men troede at bemærke en vis Kulde hos Kronprindsen, og spurgte om Aarsagen, fik til Svar: «Jeg har det imod Dem, at De ikke har lært mig Noget». Efter at Bülow var flyttet til Sanderumgaard, tilskrev han jævnlig Frederik VI og erholdt igjen Svar af ham, og naar Kongen reiste igjennem Fyen, var Bülow altid tilstede blandt dem, som modtog ham i Nyborg. Til Kroningen 1815 blev ogsaa Bülow indbudet og erholdt dengang Danebrogs-mændenes Hæderstegn, to Aar senere ved Reformationsfesten erholdt han Elephantordenen. I sine sidste Levedage havde han en stor Sorg og Krænkelse, idet hans Broder søn Stiftamtmand Bülow her i Kjøbenhavn paa Grund af Kasse-mangel maatte flygte, hans Bo blev erklæret fallit, og han selv fraværende dømt til Fængselsstraf. Denne Ulykke paa-

førte Bülow et ikke ubetydeligt Pengetab, da hans Brodersøn havde indkasseret en Deel Summer for ham og solgt Obligationer, som vare ham tilsendte for af dem at hæve Renter, og i Forening med de lave Kornpriser, der indtraf efter Kielerfreden og i flere Aar bragte alle saavel Gods-eiere som mindre Landeiendomsbesiddere i en saa sørgelig Forfatning, nødsagede hiint Uheld Bülow til at ansøge om den Pension, paa hvilken han ved sin Afskedigelse havde renonceret, et Skridt, som foruden Bülow Schimmelmänn, Reventlow, begge Statsministre, og maaskee Flere mod deres Ønske ogsaa maatte foretage sig. Jeg har af Bülows Mund erfaret mange Particulariteter om Kongehuset i hans Tid og dettes indre Forhold, her vil jeg omtale tre, som jeg troer ikke andetstedsfra at være bekjendte. I Aaret 1771 under Hoffets Ophold paa Hirschholm, hvor det jævnlig tilbragte Sommermaanederne, vare engang Kongen, Dronningen, Struensee og Flere kjørte en Lysttour. Da de ikke vilde have den treaarige Kronprinds Frederik med, lode de ham blive tilbage i hans Værelse, men havde forsømt at give den fornødne Ordre med Hensyn til hans Forsyning med det Fornødne under deres Fraværelse, og havde muligen ogsaa aflukket Døren, for at han ikke skulde komme ud og gjøre sig selv Skade. Da man nu senere, end man havde ventet, vendte tilbage, fandt man Kronprindsen, der ikke havde faaet Noget at spise, og som vel var bange ved at være indelukket, liggende som død paa Gulvet. Der opstod en almindelig Skræk og Tummel, da man under den dengang allerede herskende Stemning kunde forudsee, hvorledes denne vilde blive, naar det erfarede, at Thronarvingen ved en saadan Forsømmelse havde mistet Livet. Men Struensee, som selv var Læge, greb strax en meget hensigtsmæssig Forholdsregel. Da netop en Lakai havde sin

Kone paa Slottet, maatte denne klæde sig af og gaae i Seng og tildækkes med Dyner, hvorefter hun tog den afklædte Prinds i sine Arme og opvarmede ham efterhaanden saaledes, at han igjen kom tillive. — Efter Aaret 1784, da Kronprindsen havde faaet Andeel i Regjeringen, og saavel hans Bedstemoder, Enkedronning Juliane Marie, som hans Farbroder, Arveprinds Frederik, vare fjernede fra al Deeltagthed i Regjeringen, skal Gustav III, som kunde indsee, at Enkedronningen var utilfreds med denne Forandring, have sendt en Italiener hertil, som mundtlig overbragte hende et Tilbud fra den svenske Konge, om paa en Maade, der ikke kunde vække Opsigt, at fjerne Kronprindsen eller med andre Ord, ved en langsomt virkende Gift at bringe ham af Dage, men Italieneren blev afviist og fik Befaling inden 24 Timer at forlade Kjøbenhavn¹⁾. — Da Gustav III havde besluttet og forberedt sit Angreb paa Rusland, indfandt han sig pludselig i Kjøbenhavn for, som almindelig meentes, at istandbringe en Alliance mellem Rigerne mod Rusland. Da man nu frygtede for, at han i et ubevogtet Øieblik kunde formaae den sindssvage Christian VII til at underskrive et Aktstykke, som paa en saadan Maade forpligtede Danmark, var der til Alle ved Hoffet udgaaet en streng Befaling, at man aldrig maatte lade den svenske Konge være alene med den danske. Imidlertid lykkedes det dog den første en Morgen at komme ind til Kongen, da naturligviis Skildvagten ikke vovede at modsætte sig

¹⁾ Den ovenstaaende Beretning indledes vel med et „skal“, men afgiver dog især et Exempel paa hine folkelige Rygter, der vel burde været ledsaget af en bestemtere Kritik; den er kun et Sidestykke til de tilsvarende, uhjemlede Rygter i John Browns „The Northern Courts“ eller i Oettingers „Geschichte des Dänischen Hofes“, I Gustav III's Skrivelse af 15de Juli 1785 til Toll, da denne sendtes i sin hemmelige Mission til Fredensborg, er der kun Spørgsmaal om at til-kynde Juliane Marie til igjen at faae Kongen i sin Magt og gjøre en Contrarevolution (Feltmarskalken Grefve Johan Christopher Toll. Biografisk Teckning. Stockholm. 1849—50. I, 30. 11, 7).

ham, men det rygtedes snart, og da ingen af de høiere Medlemmer af Kongehuset var tilstede uden Hertugen af Augustenborg, som netop sad i sin Slobrok og blev barberet, maatte han i største Hast aftørre Sæben, tage en Kjole paa og ile ind til Christian VII, og var ogsaa saa heldig at komme tidsnok tilstede, da man ikke paatvivlede, at Gustav III havde havt i Sinde at aflokke ham en Underskrift.

I November 1823 blev Ove Malling Chef for det store kongelige Bibliothek paa samme Tid, som jeg blev Bibliothekar; han døde i November 1829 i en Alder af over 80 Aar, men da Angivelsen af hans Fødselsaar varierer mellem 1746, 47 og 48, kjendes hans Alder ikke bestemt. Man kunde ikke lettelig tænke sig en Mand med mere Arbejdsdygtighed og Evne til at sætte sig ind i forskjellige Forretninger, eller med større Lethed til at komme ud af det med de forskjelligste Personligheder og at finde sig i de vanskeligste Forhold, og heraf fulgte da igjen, at Faa her i Landet have Tid efter anden indtaget flere forskjellige Livsstillinger end han. Han sagde engang, at af alle de forskjellige under- og overordnede Stillinger, han havde havt, var der ingen, som jo var ham tilbudt eller endogsaa paanødt, især blandt de mange Commissioner, hvoraf han havde været Medlem. Den eneste Post, som han nogensinde af egen Drift havde ansøgt om, havde han derimod ikke erholdt: det var nemlig et Professorat ved Sorø Akademi. Han besad et lyst Hoved og en skarp Forstand, men hans mange forskjelligartede Embedssysler havde naturligviis hindret ham fra at erhverve egentlig grundige Kundskaber, og det maa derfor meest ansees som en Anerkjendelse af hans øvrige store Fortjenester, at han i Aaret 1809 blev kongelig Historiograph, en Post, som ikke havde været besat siden Suhms Død 1798; muligen kan ogsaa hans bekjendte Skrift

«Store og gode Handlinger» have bidraget meget dertil. Han er altid med Foie blevet anseet som en af vore bedste Stilister, hvorfor ogsaa hans nysnævnte Skrift i sin Tid blev anseet som en Skolebog eller idet ringeste som en Bog, hvormed Ungdommen burde tidligen gjøres bekjendt saavel for Sproget som for Indholdets Skyld. Forøvrigt vare hans Kundskaber i den danske Historie hverken omfattende eller grundige, og det var, saavidt vides, ham ogsaa paalagt at indskrænke sig til Perioden fra Regjeringsforandringen 1660. Det forrige Aarhundredes Historie, i Særdeleshed fra hans egen Tid eller den nærmest foregaaende, kjendte han imidlertid bedre end vel de fleste af hans Samtidige, og han efterlod sig hertil mange Optegnelser og Dokumenter¹⁾. Han havde flere Born, baade Sønner og Døttre, og man har, maaskee ikke ganske uden Grund, beskyldt ham for, at han undertiden fremdrog og anbefalede disse mere, end egentlig var til Statens Tarv; saaledes har man i en nyere Tid meget dadlet Universitetsbygningen, som var overdraget hans Søn, senere Stadsbygmester Malling, der ogsaa byggede Sorø Akademis nye Bygninger. Han opnaede en Stilling og Rang, som her kun er bleven faa Borgerlige til Deel, idet han nemlig 1823 blev Geheimstatsminister og tre Aar senere erholdt Elephantordenen, men forøvrigt undlod han aldrig at indtage en aldeles borgerlig Stilling; man vil vide at han skal have afslaaet at ophøies i Adelstanden, ligesom han heller ikke vilde have nogen af sine Sønner udnævnt til Kammerjunker; hans Døttre bleve ogsaa alle gifte i den borgerlige Stand. Man kan ikke lettelig tænke sig nogen Mand med et mere værdigt og imponerende Ydre, men til lige ikke let nogen mere venlig og forekommende; han var

¹⁾ Ogsaa et „Udkast til Krigsaarenes 1807 til 1814 Historie“, hvoraf endog de fem første Aars Historie var fuldstændig — ifølge G. L. Baden, Ove Mallings vigtigste Levnetsomstændigheder. S. 21. F. S.

derfor afholdt af Enhver, der kom i nogensomhelst Forbindelse med ham, og han var endnu i sine sidste Aar i sin høie Alder og med sin høie Rang til enhver Tid tilgængelig for Enhver.

Efter Mallings Død i November 1829 blev Oberhofmarschal Hauch hans Eftermand som Chef for det kongelige Bibliothek; han havde denne Post i omtrent ni Aar til sin Død i September 1838. Ogsaa han var ligesom Malling i flere Henseender en udmærket Mand. Hans egentlige Videnskab var Physiken, over hvilken han udarbejdede en Lærebog, som i mange Aar, navnlig i mine Studenterdage, lagdes til Grund for Forelæsninger over Physiken til anden Examen; ogsaa flere naturvidenskabelige Afhandlinger haves af ham i forskjellige lærde Samlinger, men Mange antog dog, at han herved blev meget understøttet af hans Ven, den berømte Naturkyndige Peter Christian Abildgaard. Han besad en meget kostbar og rig Samling af physiske Instrumenter, der, saavidt jeg erindrer, efter hans Død blev kjøbt af det Offentlige og maaskee heel eller for en Deel afgivet til Sorø Akademie. Ogsaa han havde ligesom Malling i sit lange Liv indtaget forskjellige Stillinger og været Medlem af mange forskjellige Commissioner; nogle af disse stode i Forbindelse med hans Hofcharge, men adskillige skyldtes ogsaa hans videnskabelige Dygtighed. Han havde to Gange til forskjellige Tider været Chef for det kongelige Theater, og han har sagt mig, at af alle hans mange forskjellige Forretninger havde ingen været ham mere byrdefulde end den, som stode i Forbindelse med denne Post; han forsikkrede, at han undertiden om Natten drømte, at han skulde ned paa Theatret, og at han da blev glad, naar han vaagnede og erfarede, at det kun var en Drøm. Han var en udmærket Forretningsmand, som kunde overkomme

de forskjelligste Embedssysler og aldrig opsatte Noget. Han skal stundom have været meget streng mod sine Undergivne, skjønt aldrig uretfærdig, men holdt strengt over, at Enhver skulde opfylde sin Pligt, ligesom han selv. Han var meget økonomisk med Statens Midler, og han sagde derfor altid for Spøg: «Jeg er ikke god at komme tilrette med, naar man forlanger Penge af mig». Som Chef for Biblioteket talte han ved forekommende Leiligheder ivrig dettes Sag, og jeg kan for min Deel ikke andet end mindes ham med Kjærlighed og Taknemmelighed for det Forhold, hvori vi stode til hinanden i de ni Aar, han var min Foresatte, hvilket tildeels ogsaa hidrorte fra, at jeg ikke var ham fremmed, da han blev Bibliothekets Chef; han var nemlig Stormester for Kjædeordenen, i hvilken han i Aaret 1807 havde optaget mig, og indtog tillige en høi Stilling i Frimurerordenen. Han var gift med en Frøken Brockenhuus, men med hende havde han ingen Børn. Han var født 1755 og var altsaa ved sin Død 1838 henved 83 Aar. Da han ikke var vant til at skaane sig selv og aldrig vilde overlade til Andre at udføre, hvad der paalaa ham, udførte han ogsaa sine Embedsforretninger lige til sine sidste Dage. Den sidste Gang, jeg saa ham, var den sidste Tirsdag, han levede; han havde samme Dag havt Referat hos Kongen for at gjøre Indstilling om Reparationer paa Slottet i Kiel, der nylig for en Deel var afbrændt, men han befandt sig da allerede saa afkræftet, at han, som ellers strengt havde iagttaget Hofceremoniellet og de foreskrevne Former, maatte under Referatet sætte sig ned.

Efter Hauch blev Geheimeconferentsraad Møsting Bibliothekets Chef; han var født 1759 og var altsaa dengang 79 Aar gammel. I mange Henseender forskjellig fra de to nysnævnte var ogsaa han en meget udmærket Mand.

Med Malling havde han det tilfældes, at han paa sin Jange Livsbane havde været Præsens baade i det tyske og det danske Cancelli, Præsens i Felt-Commissariatet, Directeur for Nationalbanken og havde desforuden havt flere forskjellige Hverv, som tildeels vare meget uligeartede. I Statsraadet besad han i høi Grad Kongens Tillid og havde der en Indflydelse som vel ingen Anden; der var derfor Mange, der undrede sig over, at han i Aaret 1842, da han endnu temmelig havde baade Legems- og Aands-Kraft, søgte Afsked fra alle sine Embedsstillinger, men uden Tvivl skete det, fordi han efter Frederik VI's Død mere og mere saa et Uveir at trække op fra Hertugdømmerne, maaskee angrede han ogsaa, at han, som der sagdes, havde tilraadet Christian VIII at udnævne Prindsen af Augustenborg til Statholder der, fordi han havde haabet herved at kunne tilveiebringe et venskabeligere Forhold mellem Kongen og det augustenborgske Huus, hvilket dog snart viste sig ikke at blive Tilfældet¹⁾. Hans Finantsbestyrelse fremkaldte i sin Tid adskillige Ytringer af Utilfredshed, især paa Grund af de udenlandske Laan, som han var nødt til at gjøre, men en følgende Tid viste imidlertid, at disse baade havde været fordeeltige paa den Tid, de sluttedes, og at Finantsernes Tilstand ved hans Bortgang var meget gunstig. Han blev Finantsminister i Slutningen af 1813 under Krigen og paa en Tid, da Landet var i den mest kritiske Forfatning, ogsaa paa Grund af den i Januar Maaned s. A. skete Forandring af vort hele Pengevæsen. Han sagde, at der, da han modtog Finantsministeriet, endogsaa var tænkt paa den Mulig-

¹⁾ I Fremstillingen synes der her at findes et Hysteron Proteron; Møsting blev den 26de Februar 1842 efter Ansøgning entlediget fra de fleste af sine Embedsstillinger, først en Maaned efter kom den 26de Marts 1842 Prindsen af Augustenborgs Udnævnelse til Statholder i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen og til Overpræsident i den slesvig-holsteenske Regjering. F. S.

hed, at Staten maatte gjøre en ny Bankerot, men han forsikkrede da Kongen, at denne skulde blive Staten til mere Fordeel end den, der havde fundet Sted ved Pengeforandringen. Geheimeraad Treschow har sagt mig, at han har kjendt to Statsmænd, for hvilke han nærer en ubetinget Hoiagtelse, nemlig Møsting og den russiske Gesandt i London, Baron Brunow¹⁾. I sit Hjem var Møsting meget lykkelig, uagtet han og hans Frue, en Datter af den norske Generallieutenant Krogh, i en vis Henseende vare meget forskjellige, da hun nemlig var stok døv, og han paa Grund af sit svage Bryst ikke kunde tale høit, førte de dog et lykkeligt Samliv, de havde ingen Børn, men havde altid havt unge Piger i Huset, dels af deres Familie dels udenfor, som tildeels bleve gifte bort fra deres Huus. De førte ogsaa et meget selskabeligt Huus, gave jevnlig Dinerer og afgave ved disse Leiligheder den elskværdigste Vert og Vertinde. De fortsatte dette lige til hans sidste Dage, endnu nogle faa Uger før sin Død i September 1843 gav Møsting et Middagsmaaltid i sin Bolig paa Frederiksberg, og Dagen efter opsatte han allerede igjen en Liste paa et Selskab, som han nogle faa Dage efter vilde indbyde; men efter faa Ugers Sygdom bortkaldtes han ved en rolig Død. Denne havde han med megen Sindsro imødeseet; og faa Mennesker, navnlig i hans Stilling, kunde vel ogsaa med en renere Samvittighed forlade Livet end han. Han var født den 2den November; paa denne Dag indfandt sig hos ham en stor Mængde Gratulanter af alle dem, som stode

¹⁾ Allerede i et af sine Breve til J. Chr. Berg fra Aaret 1849 skrev Werlauff om Treschow, at „han har ellers omtalt Brunow som den, hvis Raad og Bistand har været ham til meest Nytte“ (L. Daas, Nogle Breve fra E. C. Werlauff og L. Chr. Berg. Kristiania. 1870. S. 24) og i sine efterladte Optegnelser (Illustreret Tidende. X, 237) fremhæver Treschow selv, med Hensyn til sin Sendelse til London i Aaret 1848, „den Interesse, som den russiske Minister, Baron Brunow, viste vor Sag, ligesom han skatter høit den personlige Velvillie, som denne fine og dygtige Diplomat havde udvist imod ham“. F. S.

eller havde staaet i Embedsforhold til ham, eller som paa anden Maade vare ham bekendte, og han var da som altid yderst forekommende og venlig, og man kunde tydelig mærke, at det behagede ham at samle saa stor en Kreds om sig navnlig paa denne Dag. Dette var ogsaa Tilfældet hans sidste Fødselsdag 1842, da han fyldte det 83de Aar og altsaa efter Naturens Orden ikke kunde vente at have mange saadanne Dage tilbage, men til saadanne Tanker og Forestillinger mærkede man paa den Dag intet Tegn hos ham. Uagtet han havde fundet sig vel tilfreds i alle sine forskjellige Livsstillinger og ifølge sin Karakter kom, hvad man kalder, godt ud af det med Alle, forsikkrede han dog ofte, at hans lykkeligste Tid havde været nogle Aar, da han havde været Amtmand i Haderslev, paa hvilken Tid han altid tænkte tilbage med Velbehag og Interesse¹⁾. Han døde, inden han fyldte sit 84de Aar, og efterlod sig ingen Formue, da han ved Siden af det meget selskabelige Liv, han havde ført, ogsaa havde understøttet mange Trængende; hans Enke, en høist fortræffelig Dame, overlevede ham sex eller syv Aar, og begge hvile de nu paa Frederiksberg Kirkegaard.

Overhofmarschal Levetzau, der døde den 7de November 1859, var, som han selv yttrede, en «Hofmarschal uden Hof». Han var den sidste Repræsentant for et sandt og ædelt Aristokrati. Han vilde have egned sig i høi Grad for en diplomatisk Post; kun Skade, at hans oekonomiske Tilstand altid var derangeret. I Aaret 1848 fik han den 28de April Ordre til at afreise til St. Petersborg med det den Dag ankomne engelske Dampskib, som det samme Dag var blevet

¹⁾ Møsting blev i Aaret 1789 Amtmand i Haderslev, hvor Kronprindsen og Kronprindsessen efter deres Formøling paa Gottorp i det følgende Aar, paa Gjennemreisen til Indtoget i Kjøbenhavn, overnattede hos ham. I Aaret 1804 blev han fra Haderslev kaldet til at være Præsident i det dengang saakaldte tyske Kancelli i Kjøbenhavn.

besluttet i et hos Grev Knuth afholdt Statsraad, hvorefter Zahrtmann samme Aften talte til Levetzau derom og han afreiste næste Morgen. Levetzau udvirkede, efter hvad der blev fortalt mig af Etatsraad Hvidt, den russiske Note, hvorefter Preusserne trak sig ud af Jylland. Jeg kom især i nærmere Forhold til ham efter hans Optagelse i Kjædeordenen, hvis Stormester han var, og efter at han var bleven udnævnt til Præsæs i den roskilske Commission¹⁾. Ogsaa af ham har jeg modtaget flere Yttringer af Yndest og Venskab.

---

¹⁾ Den her saakaldte roskilske Commission var, efter Opdagelsen af Kong Christian I's og hans Dronnings Grave og i Anledning af den paatænkte Forandring af Christian IV's Capel, bleven nedsat den 12te Februar 1844. Werlauff, De hellige tre Kongers Kapel i Roskilde-Domkirke. S. V—VI. Steen Frils, Kong Christian IV's Gravkapel. S. 10. P. S.